

consiliul județean Galați ● centrul cultural „dunărea de jos“

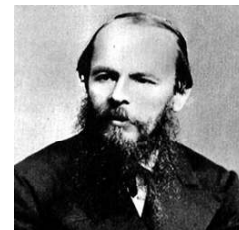

CREAȚIE ȘI EPILEPSIE

Creatie și epilepsie

Sunteți cu toții sănătoși, dar nu aveți nici cea mai vagă idee ce fericire trăim noi, epilepticii, cu o secundă înaintea unei crize. Nu știu dacă această fericire durează secunde, ore sau luni, dar, credeți-mă, nu aș schimba-o pentru toate plăcerile lumii.

Dostoievski

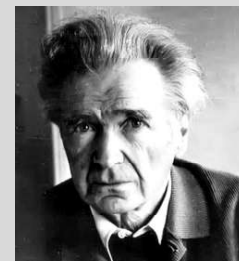

Am tot ce are un epileptic, mai puțin epilepsia.

Emil Cioran, Caiete I. 1957-1965

În sine, orice idee este neutră, sau ar trebui să fie; dar omul o însuflețește, proiectându-și în ea flacăra și nebunia; impură, preschimbată în credință, ea se inserează în timp, capătă chip de eveniment: are loc astfel trecerea de la logică la epilepsie... Așa se nasc ideologiile, doctrinele și farsele însângerate.

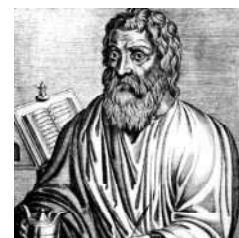
Emil Cioran, Tratat de descompunere

Prima descriere a epilepsiei: **Hipocrate** (400 î.e.n): «morbus sacer» (boala sfântă).

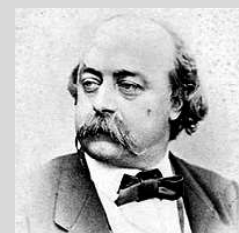
Oamenii cred că epilepsia este divină, numai pentru că nu o înțeleg. Și dacă ar considera divin tot ceea ce nu înțeleg, lucrurile divine nu ar avea sfârșit.

Hipocrate, Despre vechea medicină

Despre crizele de epilepsie care veneau: „ca un vârtej de gânduri și de imagini, timp în care cunoștința mi se scufunda precum un vas într-o furtună”.

Gustave Flaubert

Accesul [de epilepsie] este determinat de descărcările electrice care se produc în creier.

John Hughlings Jackson (1875)

Încăpățânarea de a scrie este o încăpățânare de a vindeca, o asceză, o igienă.

Roland Barthes

Tratamentul epilepsiei în Antichitate: sânge încă cald, băut, de la un gladiator proaspăt sugrumat sau de nouă ori ficat de gladiator. Tratament indicat de Scribonius Largus, medicul împăratului Claudius.

creație și epilepsie

Viața e liniștea organelor.

Paul Valéry

Frecvența epilepsiei la marii oameni ne ajută să sesizăm natura epileptoidă a Geniului.

Cesare Lombroso

Boala dăruiește geniul.

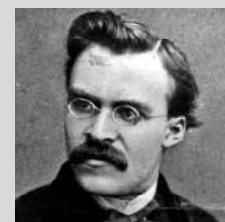
Spaima mea, o spaimă mistică, ce mă apleacă spre tăcere, începe în fața grandorii religioase a damnaților, în fața geniului-maladie și a maladiei geniu, în fața tipului de reprobăți, de posedați, în care Sfântul și Criminalul se confundă.

Thomas Mann

Aproape pretutindeni nebunia netezește calea ideii noi care sfărâmă interdicția obiceiului, a unei superstiții venerate.

Nietzsche

Norma în materie de psihism uman este revendicarea și folosirea libertății, ca putere de revizuire și de instituire a normelor, revendicare ce implică în mod normal riscul nebuniei.

Georges Canguilhem

Noi avem un alt început de greșală, bolile. Ele ne strică judecata și simțul. Și dacă cele mari le alterează într-o măsură însemnată, nu mă îndoiesc că cele mici ne impresionează după proporția lor.

Pascal

Dostoievski a avut prima criză epileptică la vârsta de 9 ani. Ca adult, leșina la câteva zile, văzând fulgere și simțind o fericire aproape nepământească înainte de a își pierde cunoștința.

În romanele sale sunt 30 de personaje epileptice.

Morbus sacer, morbus demonicus?

Epilepsia este un grup de afecțiuni ale celor mai „intelectuale” structuri ale creierului: cortexul cerebral, scoarța. Este vorba de o activitate anormală sau excesivă. Crizele epileptice au o traducere senzitivă, motorie, afectivă și intelectuală. Acest grup de boli își trage numele din greaca veche. Epilepsia în greaca veche înseamnă atac. Aura ce le precede este un ansamblu de fenomene stranie vizuale, olfactive, psihice. Se poate manifesta cu accese motorii convulsive sau fără, cu pierdere de cunoștință sau doar simple absențe.

În Antichitate se bănuia o invadare a Eului de către alții, fie divinitate, fie de CEL RĂU. De aici, o sacralitate ce i s-a atribuit. Este deseori implicat și sentimentul religios sau o trăire religioasă.

Când ne botezăm, ne îndumnezeim, ne lepădăm de Satana. Ce înseamnă aceasta concret? O aflăm de la catolici, din zicerea în latină a preotului către nou-născut: „Jur-te dar, duh necurat, ieși și te depărtează de la robul acesta a lui Dumnezeu. Cel ce-ți poruncește ție, diavol blestemat, Satana rânduiește la pedeapsa muncii de veci, e Același care a umblat ca pe uscat pe valurile mării și a întins mâna lui Petru care pierdea. Demon blestemat, mărturisește pedeapsa-ți rânduiește și te depărtează de la robul acesta al lui Dumnezeu.”

Sacru este un element în structura conștiinței și nu un stadiu în istoria acestei conștiințe (Eliade M.).

Psihanalistul elvețian Carl Gustav Jung (1875-1961) afirma că inconștientul uman ar fi structurat religios, deci că dimensiunea sacrului ar fi inerentă ființei umane.

„Creierul uman a fost alcătuit genetic în așa fel încât să se deschidă în fața credințelor religioase. Atât timp cât creierul nostru va funcționa în această alcătuire, Dumnezeu nu va dispărea”, au declarat „nașii” neuroteologiei (cea care face pe baze imagistice legătura între nucleii cerebrali și trăirile spiritual religioase) Newberg și d’Aquili de la Universitatea din Pennsylvania.

Ar exista o adevărată rețea de centri nervoși implicați în sentimentul religios.

Bunăoară, epilepsia lobului temporal provoacă interesul brusc pentru religie, în 1990

neuropsihologul american Michael Persinger a demonstrat că stimularea electromagnetică a lobilor temporali declanșează senzația de a avea alături o prezență invizibilă. În timpul rugăciunii, la călugării catolici franciscani se produce inactivarea zonei de orientare, deci o desenzorializare (Folea T.).

În 2001, Andrew Newberg a analizat pe baza emisiei de pozitroni activitatea cerebrală a opt călugări tibetani care utilizând tehnici de control respirator au atins un nivel de meditație ce produce o stare în care este resimțită o fuziune cu Universul. Cu cât meditația era mai profundă, cu atât scădea irigarea sanghină a cortexului parietal superior. Această zonă cerebrală este cea care permite individului să se orienteze în spațiu și să facă distincția între corpul său și mediul înconjurător. Încetinirea activității în cortexul parietal superior produce sentimentul fuziunii mistice cu Lumea.

Cum se poate descrie un asemenea sentiment de fuziune mistică?

Iată descrierea acestei *Unio mystica* (cum o denumește biserica) făcută de Sfânta Tereza de Avila (sec. XVI):

„E un fel de leșin ce îți răpește puțin câte puțin respirația și toate forțele trupului. Degeaba ai vrea să vorbești, nu poți să alcătuiești discursul și chiar dacă ai reuși, nu ai avea forța de a-l pronunța. Căci orice forță exterioară te părăsește în timp ce forța ta interioară sporește. Este starea în care două realități, ce existau divizate, se contopesc”.

„Omul este foarte bine echipat cognitiv pentru a crede”, susține Newberg.

A crede în ce? Într-o entitate superioară, des invizibilă, aflată la originea lumii.

În 2005, psihologul Laura Koenig de la Universitatea de la Minnesota, SUA, a demonstrat că nivelul de religiozitate este genetic determinat. Experiențele s-au făcut pe loturi mari de gemeni mono și bizigoți. Pe baza acestora s-a demonstrat influența geneticului asupra religiozității și că această influență se manifestă amplificată progresiv în decursul vieții.

Dacă fiecare moștenește un creier care îl conduce spre credință, ce anume din structura creierului îl împinge spre Dumnezeu?

O primă lămurire a adus-o studiul neurotransmițătorilor, mesagerii chimici ce conectează neuronii între ei.

În 1990, studiind efectele asupra creierului a așa numitelor substanțe psihedelice, substanțe ce provoacă modificarea percepției senzoriale, halucinații, senzația contopirii cu lumea (substanțe din care face parte LSD sau psylocina și care sunt definite mai ales prin

posibilitatea de a provoca halucinații) s-a văzut marea asemănare dintre structura chimică a acestora și serotonina (metabolit al aminoacidului triptofan) cu rol de neurotransmițător cerebral implicată în senzația de foame, sete, în mecanismul somnului.

Prea puțină serotonina în creier duce la depresie. Studiul creierului de sinucigași a demonstrat scăderea dramatică a serotoninei.

Serotonina este în creier un eliberator al altui neurotransmițător, glutamatul. Drogurile psihedelice păcălesc structurile de eliberare a glutamatului „dându-se” drept serotonina.

În 2003 J. Borg (Universitatea Karolinska din Stockholm) a demonstrat că religiozitatea depinde de concentrația intracerebrală de serotonina.

Pe suprafața neuronilor serotoninergici sunt dispuși receptorii 5HT1A. Acești receptori scad cantitatea de serotonina eliberată în creier. Cu cât numărul acestor receptori este mai scăzut, cu atât religiozitatea este mai mare (miracole acceptate, viziuni mistice, credința într-un al șaselea simț).

Un chestionar bazat pe 238 de întrebări evaluează 25 de aspecte fundamentale ale personalității umane. Este așa numitul chestionar TCI (Temperament and Character Inventory). Din cele 25 aspecte fundamentale ale personalității, religiozitatea s-a dovedit a fi unicul parametru corelat cu densitatea receptorilor 5HT1A.

Serotonina nu este unica „moleculă a credinței”. Pot fi implicați și alți neurotransmițători, între care dovediți până acum au fost opioizii (Revoy N.). Deci suntem făcuți pentru a crede.

Este aceasta dovada existenței lui Dumnezeu?

Pentru unii da, pentru alții este numai un rezultat al adaptării în cursul evoluției lumii vii. Religia este un produs natural, rezultat al evoluției (Baril D).

Religia este un mecanism de adaptare bazat pe stratagema psihică descoperită de psihologi în 1970 și denumită „iluzie de control”.

O piruetă cognitivă ce neagă realitatea prin iluzia că o poți (chiar ilogic) controla. Este mecanismul ce stă la baza credinței că „boala și moartea este ceva ce se întâmplă numai altora”.

Iluzia de control are efecte fiziologice benefice.

Expunerea pe termen lung la o situație periculoasă pe care nu o poți influența (război, epidemie, catastrofă) duce la starea biologică numită „inhibiția acțiunii”. Tahicardia, hipertensiunea arterială,

creșterea nivelului sanghin de adrenalină și corticoizi duc final la degradare biologică.

Reacția noastră la pericol este celebrul „fugi sau luptă”. Dar dacă nu ai unde să fugi și cu cine să lupți?

Atunci în fapt nu îți rămâne decât autoagresiunea prin acțiunea excesiv prelungită a unor mecanisme biochimice și hemodinamice ce nu își găsesc finalitatea.

Poți opri accelerația în gol a inhibiției acțiunii prin cheia de contact a iluziei de control.

Religia reprezintă un ansamblu de reguli sociale, morale și culturale care măresc șansele de supraviețuire și de reproducere (fitness) ale speciei și implicit individului.

Dacă Dumnezeu nu ar fi existat, omul ar fi fost obligat să-l inventeze, considera Voltaire.

Stâlpi fondatori ai civilizației noastre au fost epileptici. Se pare că...

Marele epileptolog Henri Gestant vorbea despre „Epilepsii legendare ale unor genii fără argument serios

pentru a o garanta”.

Epilepsia este analogul deschiderii unui portal spre sinteza superioară a armoniilor existențiale. Ca și de altfel spre Rău. În ce măsură un portal nu e o posedare?

În periplusul său prin Infern, Dante are un ghid.

Cum am putea explica că celor loviți (dăruți?) de epilepsie li se deschide posibilitatea distrugerii frontierelor. Frontiere? Mai exact rup lanțurile și se extind.

În domeniul credinței avem marii reformatori ai omenirii: Buddha, Sfântul Petru (adevăratul creator al creștinismului), Ioana d'Arc (arsă ca eretică, apoi sanctificată), Mahomed.

Cei ce au regândit politic la o scară niciodată întâlnită au avut și ei *morbus saccor*: Alexandru cel Mare, Iulius Cezar, Napoleon.

În gândire (ca să nu-i zicem filosofie) Pascal, în literatură Dostoievski, Flaubert, Lordul Byron sunt oameni ce au forțat limitele fenomenului literar al vremii lor.

Ion Creangă este considerat de către marele Lovinescu (cel ce a abordat metafizic realitatea, Vasile cel Mare dintre Lovinești) un iluminat (Creangă și Creanga de aur).

Ce este geniul? Nimeni nu a răspuns la această întrebare. Oricum, nu este norma. Norma este gardul rigid al statisticii. În afara lui, poți întâlni orice, și binele, și răul.

Boală și destin istoric

Iulius Cezar are un destin etimologic.

Cezar înseamnă în feniciană, limba punilor, elefant. Un strămoș al împăratului, în cel de-al doilea război punic, război împotriva cartaginezilor pentru democrația Mediteranei (între anii 218-202 î.c.), a ucis un elefant al generalului cartaginez Hanibal. De unde și porecla de Cezar.

Conform lui Pliniu cel Bătrân, Cezar s-a născut prin secțiune uterină la care a fost supusă mama sa, Aurelia. De aici și numele de cezariană dat acestei intervenții în zilele de astăzi.

Toți împărații Romei au devenit cezari.

De numele său se leagă autocrațiile Europei, Keizerul și Țarul.

O personalitate de excepție care a trăit 55 de ani și a murit asasinat.

Iată cum îl prezintă Joel Schmidt:

„Avocat, scriitor, om politic, general coborât din

zeița Venus (prin Enea, eroul troian - genealogie recunoscută în Roma) Caius Julius Caesar (101-44 î.H) și-a folosit toate darurile pentru a prăbuși Republica Romană, utilizând, pe rând sau în același timp, cinismul și clemența, cruzimea și curtoazia, ipocrizia și buna creștere, viclenia și declararea brutală a adevărilor, modestia și orgoliul.

A fost unul din precursorii genocidului, coleg cu Stalin, Hitler, Mao (și Alexandru Macedon).

Din trei milioane de celți din Galia, a ucis un milion și a înrobit un alt milion.

Bisexual, impetuos în aventurile sale.

Cu patru ani înainte de moarte, are o legătură cu celebra regină a Egiptului (de origine greacă) Cleopatra, din care rezultă un fiu pe care îl aduce la Roma.

Se profila reala sinteză Orient-Occident.

Cezar era un egolatriu cu ambiție bolnăvicioasă.

Era de extracție nobilă, dar nici pe de parte născut în primele rânduri ale societății. Așa că îl putem privi în cursa spre putere ca un *outsider* și un *self made man*.

A debutat politic pe banii lui Crassus, înțelegând că poporul iubește jocurile de gladiatori și că este superstițios. A candidat în alegeri angajând gladiatori ca reclamă. Aceasta până când Senatul, îngrijorat de eficiența sa, a interzis utilizarea gladiatorilor în scop electoral.

A candidat și la postul de *pontif maximus* (este ales în anul 63), cel ce dirija ceremoniile religioase.

Cezar era cel ce privea în ficiți pentru a vedea viitorul Romei!

Apoi a ajuns consul.

Acest arivist ajuns consul a fost trimis în misiune militară cu legiunile. Se spera să-și rupă gâtul pe câmpul de luptă și oricum urma să fie plecat. Plecat, plecat, dar nu oricum. A lăsat în urmă propagandiști și spioni și în acest scop a inventat un cod secret care există și în ziua de astăzi.

Lupta în Galia și făcea și literatură și una de bună calitate.

A ajuns și în Anglia, unde romanii sperau să găsească perle perfecte.

Cu 5 ani înainte de moarte a avut îndrăzneala, în fața unui Senat care vroia să-l destituie, să treacă Rubiconul. Rubiconul era un pârâu din Ariminium (Rimini de astăzi), limită legală și simbolică pe care un comandant de armată nu avea dreptul să o depășească cu trupele sale. Se declanșează un război civil pe care îl câștigă și își cruță adversarii.

În iarna dintre 45-44 î.c. Cezar întreprinde mari

Cezar de Nicolas Coustou, Muzeul Luvru

reforme instituționale, sociale, politice și proiectează mari lucrări urbanistice.

Intenționa să organizeze o mare bibliotecă ca în Alexandria.

Intenționa de asemenea să asaneze bălțile din jurul Romei, focar de malarie, realizare ce va aștepta 2000 de ani să fie opera lui Musolini (un alt asasinat).

Pe 14 ianuarie 44, Cezar este numit consul și imperator.

Pe 14 februarie este numit dictator pe viață.

Cezar mai are de trăit 11 zile.

Cei ce l-au asasinat au fost senatorii.

Senatul avea aripi concurente, popularii și aristocrații. Deși de stirpe nobilă, Cezar fusese în partida populară. După victoria lui Cezar în războiul civil, toți senatorii, unii dintre ei dușmani iertați, primiseră funcții și bunuri. Numai că deveneau treptat funcționari onorifici bine plătiți și tratați. Un număr de 60 de senatori s-au adunat într-o vilă de la marginea Romei și s-au jurat să-l asasineze. Era un eveniment previzibil.

Cum a fost înșelat abilul Cezar? Mai ales că a fost prevenit din toate părțile. Soția sa a avut un vis premonitoriu și l-a implorat să nu se ducă la Senat. Se spune că înainte cu două zile caii cu care trecuse Rubiconul au avut un comportament anormal, nu mâncau și vărsau lacrimi. Au fost și semne cerești, între altele o cometă.

Strabon semnaleză o sumedenie de semne cerești.

Mai mult, la sacrificiile rituale pentru prevestire nu s-a găsit, conform lui Plutarh, inima animalului sacrificat, lucru grav și de luat în seamă.

Cezar era superstițios. Și inteligent totodată. Numai că întrebat în preziua morții sale care este cea mai bună moarte, Cezar a fost ferm: bruscă și neașteptată.

Suetoniu, istoricul său, este convins: Cezar, practic, s-a sinucis.

De doi ani suferea de crize de epilepsie cu incontinență sfincteriană. Făcea pe el! Orgoliosul Cezar nu putea admite acest lucru.

Sigur, putem argumenta că așa cum Stalin, avertizat că va fi atacat de nemți, nu credea, în ciuda dovezilor, că Hitler va face eroarea unui război pe două fronturi și Cezar nu putea admite că adversarii săi ar face greșeala să declanșeze un nou război civil.

Războiul civil declanșat de moartea lui Cezar a durat 13 ani!

Toți cei 60 de complotiști și-au pierdut viața.

A murit și Brutus, cel care a dat ultima din cele 23 lovituri de pumnal și care se pare că era fiul său biologic.

Cezar îl iertase în urma războiului civil de la trecerea Rubiconului și îl declarase oficial moștenitorul său.

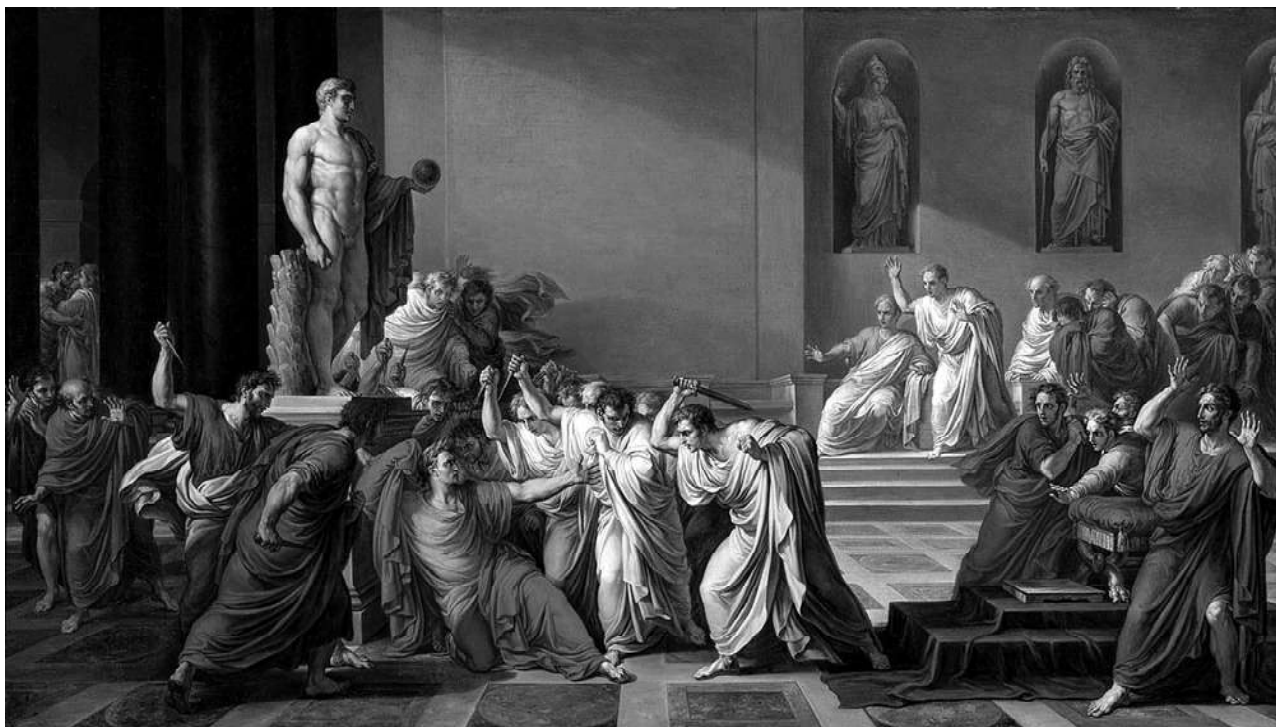
Mai mult, creerea imperiului de către Cezar nu era doar o manifestare a orgoliului său, ci o necesitate geopolitică imperioasă. El credea că și alții o înțeleg.

Ne putem întreba care ar fi fost istoria dacă Cezar n-ar fi dobândit epilepsia și dorința de moarte prematură?

În tot cazul, alta.

Când Cezar a trecut Rubiconul a declarat „Zarurile au fost aruncate”.

Și boala tot zar este.

Moartea lui Iulius Cezar de Vincenzo Camuccini

Iuliu Cezar *

Casca: M-ați tras de mânecă. Vreți să-mi vorbiți?

Brutus: Da, Casca. Spune-ne ce lucru-anume

Pe Cezar l-a făcut atât de sumbru?¹

Casca: Ați fost în preajma lui. Nu ați văzut?

Brutus: N-am întreba atunci ce se întâmplă.

Casca: Ei, i s-a oferit o coroană și pe când i se oferea, a împins-o cu dosul mâinii: așa - atunci poporul a izbucnit în urale.

Brutus: Dar pentru ce-au strigat a doua oară?

Casca: Ei, tot pentru asta.

Cassius: De trei ori au strigat; la urmă

De ce-au strigat?

Casca: Tot pentru asta.

Brutus: I-au înmănat coroana de trei ori?

Casca: Da, de trei ori și de trei ori a dat-o la o parte, dar de fiecare dată ceva mai moale, și cinstiții mei prieteni izbucneau în urale de fiecare dată.

Cassius: Și cine-i întindea mereu coroana?

Casca: Mai întrebi? Antoniu.

Brutus: Cum și-n ce fel ne spune, scumpe Casca.

Casca: De ștreang să am parte, dacă știu: caraghioslăcuri, n-am băgat de seamă. L-am văzut pe Marc-Antoniu că-i întinde o coroană - dar nu era chiar o coroană adevărată, era mai mult un fel de ghirlandă - și cum vă spusei, Cezar a dat-o la o parte². Dar după părerea mea, cred că tare i-ar fi plăcut s-o ia. Pe urmă, i-a întins-o din nou și iar a dat-o la o parte, dar degetele i se cam încleștaseră pe ea. Atunci i-a întins-o a treia oară și pentru a treia oară a dat-o la o parte și de câte ori o refuza, gloata urla și aplauda cu mâinile ei butucănoase și arunca în sus cu tichiile ei soioase și, pentru că Cezar nu vrea să primească coroana, scotea o duhoare atât de rea, că Cezar era cât p-aci să se înăbușe; a leșinat și a căzut. În ce mă privește, mă feream să și râd, de frică să nu deschid gura și să trag în piept aerul stricat.

Cassius: Stai mai încet. A leșinat, deci Cezar?

Casca: A căzut în piață. Avea spume la gură și nu mai putea zice un cuvânt.

Brutus: Bolnav e-atunci de ducă-se-n pustii.

Cassius: Nu știu de-i bolnav Cezar, însă știu

Că eu și tu și Casca suntem bolnavi.

Casca: Eu nu știu ce vreți să spuneți cu asta. Știu însă că Cezar a căzut. Pe urmă, aș fi un om de nimic, dacă n-aș spune că zdrențăroșii îl aplaudau sau fluierau, după cum erau mulțumiți de el sau nu; așa cum fac la teatru cu actorii.

Brutus: Ce-a spus apoi când și-a venit în fire?

Casca: Înainte de a cădea, văzând că turma se bucură că a refuzat coroana, și-a desfăcut deodată pieptarul³ arătându-și gâtul, ca pentru tăiere. Ei, dac-aș fi fost unul din meșteșugari, nu l-aș fi lăsat să

se roage degeaba. Dacă mint, iadul să mă-nghită împreună cu toți păcătoșii ăia! Pe urmă a căzut⁴. Când și-a venit în fire, a rugat cinstitele fețe să pună pe socoteala metehnei lui dacă a făcut sau a spus ceva rău. Trei sau patru lelițe care erau lângă mine au început să strige: „Vai, ce suflet frumos!” și l-au iertat din toată inima. Dar asta nu înseamnă nimic: l-ar fi iertat, chiar dacă Cezar le-ar fi înjunghiat mamele.

Brutus: Apoi cuprins de mohoreală a plecat?

Casca: Da.

Note:

¹ Desfășurarea scenei de față este inspirată din relatarea faptelor respective de către Plutarh în *Viața lui Cezar*.

² Plutarh relatează că Antoniu s-a desprins din grupul alergătorilor și s-a îndreptat în fugă la tribuna unde se afla Cezar, și în timp ce câțiva tineri îl ridicau pe acesta pe umeri, a încercat să-i pună pe frunte o diademă pe care era împletită o coroană de lauri, vechiul simbol al regalității. Cezar și-a ferit capul îndepărtând coroana cu mâna. Antoniu a repetat, însă, gestul, încercând de trei ori să-i pună diadema pe cap, iar Cezar și-a ferit capul tot de atâtea ori. De fiecare dată când respingea astfel coroana, cetățenii care erau în preajma tribunei izbucneau în aclamații însoțite de aplauze.

³ Anacronism. Romanii nu purtau pieptare.

⁴ Cezar avea uneori atacuri de epilepsie. Atacul din împrejurările de față nu este însă menționat nicăieri.

* fragment din *Iuliu Cezar, Opere complete vol. 5*, William Shakespeare, Ed. Univers, București, 1986

Amintiri *

Timpul care ne despărțea pînă la postul mare a trecut într-un fel de iureș vesel: făceam „vizite de nuntă” și rudelor mele, dar și rudelor și prietenilor lui Feodor Mihailovici. Rudele ne invitau la prînz și la cină, și peste tot „tinerii căsătoriți” erau primiți cu șampanie. Așa era obiceiul pe atunci și cred că în tot restul vieții n-am băut atîtea cupe de șampanie ca în acele zece zile. Felicitările acelea au avut un rezultat trist și mi-au produs prima mare durere din căsnicia mea: Feodor Mihailovici a avut în aceeași zi două crize de epilepsie și, lucru uimitor, crizele au avut loc nu noaptea, în somn, ca aproape întotdeauna, ci ziua, pe trezie. Iată cum s-a întîmplat:

În ultima zi de lăsată secului, am prînzit la rude, iar seara ne-am dus s-o petrecem la sora mea. Am cinat vesel (tot cu șampanie, ca întotdeauna), musafirii au plecat, iar noi am mai rămas. Feodor Mihailovici era foarte animat și-i povestea ceva interesant surorii mele. Deodată, s-a oprit la mijlocul cuvîntului, s-a ridicat puțin de pe divan și a început să se aplece spre mine. Mă uitam uimită la fața lui schimbară. Brusc, se auzi un strigăt, mai curînd un vaiet îngrozitor, neomenesc, și Feodor

Mihailovici începu să se aplece înainte. În același timp, se auzi și țipătul surorii mele, care ședea lîngă soțul meu. Ea sări de pe fotoliu și, izbuclind într-un hohot isteric de plîns, ieși în fugă din cameră. Cumnatul meu alergă după ea.

Mai tîrziu mi-a fost dat să aud de zeci de ori acest vaiet „neomenesc”, obișnuit pentru începutul crizei la epileptici. Și el mă zguduia și mă înspăimînta întotdeauna. Atunci, însă, spre uimirea mea, nu m-am speriat de loc, deși vedeam pentru prima dată în viața mea o criză de epilepsie. L-am luat pe Feodor Mihailovici de umeri și l-am așezat cu putere pe divan. Dar ce groază m-a cuprins, cînd am văzut că trupul inert al soțului meu alunecă de pe divan și că n-am putere să-l rețin. Am tras la o parte un scaun pe care era o lampă aprinsă și astfel i-am dat posibilitatea să se lase pe podea, m-am așezat lîngă el și în tot timpul convulsiilor i-am ținut capul pe genunchi. N-avea cine să-mi ajute: soră-mea avea o criză de nervi, iar cumnatul meu și servitoarea se agitau pe lîngă ea. Încet-încet, convulsiile au trecut și Feodor Mihailovici

a început să-și revină: la început, însă, nu-și dădea seama unde se află, își pierduse chiar darul vorbirii: tot voia să spună ceva, dar în locul unui cuvînt spunea un altul și era imposibil să-l înțelegi. Abia, poate, după o jumătate de oră am reușit să-l ridicăm și să-l culcăm pe divan. Am hotărît să-l lăsăm să se liniștească și abia după aceea să plecăm acasă. Dar, spre disperarea mea, criza s-a repetat la o oră după cea dintîi și de

data aceasta cu o asemenea intensitate, că Feodor Mihailovici a urlat de durere timp de două ore, chiar după ce și-a recăpătat cunoștința. A fost ceva îngrozitor! Și mai tîrziu a mai avut crize duble, dar relativ rar, iar cazul din ziua aceea doctorii i-au explicat printr-o mare surescitare, provocată de șampania pe care a băut-o Feodor Mihailovici în vizitele de după nuntă pe care le-am tot făcut și la prînzurile și cînele date în cinstea noastră. Vinul avea o influență extrem de dăunătoare asupra lui și de aceea nu bea niciodată.

A trebuit să rămînem peste noapte la sora mea, deoarece Feodor Mihailovici se simțea foarte slăbit și ne era frică de o nouă criză. Ce noapte îngrozitoare

am petrecut atunci! A fost pentru prima dată cînd am văzut de ce boală teribilă suferă Feodor Mihailovici. Cînd îi auzeam strigătele și gemetele care nu conțineau cu orele, cînd îi vedeam fața schimonosită de durere, o față care nu-i mai semăna de loc, cînd îi vedeam ochii încremeniți demențial și nu-i înțelegeam vorbirea dezarticulată, eram aproape convinsă că scumpul meu, iubitul meu soț își pierde mințile și ce mă cuprindea groaza la gîndul acesta!

Dar, slavă Domnului, după ce a dormit cîteva ceasuri, Feodor Mihailovici și-a revenit destul ca să putem pleca acasă. Deprimarea, însă, care survenea întotdeauna după criză, a ținut mai mult de o săptămînă. „Trăiesc un sentiment de parcă aș fi pierdut ființa cea mai dragă din lume, de parcă aș fi îngropat pe cineva”, așa își definea întotdeauna Feodor Mihailovici starea de spirit de după criză. Această dublă criză mi-a lăsat în suflet pentru totdeauna o grea amintire.

* fragment din *Amintiri*, Anna Dostoievskaja, Ed. Univers, 1975

Feodor Dostoievski *

În Siberia Dostoievski și-a ispășit patru ani de muncă silnică în cetatea Omsk, iar apoi, în anul 1854, fu trimis ca soldat de rînd în batalionul 7 siberian, în orașul Semipalatinsk unde, după scurgerea unui an, fu înaintat subofițer, iar în 1856, odată cu ridicarea pe tron a împăratului sub a cărui domnie ne aflăm și în ziua de azi, Alexandru al II-lea - fu făcut ofițer. În 1859, bolnav de epilepsie, maladie ale cărei semne apăruseră încă la ocnă, fu eliberat din armată și i se permise întoarcerea în Rusia: mai întîi în orașul Tver, iar apoi la Petersburg. Aici Dostoievski începu să se ocupe din nou de literatură.

* * *

Din scrisorile lui Dostoievski reiese clar că epilepsia lui s-a declanșat în formă deschisă la ocnă. Aceste mărturisiri sînt confirmate de amintirea unor contemporani (fratele său mai mic, Andrei, medicul de campanie, Ermakov, care l-a îngrijit în timpul detenției) și infirmate de altele (doctorul S. D. Ianovski, care l-a consultat pe tînărul scriitor în anii 1846-1849; fiica scriitorului - Liubov).

Pe data de 16 decembrie medicul curant al Batalionului 7 de linie siberian a trecut în adeverința soldatului Dostoievski: „...are vîrsta de 35 de ani, constituție fizică potrivită, în anul 1850 a avut prima dată un acces de epilepsie care s-a manifestat prin țipete, pierderea cunoștinței, contractările membrelor și ale mușchilor feței, spumă la gură, respirație răgușită cu un puls slab, sincopat, accelerat. Criza a durat 15 minute. Pe urmă - stare de insuficiență și revenirea cunoștinței. În anul 1853 un asemenea acces s-a repetat, iar apoi a reapărut la sfîrșitul fiecărei luni”. S-au mai păstrat date despre prima criză, potrivit cărora aceasta ar fi survenit după aplicarea unei pedepse corporale deținutului Dostoievski la comanda odiosului maior Krivțov, descris și în *Amintiri din Casa morților*.

Aceste date, cunoscute de foarte puține persoane în timpul vieții scriitorului, sînt contrazise de mărturiile medicului S. D. Ianovski, care avea relații strînse cu romancierul înainte de condamnarea acestuia. Ianovski își aduce aminte (după moartea scriitorului) de două crize, una în 1847, cealaltă în 1848, la aflarea știrii despre moartea lui Belinski, și notează: „Toată situația se prezintă în felul următor: crizele din perioada 1846-1848 au fost o manifestare slabă a bolii, astfel încît cei din jur, martorii, n-o observau, dar bolnavul însuși a

recunoscut, ce-i drept foarte vag, boala și o numea de obicei dambă cu vînt (kondraška s veterkom)” (*Dostoievski în amintirea contemporanilor*, I-II, Moscova, „Hudojestvennaia literatura”, 1964, vol. I, p. 154). Astfel, datarea bolii în forma ei acută nu o putem face cu siguranță decît pe baza scrisorilor și a afirmațiilor medicului militar citat mai sus.

În bogata corespondență din perioada 1838-1849 nu găsim nici un cuvînt despre epilepsie, în timp ce despre alte boli se vorbește. Fixînd cît mai multe date despre boala sa, cît și cauzele posibile (starea sănătății, condiții climaterice și vremea, poziția lunii etc.) scriitorul voia parcă să ofere cazul său medicilor spre examinare. Moartea scriitorului a fost cauzată, în mod nemijlocit, de o altă boală - emfizem pulmonar, ruperea unei artere - de care a suferit în ultimii ani ai vieții.

* * *

În general ocnă m-a frustrat de multe lucruri și m-a binecuvîntat cu altele. Ți-am mai scris, spre exemplu, despre boala mea. Niște crize ciudate, asemănătoare cu epilepsia și care nu sînt totuși epileptice. Îți voi scrie cîndva mai amănunțit

despre asta.

Scrisoare către Mihail Dostoievski,
Semipalatinsk, 30 iulie 1854

Criza pe care am avut-o m-a secătuit și fizic și moral: doctorul mi-a spus că am o adevărată epilepsie și mi-a prezis că dacă nu voi lua măsuri imediate, adică nu voi urma un tratament corect, ce nu poate fi aplicat decât în condiții de deplină libertate, accesele pot lua o întorsătură dintre cele mai rele și, în timpul unuia dintre ele mă voi sufoca de spasmul gâtului care intervine la mine aproape de fiecare dată în timpul crizei.

Scrisoare către A. E. Vranghel.
Semipalatinsk, 9 martie 1857

...Boala mea nu se domolește, ci se întetește. În luna trecută am avut patru atacuri, lucru ce nu s-a mai întâmplat niciodată, - și nu am lucrat aproape deloc. După crize cad, pentru câțeva vreme, într-o stare de totală deprimare și tristețe (toska), și sînt complet distrus.

Scrisoare către Mihail Dostoievski.
Semipalatinsk, 13 septembrie 1858

Da, sufăr de epilepsie, de care am avut nenorocirea să mă îmbolnăvesc cu 12 ani în urmă. Boala nu este o rușine. Dar epilepsia nu exclude activitatea. Au existat chiar și mulți oameni de seamă bolnavi de epilepsie, iar unul dintre ei a întors chiar jumătate de lume după voia sa cu toate că avea epilepsie. La ce mijloace recurgeți.

Caietul de însemnări 1864-1865

CRIZE (anul 1869)

N.B.) De altfel aproape toate crizele le-am avut în pat, în somn (în primul somn), cam după ora trei dimineața.

N.B.) În comparație cu crizele precedente (din toți anii și pe toată perioada) acest șir de crize pe care le-am notat acum, începînd cu 3 august, - reprezintă o îndesire a acceselor fără precedent de la începutul crizelor și pînă acum; s-ar zice că boala a intrat într-o fază nouă, malignă. Pentru toți anii precedenți se poate spune cu certitudine că intervalul *mediu* între crize a fost mereu de *trei săptămîni*. (Asta însă doar făcînd

media, media proporțională; au existat și intervale de șase săptămîni, și altele, de 10 zile, însă media ce rezulta era de trei săptămîni.)

7 (9) ianuarie 1870. O criză la 6 dimineața (ziua și, aproximativ, ora executării lui Tropmann). Nu am simțit-o; m-am trezit la opt și ceva cu conștiința unor crize, adică nervozitate, lapsusuri, o stare contemplativă acută și cețoasă parcă - toate acestea stăruie acum mai îndelung decît în anii trecuți. Înainte treceau în trei zile, acum e bine dacă trec și în șase. Mai ales seara, la lumina luminărilor, domnește peste toate o tristețe ipohondră și un vâl de nuanță (nu culoare) roșie, sîngerie, pare să se aștearnă peste lucruri. E aproape imposibil să te ocupi de ceva în aceste zile.

CRIZE. 1874-1875. După o întrerupere de 5 luni și jumătate în anul 1873 (anul în care am lucrat ca redactor)... În total 8 crize.

CRIZE. 1878: 10 octombrie; 1879: 29 aprilie, 13 septembrie; 1880: 9 februarie, 14 martie.

7 septembrie 1880. O criză destul de puternică, dimineața, la nouă fără un sfert. Frînturi de gînduri, transpunerea în alți ani, stare de visare, de îngîndurare, sentimentul vinii: mi-am scrîntit un oscior din spinare sau poate că am pășit ceva la un mușchi.

6 noiembrie 1880, dimineața, la ora 7, în timpul primului somn, criză de intensitate medie, dar urmată de o stare maladivă foarte greu de suportat și care a durat aproape o săptămîină. Organismul rezistă din ce în ce mai greu la accese și acțiunea acestora este tot mai puternică. N.B. Curînd după 6 septembrie timpul s-a încălzit și după iarna prea timpurie, dezghețul a durat foarte mult, aproape două săptămîni. Iar penultimul acces, pe 8 septembrie, a corespuns și el unei schimbări bruște a vremii, după o vară îndelungată și blîndă, lăsîndu-se deodată frigul și un timp ploios.

Carnetele de note și caietele de însemnări
1860-1880

* fragmente din *Scrisori despre literatură și artă*, Feodor Dostoievski, Ed. Cartea Românească, 1989

*Omul cu urechea tăiată **

Anunțat de cele întâmplate de o telegramă a lui Gauguin, Theo, cumplit de îngrijorat aleargă la Arles.

La spital, îl întâlnește pe Felix Rey, internul care a făcut formele pentru internarea fratelui său. Acesta îi spune că Vincent, pradă unui delir furios, se zbate, absolut inconștient, în celula de izolare. Tropăie, urlă, are halucinații de văz și auz. Uneori, cîntă. Trebuie să fie vorba de un fel de epilepsie, diagnostichează internul; i-a raportat cazul și șefului său, doctorul Urpar, medic al ospiciilor civile din Arles, care, nepăsător, a încuviințat într-o doară: «Manie acută cu delir generalizat». Cît despre rana pe care Vincent și-a făcut-o singur, a început să se cicatrizeze; n-a dat naștere la nici o infecție.

Dincolo de Saint-Rémy, la un kilometru și mai bine, șoseaua Maussane dă pe podișul Antiques, la poalele masivului Alpilles. O alee de pini, care în acest loc se desprinde din șosea, duce la o veche mănăstire, clădită în jurul unui schit datînd din secolul al XII-lea: Saint-Paul-de-Mausole.

Un alienist, doctorul Mercurin, a întemeiat în această mănăstire, la începutul veacului, o casă de sănătate, care la început a cunoscut o oarecare prosperitate. Era deja mai mult sau mai puțin pe ducă, când un fost medic de marină, doctorul Peyron, a preluat conducerea ei, cu cincisprezece ani în urmă, în 1874.

Tocmai acest medic îl întâmpină pe Vincent la

sosirea sa la Saint-Paul-de-Mausole. Foarte liniștit, Vincent îi prezintă certificatul doctorului Urpar și-și expune clar cazul. Îi precizează chiar că o soră a mamei sale și alți membri ai familiei au suferit de crize de epilepsie. Doctorul Peyron notează datele, îl încredințează pe pastorul Salles că va avea pentru noul său pacient «toată bunăvoința și grija pe care le comportă starea sa», după care se îngrijește de instalarea lui Vincent. O sumedenie de camere din ospiciu - vreo treizeci - sînt goale. De aceea, doctorul Peyron îi îngăduie lui Vincent să folosească o cameră în plus de la parter unde să poată picta.

Vincent rămîne în tovărășia pastorului Salles pînă la ora plecării acestuia la Arles. După ce i-a mulțumit cu căldură pentru tot ce a făcut pentru el, îl privește cum se îndepărtează, nu fără a încerca o puternică emoție: iată-l singur, de aci încolo, în casa cea mare, departe de lume.

Casa de sănătate Saint-Paul-de-Mausole nu-i un lăcaș prea vesel. Chiar de la început, Vincent o asemuiește cu o «menajerie». Urletele furioșilor sfîșie necurmat văzduhul. În aripa destinată bărbaților, despărțită cu grijă de cea destinată femeilor, vreo zece bolnavi-maniaci, nebuni, idioti - se dedau excentricităților lor obișnuite. Cu o milă plină de suferință, Vincent îi observă pe frații săi într-un nenorocire, a căror viață de fiecă zi o va împărtași de acum încolo. De se apropie de băiatul acela de douăzeci și trei de ani pentru a schimba cîteva cuvinte, nu primește drept răspuns decît niște sunete nearticulate. Un bolnav se bate cu pumnul în piept strigînd: «Iubita mea! iubita mea!» Altul se crede victima persecuțiilor poliției secrete și a actorului Mounet-Sully: pe cînd își pregătea agregăția în drept, și-a pierdut mințile.

Atmosferă grea și deprimantă. Cînd sînt liniștiți, bolnavii joacă bule ori dame. Dar, mai toată vremea nu fac nimic, lîncezesc într-o toropeală apatică. Sala de la parter, unde se adună cu toții în zilele ploioase, o sală mare, avînd jur împrejur un șir de bănci fixate de perete, este, spune Vincent, «ca o sală de așteptare de clasa a treia din cine știe ce sat amortit, cu atît mai mult cu cît sînt aci nebuni onorabili, ce poartă întotdeauna pălărie și ochelari, baston, haine de călătorie ca și cum ar fi la băi la mare, și care reprezintă aici pasagerii».

Cu toată mila, cu toată compătimirea frățească care-l împinge spre tovarășii săi, Vincent stă de-o parte, la distanță de aceste ființe pierdute fără leac. Șederea sa la Saint-Paul-de-Mausole nu înseamnă sfîrșitul lui, nu trebuie să însemne sfîrșitul lui: a venit aici să lupte împotriva bolii, să încerce să-și redobîndească liniștea și echilibrul. Contactul cu acești nebuni ar descuraja

fără îndoială pe oricare altul în afară de el; lui Vincent dimpotrivă, îi însuflă încredere. «Cred că am făcut bine că am venit aici, constată el, cu o resemnare plină de curaj stoic; mai întâi, văzînd realitatea vieții nebunilor sau feluriților smintiți din această menajerie, îmi pierd teama nelămurită, frica de ea. Și încetul cu încetul pot ajunge să privesc nebunia ca o boală la fel cu celelalte». Dar oare nu cumva în această umilire găsește Vincent un fel de mulțumire sufletească a unui *mea culpa*? Se află acolo unde trebuie să fie. De bună seamă că n-a meritat altceva! Umilirea aduce alinarea durerilor ce cu perfidie se frământă în el și îl încredințează pe tăcute de nimicnicia sa.

* * *

Nu poate fi pe lume un observator mai atent al faptelor și gesturilor nebunilor, decît el. Îi examinează, îi iscodește, compară cu propriul său caz informațiile pe care le spicuește. «Îndrăznesc să cred, îi scrie el lui Theo, că, o dată ce știi despre ce-i vorba, o dată ce ești conștient de starea ta și ești conștient că te poți aștepta la crize, atunci poți să faci și tu ceva ca să nu mai fii apucat, așa pe neașteptate, de spaimă sau de groază». O dată cu groaza de nebunie mai pierd și sila pe care o avea de viață - de a mai fi în viață. Voința însă nu și-a recăpătat-o încă pe deplin. Nădăjduiește doar că, peste un an, va ști mai bine ce poate și ce vrea. În orice caz, pentru moment, n-are nici un chef să se afle în altă parte.

La începutul lunii iunie doctorul Peyron îi face lui Vincent o mare plăcere: îi dă voie să iasă din ospiciu pentru a merge să picteze prin împrejurimi. Un paznic îl va întovărăși.

Măslini, Saint Remy, 1889

Căldura plăcută de iunie mai alungă puțin tristețea lui Vincent. Pictează măslini, chiparoși. Chiparoșii mai ales, care pe pînzele sale se înalță spre cer asemeni unor flăcări negre și chinuite, îi rețin îndelung atenția. «E frumos ca linii și proporții, aidoma unui obelisc egiptean», exclamă el. Factura picturii sale se schimbă. Tonurile pălesc dar forma capătă o intensitate nouă. Pictînd măslini, vrea să picteze, spune el, «ceasul cînd se văd zburînd prin văzduhul încins cărăbușii verzi și

greierii».

* * *

Cînd se gîndește la boala sa, la împrejurările care l-au adus la Saint-Paul-de-Mausole, zadarnic se îndîrjește și încearcă să judece, să-și stăpînească spaima, o groază cumplită îl cuprinde, răpindu-i orice putință de a mai cugeta calm. E extrem de impresionabil, ca și înainte. O dată, s-a dus, însoțit de un paznic, pînă în tîrgușorul Saint-Remy, dar la simpla vedere a oamenilor și a lucrurilor a fost cît pe-acî să leșine. E vădit, și-și dă seama și el, că e ceva în neregulă în mintea sa. Dar se va vindeca. După o ședere îndelungată la ospiciu, unde se va deprinde cu o viață regulată, va izbuti să lupte împotriva răului, să scape de groaznică amenințare a crizelor. «Cu atîtea precauții cîte iau acum, cu greu mă voi mai îmbolnăvi și trag nădejdea că atacurile nu vor mai reveni», scrie el la 19 iunie. Se simte mai bine: «chiar foarte bine».

Din păcate șederea sa la Saint-Paul-de-Mausole, care este, crede el, prețul vindecării sale, nu e dintre cele mai plăcute. Cînd nu lucrează și revine la viața obișnuită din ospiciu, se plictisește de moarte. «Nu am vești să-ți dau, îi mărturisește el lui Theo, căci zilele se scurg toate la fel; nu-mi vine nici o altă idee, în afară de aceea că un lan de grîu ori un pîlc de chiparoși merită osteneala să le privești îndeaproape și așa mai departe. Să-ți găsești o îndeletnicire în timpul zilei, iată marea problemă pe-aici».

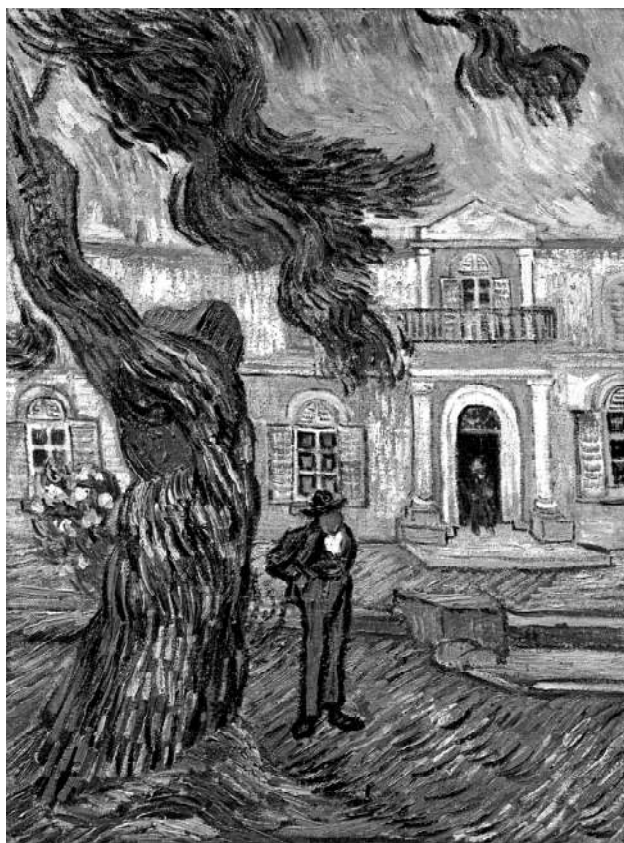
* * *

Pentru a-și reduce cheltuielile și de vreme ce trebuie să fie pregătit la o îndelungată ședere aci (ceea ce-i repetă doctorul Peyron de fiecare dată cînd îl vede), Vincent se înțelege cu medicul să-și adăpostească în ospiciu mobila lăsată în Arles. În acest scop doctorul Peyron îi îngăduie să meargă o zi la Arles. Va discuta acolo problema cu pastorul Salles și va putea, cu același prilej, să-și ia și cele șase tablouri pe care nu le-a putut lua la plecare, nefiind încă uscate.

Escortat de paznicul șef Trabou - «o figură foarte interesantă», un aer de «bătrîn nobil spaniol» - sosește la Arles la 6 iulie. Dar pastorul e în concediu, Rey lipsește de asemenea. Cea mai mare parte a zilei, Vincent și-o petrece la familia Ginoux, care îl primește foarte bine (Rachel primește și ea vizita lui). Își împachetează tablourile și se întoarce la Saint-Remy, încîntat de întîlnirea cu vechii prieteni și de semilibertatea pe care a regăsit-o pentru cîteva ceasuri.

O zi, două mai tîrziu, Vincent pictează în aer liber, nu departe de casă, cariera Glanum, în mijlocul ierbii pîrjolite care a luat «tonuri de aur vechi». Bate mistralul. Greierii țîrîie, «greierii dragi bunului Socrate», care, spune el, «tot mai cîntă în greaca veche».

Vincent pictează. Pictează stîncile desprinse din carieră cu culorile nordului, tonuri de verde rupte, de roșu, de ocru feruginos. Dar deodată, în timp ce pictează... Mîna lui Vincent se chircește, privirea îi

devine rătăcită. Dintr-o dată, o criză năpraznică îl doboară.

Și paznicul nu mai aduce la ospiciu decât o zdreanță care urlă.

Timp de trei săptămîni, pînă la sfîrșitul lunii iulie, Vincent nu-și redobîndește judecata. În clipele de criză puternică, urlă și se zbate; de atîtea țipete i se umflă gîtlejul că nu mai poate nici mîncă. Are iarăși halucinații, dar de astă dată de natură pur religioasă. Amintirile despre nord vin și ele să-l chinuiască în penumbra semiconștiinței, mărăcinișurile de la Campine, brazii, grozamele galbene; peisaje de Claude Monet...

Cînd, puțin cîte puțin, foarte încet, Vincent își revine în fire, rămîne strivit de o apatie intelectuală, o neputință de care, tragic, își dă seama. Profitînd de «un răgaz», îi scrie lui Theo o scrisoare care nu-i decît un geamăt sfîșietor: «Înțelegi că sînt adînc îndurerat de faptul că mi-au revenit crizele cînd începusem să nădăjduiesc că am scăpat de ele... Zile în șir am fost cu desăvîrșire rătăcit, ca atunci, la Arles, dacă nu și mai rău, și e de așteptat că și de aici încolo voi mai avea crize, e îngrozitor... Nu văd cum aș mai putea avea curaj sau speranță».

Zadarnic luptă Vincent, zadarnic caută să se amăgească: neînduplecat, cu o vicleană repeziciune răul și-a înfipt iar gheara în pieptul său. Încă îndobitocit de criză, pe jumătate năucit, Vincent se gîndește, copleșit, la viața sa, încă o dată pustiiată, la opera sa încă o dată amenințată. Să i se dea penelurile! Zilele acestea de inerție forțată sînt «de neîndurat». Îl imploră pe Theo să intervină pe lîngă doctorul Peyron, care

l-a oprit de la orice fel de muncă, să-i îngăduie să înceapă iarăși să picteze. Nebunia s-a cuibărit pe vecie în el, e încredințat acum. Dar va lupta pînă la capăt. Pînă la capăt va încerca să se stăpînească și să-și redobîndească luciditatea pentru a smulge nebuniei noi opere. Va lupta pas cu pas, pînă la capăt, pentru a-și ocroti opera împotriva loviturilor răului care înseamnă însăși negarea ei.

Doctorul Peyron se învoiește să-l lase pe Vincent să se întoarcă la atelier. Vincent lucrează. Își recapătă liniștea, dar se simte stăpînit de spaimă. E iute la mînie. Anevoie își redobîndește judecata și stăpînirea de sine. De astă dată, criza l-a zdruncinat cumplit. Totul îl enervează, în viața sa de acum, traiul la ospiciu, și însuși Sudul. «Dacă mi-ar sta în puteri, cu experiența pe care o am acum, s-o iau de la capăt, nu m-aș mai duce în Sud», îi declară el lui Theo. Se gîndește să se întoarcă în nord, fie la Paris, fie în Bretania, unde lucrează Gauguin și Emile Bernard. Nici nu mai poate fi vorba să-și aducă mobila la ospiciu. I se pare prea costisitoare șederea aci. Și apoi, promiscuitatea celorlalți nebuni a devenit pentru el dintr-odată extrem de neplăcută. Nu mai merge. Nimic nu merge. E prost dispus; «găsesc că sînt tare imbecil că mă duc să cer voie doctorilor pentru a face tablouri».

Tablouri, într-adevăr, nu mai face de fel pentru moment. Abia în septembrie se poate apuca iarăși cu adevărat de pictură. Nebunia s-a îndepărtat. Prinde pe zi ce trece mai multe puteri (de la criza sa, doctorul Peyron îi mai dă cîte puțină carne și vin), energia crește. «Ah! aproape aș crede, exclamă el cu mulțumire, că-mi stă în față o nouă perioadă de limpezime».

Liniștea o dată redobîndită, Vincent își face tot felul de socoteli în legătură cu boala sa și, cu răbdare, reface planuri în legătură cu viața sa. Crize va mai avea, nu încape vorbă și nici nu-și face vreo nădejde în această privință. Se resemnează. Doar că va trage folos, cît mai mult cu putință, de pe urma perioadelor de liniște, pentru a-și continua cu «hotărîre modestă carieră de pictor»: «Munca, spune el, departe de a-mi fi peste puteri, poate să-și urmeze cursul în acest răstimp». Și tocmai în funcție de aceste crize, din nefericire lesne de prevăzut și aproape de neînlăturat, își va orîndui viața. Crizele se repetă, remarcă Vincent, cam la două sau trei luni. Pe drept cuvînt se poate deci aștepta la încă una pe la Crăciun. De acum și pînă atunci, va lucra «pe rupte». După care, dacă va veni criza, pe legea mea! ar avea mare chef «să dau dracului administrația de aici» și să meargă să se statornicească în nordul care nu-i mai iese din gînd și ale cărui amintiri «vin peste el ca o avalanșă». Dacă va rămîne prea multă vreme în acest ospiciu va sfîrși prin a se îndobitoci cu totul; dimpotrivă, o schimbare i-ar face, s-ar părea, mult bine.

* fragmente din *Viața lui Van Gogh*, Henri Perruchot, Ed. Meridiane, București, 1967

Viața lui Ion Creangă *

„Dela 1866 până la 1872, zice el, am făcut și ceva politice. În întrunirile dela primărie cine era mai guraliv decât mine, Bută, Damaschin și Corduneanu? Alegeam și culegeam la deputați și la membri comunali tot ce era mai bunșor din fracțiune.”

Creangă a fost multă vreme dușmanul politic al „Junimii” și în deosebi al d-lui Iacob Negruți cari au scris satira *Electoriale* în care l-a poreclit pe Creangă cu numele de „părintele Smântână”.

În anul 1871 vara, Creangă purta în loc de potcap o pălărie, după modelul preoților din Bucovina. O protestare generală a fost făcută de toți preoții din Iași, acuzând pe Creangă de eretic. Mitropolitul însuși l-a chemat înaintea consistoriului pentru a-și da îndreptările, dar Creangă s'a împotrivit și nu s'a înfățișat. Consistoriul i-a ridicat în mod provizoriu darul.

Creangă atunci s'a tuns, a lăpădat antia, pe care de altfel o ura, și a rămas mirean, Atunci Ministrul Tel l-a destituit pentru motivul că nu este moral, ca un răspopit, să fie institutor. Chiar zicea Creangă câte odată:

- Am fost destituit pe timpul răposatului Mitropolit Calinic, de răposatul ministru Tel, fie-le țărâna ușoară.

Tot cam pe atunci a luat un debit de tutun și s'a făcut negustor, apoi a intrat ca profesor la Liceul Nou

și peste vreo doi ani, venind Titu Maiorescu la minister, l-a numit din nou institutor la clasa doua la școala din Păcurari, unde a rămas până la moarte.

Răspopitul Creangă, în gura popilor și a mahalalelor ajunse o adevărată halima. Unii ziceau că, avându-se în de bine cu nevasta cutărui, ar fi fost prins și tuns; alții că l-au cumpărat jidanii; alții că-i eretic și câte altele, dar toți îl cunoșteau, și megiașii, de aveau vro nevoie, tot la dânsul se duceau și Creangă cu dragă inimă ajuta și stăruia pentru oricine numai bine să facă, și așa în puțină vreme nu era om nevoiaș care să nu fi cerut ajutorul lui.

Cam pela 1874, Creangă a cunoscut pe Eminescu, care pe atunci era revizor școlar. Între dânsii s'a legat, dela cea dintâi vedere, un prieteșug adânc. Și unul și altul săraci, disprețuiau viața sgomotoasă de târg; dușmani neîmpăcați ai formelor deșarte din saloane, adesea se întâlneau în grădinele retrase din Tătărași și Galata, acolo petreceau amândoi nopți întregi, observând cu lăcomie poporul, ascultând cu drag cântecile lăutarilor.

Cam la 1876, Creangă se rugă de dl Viclor Castan ca să-l ducă în întrunirile literare ale „Junimii”, zicând că are și el ceva scris. Pentru întâiaș dată a fost primit fără băgare de seamă, dar de îndată ce Creangă a citit cea dintâi poveste a lui: *Soacra cu trei nurori*, toți au recunoscut într'ânsul talentul și originalitatea lui, a fost încurajat și îndemnat și în scurtă vreme a ajuns unul din fruntașii prozei române, nu era om care să nu fi cunoscut pe Creangă și să nu fi primit cu bucurie prietenia lui, atât era de glumeț și bun la suflet, pe cât era de modest, când se atingea ceva de dânsul și de îndrăzneț când apăra drepturile altuia. Vasilie Conta, pe când era ministru, l-a ales în consiliul general de instrucțiune. Ceva mai târziu, într'un congres didactic la Iași, unde discuțiunile ajunseser aprinse și fără nici un șir, Creangă, care era acolo retras și tăcut într'un colț, deodată sare în sus și cu un glas puternic strigă cât putu: Cer cuvântul, domnule Președinte.

Deodată se făcu tăcere adâncă: toți întoarseră capul către dânsul.

- Am zis: „cer cuvântul”, domnule Președinte.

- Aveți cuvântul, răspunse președintele, cam nedumirit.

Era, un ciobotar, care nu făcuse nod la ață și cosea, cosea mereu fără nici o ispravă. Așa faceți și d-stră, vorbiți mereu, fără să știți ce vorbiți.

Un hohot lung de râsete isbucni în toată sala și de atunci congresul didactic a rămas caracterizat pentru totdeauna.

Creangă a fost decorat în 1878 cu medalia *Bene Merenti* clasa II a pentru lucrările și publicațiunile sale didactice, iar la 1883 i s'a conferit gradul de cavaler al ordinului *Coroana României*. Aceste decorațiuni nu le-a purtat însă niciodată.

Acest mare și talentat scriitor român era de o modestie rară. Ca și Eminescu, nu a luat niciodată în băgare de samă talentul său, a rămas totdeauna același: „Nică a lui Ion a Petrei din Humulești... gras, gros, greoi, îmbrăcat simplu, cu straie de sărac. Adeseori îl întâlneau, iarna și vara, pe jos cu o pălărie mare pe ceafă, cu un băți gros pe umăr mergând la plimbare afară din târg, la Tătărași, la Păcurari, la Galata.

Acolo se întâlnea cu vre un cunoscut de al lui lucrător, meseriaș sau muncitor, se pune la vorbă, îl cinstia și asculta cu luare aminte necazurile și sărăcia omului, și de avea putere îl ajuta cu dragă inimă. Așa, întâlnia odată spre sărbătorile Crăciunului pe moș Ioan Hangan supărat, îl întrebă de sănătate și de supărare și acesta i se plânge că primăria de mai mulți ani a oprit jocul păpușilor și el nu mai poate câștiga un ban pentru copii. Și Creangă atunci, mâniaș, pleacă la primărie, stăruiește, face vuet și scoate învoirea lui Hangan. De atunci păpușile, acest teatru ambulant, care atâtea vreme a desfătat și desfătează încă poporul, încă au învoirea de a umbla la vremea sărbătorilor de Crăciun.

Altădată, fiind pe stradă cu fiul său Constantin, care pe atunci era copil, se întâlnește cu un sacagiu, un megiăș al său, care îi ieșise înainte pentru a i se plânge de neajunsurile ce i făcea poliția. Creangă întinde mâna omului și îl întrebă de sănătate. Copilul însă rușinat oarecum de aceasta, pleacă mai înainte. Creangă îl chemă, îl trage de urechi și-l silește să dea mâna cu sacagiul.

Creangă era om respectuos, neprefăcut, deștept și glumeț.

Așa a fost Creangă toată viața lui. A scris cum a trăit, a trăit cum a scris. El era om iute din firea lui, în stare a face o nelegiuire într'un minut, de mânie, dar întotdeauna îi părea rău de ceea ce făcea, lesne crezător, bun la inimă și fără patimă.

De mergeai la dânsul acasă trebuia să urci întâi dealul Sărării printre grădini și livezi, până ce ajungeai în hudița Țicăului dă sus. Acolo cobori o vale repede și povârnită, aduci la dreapta și dai cu fața drept în porțița No. 4. la bojdeuca lui Moș Creangă, căci

bojdeuca își botezare el locuința lui și de vară și de iarnă, și de veselie și de durere. Cobori apoi mai multe scări între două rânduri de copaci verzi și umbroși. În ogradă găini, rațe, găște, crăcăiesc în toate părțile; câinii și mâțele îți ies înainte; în vale case și grădini: în depărtare dealul Ciricului.

- Acasă-i Moș Creangă? întrebam noi.

- Acasă, îți răspundea zâmbind o fetiță sprintenă ca un prichindel și răsărită ca o cucută.

- Pofțiți în casă, dumnealui îi din dos.

- Las' pe noi că-l găsim și din dos, răspundeam făcând mare gălăgie și dând buluc cu toții din dos în cerdac.

- Uraaa!... moș Creangă, strigam noi cât ne lua gura, de răsuna toată valea ceea a plângerii.

- Da ce mai faci? Ce mai dregi? Te doriam. Cum mergi cu sănătatea? îl îmbulziam noi cari dincontro cu întrebările.

Iar moș Creangă, în mijlocul a o mulțime de hârtii, note, caiete împrăștiate în toate părțile, îmbrăcat în halatul lui cu dungi albastre, cu târâiți în picioare, cu o prostire albă pusă în jurul gâtului pentru sudoare, gros și greoi precum era, când se vedea așa prins fără de veste de noi, se înroșia la față și oare cum se rușina.

- Iracu de mine! m'ăți găsit și dumneavoastră așa ca pe un prost, ne răspundea el începând a râde, că tot prost sunt eu de acasă dela mama din Humulești. Nu puteam să mă îmbrac și eu, vai de mine? Da, ian mă rog pofțiți în casă, colea. Să vă aducă niște apușoară rece. Ruxandăăă i! Ruxandăăă i! ian dă fugulița și adă apă rece. Pofțiți mă rog în casă.

- Da las', moș Creangă, că stăm bine și'n cerdac, răspundeam noi cu toții într'un glas.

- În cerdac? D'apoi ce să vedeți de colea? Dealul Giricului îi chel ca și în palmă la bunicul.

- Da cu sănătatea cum mergi, moș Creangă?

- Mulțumesc, tot mai bine; stupesc în barbă și trag oghealul cu dinții.

Și așa o duceam la dânsul tot într'un răs și veselie. Și, Doamne, multe ne mai spunea moș Creangă!

- Când eram diacon, ne istorisia el, m'am dus și eu odată la teatru, la Cristol Columb. Mitropolitul m-a oprit dela slujbă și atunci m'am dus a doua oară. M'a oprit să mă duc la biserică, dar la teatru ba.

- Haideți în Târgușor, ne sfătuim noi cu Eminescu într'o zi, la unul Țiru. Acolo erau vișine bune. Ne-am dus și ne-a făcut o friptură de porc într'un hârb de

ceaun ne a adus câte o garafă două de vin și numai iată că și vine un dascăl dela ziua Crucii căruia îi era bolnav un copil și se plânge la noi că nu știe ce să-i facă. Eminescu îi scrie o scrisorică și-l trimite la doftorul Tauzig. Tauzig, cum a văzut copilul, a înțeles că tatăl copilului e dascăl și copilul mâncând lacom la colaci i s'au lipit mâțele, și de aceea era bolnav. Patru copii îi murise dascălului din pricina colacilor.

Când mai mântuim din vorbă, ne aninam de mâțele lui moș Creangă, căci Creangă avea unsprezece mâți ce stăteau veșnic pe lângă dânsul.

- Da pe asta cum o chiamă, moș Creangă?

- Țița.

- Da pe astălaltă?

- Sița, pe acea Florica, pe cealaltă Frusica; pe motanul acela Țacă, pe celalalt Suru; el săracu sare pe clampa ușii și o deschide deodată, pe celălalt Ghiță, și așa până la unsprezece mâți.

Altădată când ne duceam la dânsul ne întâmpina cu aceste vorbe:

- Apoi din văile ieste mi-i rușine dacă m'a vedea un om. Cine știe ce-a zice, a zice că sunt beat, sau cine știe ce.

Creangă suferea de epilepsie, boală pe care o avusese și mama lui timp de vreo zece ani, dar de care se vindecase. Adese ori ne spunea el:

- Dela Harap Alb douăsprezece zile nu am eșit din bojdeuca asta; a venit împăratul rusesc, și atunci mi-a venit un fum pe nas.

De atunci boala se întăria pe zi ce mergea și acum

în cele din urmă atacurile de epilepsie îi veniau câte două, trei ori pe zi, dar Creangă nu se descuraja, era tot vesel și guraliv; însă acum, când îți povestea ceva, parcă era mai întunecat la minte, și mai atins la vorbă. Câteodată zicea el singur:

- De acu nu-i mult pân' departe.

Ochii lui nu mai străluciau ca altădată; parcă era obosit, o gălbeneală îi acoperise fața, o strălucire îi stăpânea trupul. Din zi în zi atacurile se îndesau, din zi în zi se pierdea mai tare până în ziua de 31 Decembrie 1889, când un atac puternic îi rupse pentru vecie firul vieții și târî în țărâna rece pe cel mai mare prozator român, pe cel mai temeinic prieten, pe cel mai curat și neprihănit Român.

Cine ar fi în stare azi să poată încheia în câteva rânduri atâta poezie atât spirit, atâta originalitate, cât avea Creangă?

Născut din popor, trăitor în țară, deprins în obiceiurile și datinele țaranului, din fire isteț și mucalit, numai el a fost înțălinească pentru vecie icoana țaranului, sfântos și glumeț, când poetic și plin de jale în povestirile întâmplărilor din viața lui, când hazliu și luător în răs pentru tot ce era târgoveț.

Când ne-am despărțit de dânsul pentru cea din urmă oară, ne-a petrecut până la portiță cu cuvintele acestea:

- Cu bine și cu sănătate, și de acum într'o mie de ani bejanie.

Grig. I. Alexandrescu

* din *Românul*, anul XIV, nr. 34, 18 august 1929

*Aniversarea unui suflet **

„Sânt născut la 1 Martie 1837, în satul Humulești, județul Neamțului, plasa de sus, din părinți români: Ștefan a lui Petra Ciubotaru din Humnlești și soția sa Smaranda, născută David Creangă, din satul Pipirig județul Neamțului. Întâiu și n'tâiu am început a învăța cruce ajută, după moda veche, la școala din Humulești, o chilie făcută cu cheltuiala sătenilor, prin îndemnul și osârdia părintelui Ioan Humulescu, care avea o mână de învățătură, un car de minte și multă bunătate de inimă, Dumnezeu să-l ierte!”...

Sufletul lui **Nică a lui Ștefan a Petrei**, adaptat și adăpat la isvorul înțelepciunii și mândriei țaranului nostru: „mai bine mai sărac dar mai curat”, a împlinit o sută de ani de viațuire.

Duhul sănătos al scrisului său va răsbi însă peste multe alte secole încă și va da satisfacții oricărui întâlnit în calea operilor lui.

Originalitatea și simplitatea stilului său dând un farmec particular cuvântului, desăvârșește arta scrisului, făcându-ne să întrezărim scânteia geniului.

În viața-i retrasă și simplă a avut de suferit atât de pe urma răutății semenilor, aproape toți „critici” și „boeri”, cât și de pe aceia a neînduratei epilepsii care l-a băgat, chinuit și desfigurat, în pământ.

Ioan Creangă însă înainte de a fi un admirabil prozator și un neîntrecut folclorist a fost un om care a avut o inimă bună și o minte înțeleaptă. Inima-i bună s'a resimțit în viața dusă în mijlocul școlărilor cărora se dedicase fiindcă „*nu era nici sârman la minte, dar nici motan la vorbă*”, iar mintea-i înțeleaptă i se desprinde din neîntrecutele sale „*Amintiri*” atât de savurate de cele mai rafinate gusturi.

Const. Gh. Popescu

* din *Afirmarea*, anul II, nr. 1, 1937

Epileptici celebri

Gaius Iulius Caesar, om de stat roman (100-44 î.Hr.)

Shakespeare știa că Iulius Cezar, împăratul și generalul roman, a suferit de „boala copiilor”:

„Apoi și-a pierdut cunoștința și a căzut la pământ”, descrie el în scena a doua a primului act din tragedia shakespeariană, apoi, după câteva strofe: „A căzut în piață cu spumă pe buze și rămăsese fără cuvinte”.

Presupunerea că Cezar a suferit de epilepsie se bazează pe mai multe surse datând din epoca romană.

Astfel, Gaius Suetonius (Suetoniu, circa 70-140 d.Hr.), istoric roman (a scris opera intitulată *Caesarum XII. vitae* - Viața celor 12 Cezari, care conține biografiile unor împărați romani, de la Cezar la Domițian), scrie că Cezar, în timpul vieții sale, a fost de două ori victimă a crizelor epileptice („defectio epileptica”).

Appianus, istoric roman de origine greacă din secolul al II-lea d.Hr., pomenește despre asta în descrierea lui din perioada republicană: „epilepsia și convulsiile subite” ale lui Cezar.

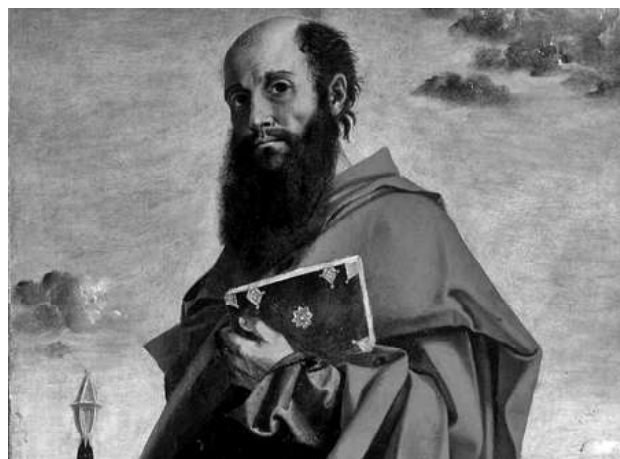
În scrierile lui Plutarh se poate citi că în timpul bătăliei de la Thapsus, Cezar a fost victima unei crize epileptice. Cezar a avut această criză citată de Plutarh cu doi ani înainte de moartea sa.

De asemenea, în alte lucrări se menționează că Cezar, de-a lungul vieții sale, a suferit de atacuri epileptice.

Unii autori romani pun etiologia epilepsiei lui Cezar în legătură cu scleroza cerebrală sau în asociere cu alcoolismul. Trebuie remarcat că, încă din epoca Romei antice, se face diferența între epilepsia din surse necunoscute și epilepsia simptomatică.

Sfântul Pavel, Apostol (cca. 10-65 d. H.)

Epilepsia a fost numită „Boala Sfântului Pavel” în

Irlanda veche. Numele se bazează pe o presupunere care sugerează că apostolul însuși a suferit de epilepsie.

Pentru a întări această viziune, se face referire adesea la povestea apostolilor din Noul Testament la evenimentul de la Damasc (Apostoli 9: 3-9). În acest pasaj se descrie un atac epileptic pe care Saul (așa era numit apostolul înainte de convertirea sa la creștinism) l-a avut pe drumul spre Damasc: „Dar pe când călătorea el și se apropia de Damasc, o lumină din cer, ca de fulger, l-a învăluit deodată. Și, căzând la pământ, a auzit un glas, zicându-i: Saule, Saule, de ce Mă prigonești? [...] Și s-a ridicat Saul de la pământ, dar, deși avea ochii deschiși, nu vedea nimic. Și luându-l de mână, l-au dus în Damasc. Și trei zile a fost fără vedere; și n-a mâncat, nici n-a băut.”

Napoleon Bonaparte (1769-1821)

„El suspina și bălea, avea un fel de convulsii care s-au oprit după un sfert de oră...”

Această dovadă a lui Talleyrand, datând din anul 1805, nu este singura relatare din perioada respectivă care descrie epilepsia lui Napoleon.

„Din tinerețe, avea crize epileptice. Astfel, în timpul școlarizării sale la Paris, a fost pedepsit să mănânce în genunchi, dar a avut o criză atât de gravă, încât i

s-a întrerupt pedeapsa.” Această scenă este descrisă într-o biografie dedicată lui Napoleon, datând din 1838.

Arhiducele Carol de Austria, Comandantul armatei habsburgice (1771-1847)

Este o coincidență ciudată că cei doi generali celebri care au influențat sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, Napoleon și habsburgul Carol de Austria, au suferit de epilepsie.

Încă din primii săi ani de viață, Carol de Austria a avut o constituție fizică slabă, fapt ce totuși nu l-a împiedicat să aibă o frumoasă carieră militară.

Primele semne ale epilepsiei au apărut la opt ani: „De multe ori el tremura din toate membrele sale, în timp ce avea o privire fixă”.

În timpul activității sale militare, crizele sunt descrise în anul 1795, când Carol a fost temporar înlocuit de fratele său, Francisc al II-lea. Această înlăturare a avut ca pretext crizele lui Carol, dar în realitate au existat neînțelegeri între cei doi frați în ceea ce privește strategiile militare și punctele de vedere politice.

În 1799 sunt descrise mai multe crize ale lui Carol. Într-o scrisoare a medicului curții, Ludwig Wolff, era scris: „Sănătatea majestății sale este precară de câteva luni, iar așa-numitele crize de nervi îl tulbură adesea [...] El a avut noaptea trecută... o criză care l-a slăbit atât de mult, încât își petrece ziua în pat. Conștiința mea nu-mi permite să mai tac în continuare.”

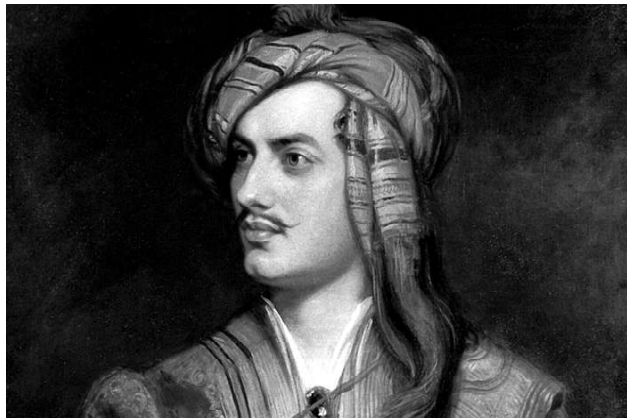

Cu toate acestea, boala nu pare să-l fi îngrădit prea mult pe Carol de Austria în activitățile sale; el a fost cel care, în 1809, i-a adus lui Napoleon prima înfrângere militară în bătălia de la Aspern.

În 1813, el și-a publicat lucrarea în trei volume „Principiile Strategiei”: o lecție de război care se ridică la nivelul celei publicate mai târziu de Clausewitz.

Lord Byron, poet englez (1788-1824)

Nietzsche, în aforismul său „Zborul înainte”, a scris: Patru dintre cei mai avizi cuceritori ai tuturor timpurilor au fost epileptici (Alexandru cel Mare, Cezar, Mahomed și Napoleon), la fel și Lord Byron.

Lord Byron a fost cu adevărat epileptic?

Dacă analizăm filosofia sa de viață (sau modul său de viață), pentru a susține sau contrazice gândul lui Nietzsche, unele pasaje de text despre viața celui mai mare dintre poeții romantici englezi duc cu gândul la crize epileptice.

La vârsta de 16 ani, când Byron a aflat că fata pe care o iubea voia să se logodească, „s-a lăsat pradă crizelor”. „Am fost aproape de sufocare”, a spus Byron însuși. Descrierea ne face să credem că a fost vorba de crize psihogenice, mai ales că se știe că Byron a fost sensibil psihologic, labil și nevrotic.

Un eveniment care a avut loc în ultimele săptămâni ale vieții poetului sugerează o formă epileptică.

William Parry, unul dintre însoțitorii lui Byron în călătoria sa în Grecia, la Missolonghi (Byron a mers la fața locului pentru a lupta împotriva turcilor) relatează cum Byron, după ce a luat un punci cu coniac și cidru, s-a poticnit și a căzut la pământ:

„În minutele care au urmat, dinții i s-au încleștat, vorba și percepția senzorială i-au dispărut, iar el a avut atacuri puternice. [...] Fața lui (avea) trăsături tensionate.”

Vorberg comenta:

„Am îndoieli în ceea ce privește criza epileptică a lui Byron ca semn al unei grave boli cerebrale, cred că este mai degrabă din cauza abuzului de alcool. La mijlocul lunii februarie 1824, s-au făcut simțite semne de avertizare timpurie a malariei: o dispoziție iritantă, dureri de cap, vertij, pierderi de memorie, [...] accese de febră.

Meningita se dezvoltă datorită proliferării genelor malariei. Existau degenerări în straturile superioare ale creierului.

De la acest eveniment, a mai avut câte o criză

ocazională din cauza abuzului de alcool combinat cu slăbiciune fizică severă sau ca parte a unei infecții meningo-encefalice care, două luni mai târziu, (așa cum autopsia o va dovedi) îl va lovi pe Lord Byron.

Datorită fragmentelor de text care prezintă simptome epileptice la Byron, se poate spune că Byron nu a suferit epilepsie cronică.

Probabilitatea ca Byron să aibă ocazional tulburări psihogenice și psihice, precum și o criză epileptică cu două luni înainte de moartea sa sunt fapte care nu sunt puse la îndoială.

Papa Pius al IX-lea (1792 - 1878)

Nici un alt papă care i-a urmat Sf. Petru nu a condus biserica catolică atâta timp cât Giovanni Maria Mastai-Ferretti, din 1846, sub numele de Pius al IX-lea. Pontificatul lui Pius al IX-lea nu a fost doar cel mai lung, ci a fost remarcat și prin decizii importante: apărarea suveranității unui stat bisericesc în timpul războiului de independență italian, convocarea primului Consiliu al Vaticanului, semnarea multor concordate.

Pius al IX-lea a avut în tinerețe o constituție slabă și a suferit de crize epileptice.

În 1895, contele Mastai-Ferretti, care avea 23 de ani, a cerut să fie acceptat în garda papală. Cu toate acestea, pentru că avea epilepsie, numele său a fost

eliminat din lista de candidați.

Vinzenz Pallotti, care mai târziu a întemeiat Pallottinii (o asociație de preoți și călugări care promova credința creștină), prietenul tânărului conte, l-a consolat astfel: „Stai liniștit. Tu nu vei păzi, vei fi păzit” și a avut dreptate!

După „vindecare”, el a fost, în 1819, la 27 de ani, hirotonit preot. În timpul vieții sale publice, ca preot, apoi ca episcop, cardinal, iar în final Papă (din 1846), nu a mai avut crize epileptice.

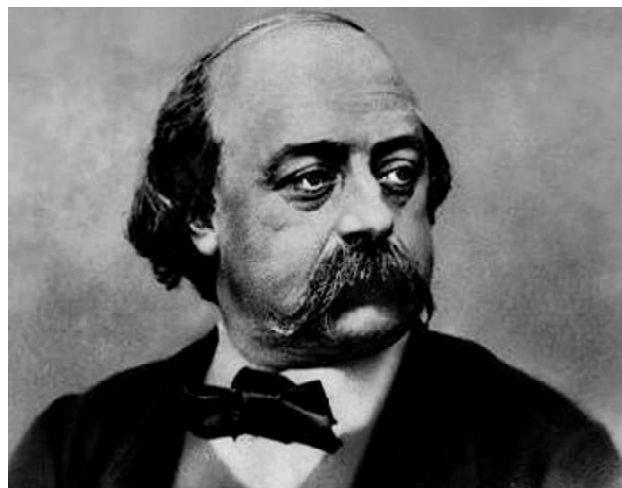
(În 1918 a fost publicat un decret în *Codex Juris Canonici*, care preciza că cei care au epilepsie nu pot deveni preoți. Această clauză a fost abolită

abia în 1983.)

Sănătatea fragilă din timpul tinereții sale, apoi epilepsia nu i-au diminuat forța de muncă. Papa Pius al IX-lea a murit în 1878, la vârsta de 85 de ani.

Gustave Flaubert, scriitor francez (1821-1880)

Primele crize ale lui Flaubert au fost descrise în anii 1843/44; Flaubert avea 22 de ani. Trebuie să admitem că „crizele de epilepsie” au influențat grav echilibrul moral și comportamentul social al scriitorului.

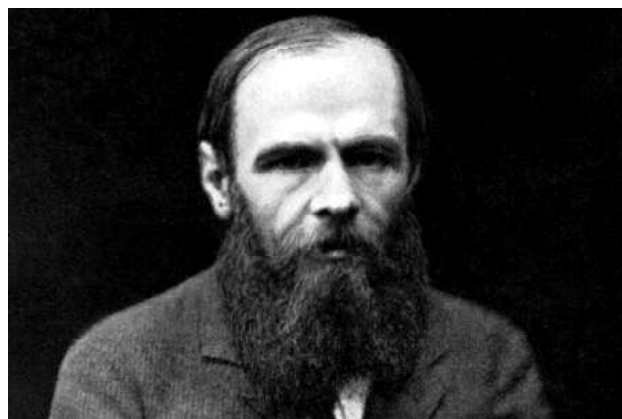

„Viața mea activă s-a oprit la 22 de ani [...] Nervii mei nu mă lasă în pace”.

Boala lui Flaubert era deja catalogată de mulți medici ai epocii ca epilepsie; tatăl său, A.C. Flaubert, medic competent și apreciat de către colegii și pacienții săi, a fost de asemenea în favoarea acestei opinii.

Fedor Mihailovici Dostoievski, scriitor rus (1823-1881)

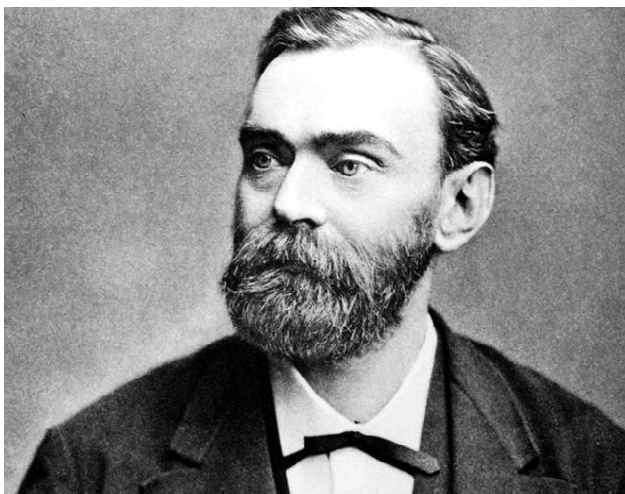
Fără îndoială, Dostoievski este cel mai cunoscut dintre persoanele cunoscute ca fiind epileptice. Suferința lui Dostoievski a fost percepută de mulți oameni, care nu au nici o cunoștință despre această boală, lectura operelor sale reprezentând prima confruntare cu persoane atinse de epilepsie.

Dostoievski, ca nimeni altul, și-a tradus destinul în munca sa de zi cu zi (adică în lucrarea sa literară). El a „împrumutat” epilepsia multor personaje în povestirile și romanele sale. Fără nicio îndoială, principele Mîșkin din romanul său „Idiotul” este cel mai reprezentativ.

Alfred Nobel, chimist suedez (1833-1896)

În timpul primilor săi ani de viață, Alfred Nobel n-a împărțit soarta celor cinci frați și surori care au murit în tinerețe. Copilăria sa a fost caracterizată de multe boli, o constituție slabă și lipsuri. Conform părerii biografilor săi, dacă Alfred Nobel a supraviețuit acestor momente dificile e doar grație îngrijirii materne, caracterizată de dragoste și sacrificiu. În poemul său autobiografic intitulat „O enigmă”, Nobel, la 18 ani, dezvăluie anii dificili trăiți în tinerețe:

„Leagănul meu semăna cu un pat de moarte și de ani de zile mama mea mă veghea cu o iubire veșnic plină de anxietate pentru a salva mica flăcără pâlpâitoare, aceasta în ciuda unei slabe licăriri de speranță. Odată ce am adunat suficientă putere de a suge laptele, un tremur mă traversa și mă făcea să gem până la marginea neantului - o școală de dureri profunde având moartea ca obiectiv.

Nobel a avut crize epileptice în timpul tinereții sale? Tremorul care, în textul original în limba engleză, era numit „convulsii” era de origine epileptică?

Marele epileptolog al secolului al XX-lea William Gordon Lennox a fost de această părere.

În opera sa memorabilă „Epilepsia și afecțiunile asociate”, el scrie: „Nobel a fost supus migrenelor și convulsiilor încă din copilărie”.

Cu foarte mare probabilitate se poate spune că, adult fiind, Nobel nu a suferit de această maladie, dar nu este exclus faptul că tânărul Alfred în timpul copilăriei sale avea crize care l-au făcut mai târziu să vorbească în poezia sa de tremur și agonie.

Nobel, după cum observă epileptologul, probabil nu

era „un geniu epileptic”, ci poate „un bărbat genial cu convulsii ocazionale în copilărie”.

Vincent Van Gogh, pictor olandez (1853-1890)

Există multe lucruri care sugerează că van Gogh a suferit de epilepsie focală, manifestată prin crize focale sau complexe focale.

Chiar dacă întregul său comportament, unic și inexplicabil, nu poate fi atribuit bolii sale (spre deosebire de ceea ce mulți autori au sugerat în descrierile vieții scurte și agitate a pictorului), nu există nici o îndoială asupra rolului acesteia în ultimii doi ani ai vieții sale, când pictorul suferea de crize repetate.

Etiologia acestei epilepsii este, desigur, mai ușor de dovedit. Potrivit unor probabilități ar fi de fapt un caz de epilepsie simptomatică: o naștere dificilă, tulburări de comportament prezente din copilărie, în ciuda unei inteligențe intacte, manifestarea crizelor focale dând naștere unei generalizări secundare având ca punct de plecare regiunea temporală - aceste piese ale puzzle-ului sunt cele care sugerează o epilepsie de tip rezidual datorată leziunilor cerebrale care au apărut înainte sau în timpul nașterii lui Vincent sau în timpul copilăriei sale timpurii.

Este posibil ca o predispoziție genetică să fi jucat un rol suplimentar, dovezile sugerează că sora mamei sale, fratele lui, Theo, și sora sa de nouă ani sufereau de crize ocazionale.

Epilepsia lui Van Gogh nu s-a manifestat decât în ultimii doi ani ai vieții sale, trebuie remarcat faptul că aceasta a fost perioada sa cea mai creativă.

Azi nu este clar ce rol au avut în sinuciderea sa crizele sale rezistente la tratament.

Scrierile pictorului sugerează că crizele l-au făcut să sufere teribil. Ultimele cuvinte ale lui Van Gogh, pe patul de moarte, pentru fratele său, subliniază durerea tragică pe care o simțea, precum și dezamăgirea vieții sale: „Tristețea este eternă”.

Epilepsie și creație

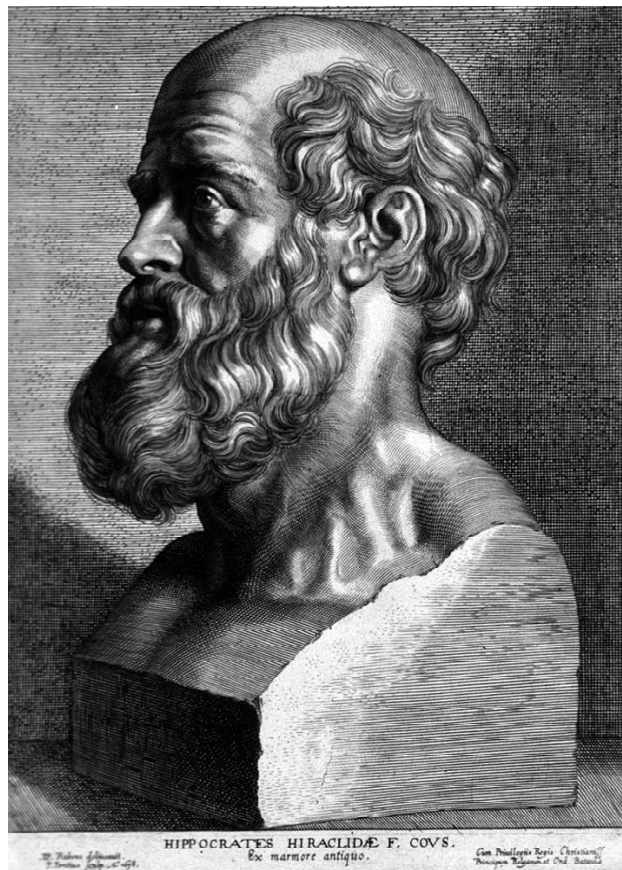
Epilepsia este o boală care a contrariat și pasionat medicii, încă din Antichitate. Cunoscută multă vreme sub denumirea onorantă de *boala sacră* și atribuită prin excelență influențelor unor forțe supranaturale, epilepsia (denumire derivată din termenul grecesc *επιλαμβάνειν*, a ține strâns, a apuca) a fost studiată și de Hippocrate din Cos, care a pus sub semnul întrebării influența unor asemenea duhuri, susținând originea bolii la nivelul creierului și propunând o nouă denumire, *marea boală*. În secolele ce au urmat și până în prezent, s-au recunoscut o mare gamă de boli încadrate în spectrul epilepsiei, de la forme violente și grave (cu aură, criză de *grand mal* [*marea boală* a lui Hippocrate]), până la forme intermediare (crize denumite *petit mal*, fără pierderea cunoștinței) sau forme relativ ușoare mai ales la copii (crize scurte tip absență etc.).

Prognosticul în epilepsie este extrem de variat, după cum și manifestările clinice îmbracă o paletă foarte largă de manifestări neurologice, psihice și somatice. La peste 30% dintre cazuri (în corelație cu numărul de crize), se pot observa diverse tulburări patologice de durată ale comportamentului. Menționăm instabilitate dispozițională, iritabilitate, instabilitate psihomotorie, vâscozitate psiho-afectivă, adezivitate săcâitoare față de anturaj; în cazuri de recurență frecventă a crizelor, se poate observa și o lentă, dar ireversibilă, degradare cognitivă, probabil datorată multiplelor microleziuni de la nivelul creierului. Aceste fenomene desigur că afectează negativ capacitatea de creație și de exprimare socială a individului. Pe baza unor asemenea considerente, s-a încercat în psihiatrie conturarea expresiei „personalitate epileptică”, cu caracteristici legate atât de cauza organică (leziuni și medicația permanentă), cât și de tulburări secundare, consecințe ale reacției individului la mediul social.

Copiii și adolescenții cu o astfel de condiție se fac, cel mai adesea, remarcați în colectivitățile școlare din care fac parte. Având, cel mai adesea, sprijinul și prețuirea familiilor proprii și al multor colegi, acești copii se confruntă, din păcate, și cu fenomene de stigmatizare, destul de greu de contracarat în orice fel de societate, modernă sau tradițională. Trăind în acest mediu ambivalent (ocrotire alături de stigmatizare), acești copii dezvoltă o inteligență emoțională mai precoce și mai fină decât ceilalți. Practic, acești copii

sunt niște mici artiști, la nivelul percepției lor despre universul înconjurător. Pentru a face și pasul către creație, este nevoie de persoane din anturajul copiilor care să perceapă această caracteristică a sufletului lor, de giuvaer precoce șlefuit prin condiția suferinței lor. Astfel, dublat de o cultură și o educație artistică susținută pentru a descoperi eventualele înclinații către un domeniu sau altul al artelor, ar exista condițiile pentru a se forma artiști de valoare. Această perioadă de formare și acumulare a unui artist se suprapune, din nefericire, peste perioada adolescenței și tinereții, în care transformările psiho-somatice specifice aduc o susceptibilitate mai mare a declanșării crizelor.

De asemenea, acești pacienți cu teren predispus la o înclinație artistică se văd, la această vârstă a adolescenței și tinereții, confrunțați cu probleme practice, legate de o carieră în care își pot câștiga singuri existența, plus găsirea unui partener de viață care să le accepte condiția medicală. În ultimele zeci de ani, cuceririle medicinei moderne fac din ce în ce mai ușoară sarcina pentru mamele cu epilepsie, fiind necesare controale mai dese la medicul obstetrician și alte măsuri suplimentare. De asemenea, spectrul meseriilor și ocupațiilor contraindicate persoanelor cu epilepsie este relativ restrâns astăzi: conducerea

Hippocrat, gravură din secolul al XVII-lea de Peter Paul Rubens a unui bust antic.

autovehiculelor, lucrul la înălțime, activități subacvatice și în general meserii unde declanșarea unei crize ar pune în pericol viața bolnavului și a celor din jurul său. Pe lângă aceste meserii restricționate prin legi în diferite state, se pune mai ales problema compatibilității bolnavului cu oamenii din mediul în care va lucra și cu care va colabora. Astfel, avem, la o extremă, un mediu ideal în care bolnavul este acceptat cu bucurie și simpatie, ca pe o persoană sensibilă, entuziastă și altruistă, care este dornic de a vedea și de a aprecia partea frumoasă a vieții și a lumii. La cealaltă extremă, un mediu de lucru ostil vede suferindul de epilepsie ca pe o persoană excesiv de emotivă, cu lentoare dată de medicație, posibil a oferi spectacolul neplăcut al unei crize de *grand mal*, suspectată a dori să ceară învoiri excesive legate de condiția medicală. Din fericire, progresele medicinei moderne (medicația anticonvulsivantă scade mult frecvența crizelor, cu efecte adverse în general tolerabile) au schimbat în bine percepția generală a societății față de această categorie de bolnavi. Este validă și azi observația neurologului german Schulze, formulată în 1969, deci în urmă cu 50 de ani: „Epilepticul suferă mai mult din cauza anturajului decât din cauza bolii de care suferă.”

În primul rând, acest pacient intuiește că crizele severe de convulsii, cu oarecare probabilitate, îi pot cauza moartea, prin suprasolicitarea inimii sau alte mecanisme. În al doilea rând, pacientul nu poate prevedea momentul apariției acestor crize; în principiu, chiar dacă bolnavul evită elementele stimulante din mediul exterior (alcool, lumini intermitente, discuții aprinse etc.), aceste crize se pot petrece oricând și oriunde. Pacientul trebuie să evite declanșarea acestor crize, acest lucru fiind un element primordial al comportamentului său de zi cu zi; în mod foarte evident, cu cât crizele sunt mai rare, cu atât prognosticul bolii este mai bun.

Practic, trăind cu amenințarea degradării psihice și a morții mult mai pregnantă decât restul persoanelor din anturaj, acești oameni, în cazurile fericite, dezvoltă o bucurie de a aprecia darurile vieții, fiind persoane mai sensibile decât ceilalți. În funcție de gravitatea afecțiunilor din foarte vastul spectru al epilepsiei, probabilitatea de deces, la vârste echivalente, este între 1,6 și 4,5 ori mai mare decât a populației generale. Mai ales persoanele tinere și educate dezvoltă o bucurie aparte a vieții, având o naturalețe specifică în a aprecia un zâmbet, un peisaj, o pozna a unui copil sau o floare. De asemenea, mai ales în cazul frecvenței mari a crizelor, sentimentul de a trăi cu sabia lui Damocles deasupra capului îi face pe mulți dintre acești bolnavi să dezvolte un interes intens față de credința în Dumnezeu, față de spiritualitate. Din aceste motive și din altele pe care cititorul le poate deduce singur,

persoanele suferinde de epilepsie sunt uneori altruiste și entuziaste, făcându-se remarcate și de persoanele cu care intră prima dată în contact. Trebuie remarcat însă că această condiție nu este generală, ci întâlnită în situațiile (mai degrabă reprezentând o minoritate de cazuri) în care pacienții și-au înțeles condiția și și-au asumat-o. Obligativitatea unor restricții în viața de zi cu zi (de exemplu: evitarea sporturilor de echipă, a înotului nesupravegheat, evitarea luminii puternice, a temperaturilor extreme și a eforturilor mari fizice și psihice) plasează bolnavul într-o situație de inferioritate la școală, la serviciu, în familie sau în societate. Cel mai adesea, teama de a nu avea crize în public și a li se aminti de condiția lor îi fac pe epileptici să fie suspicioși, anxioși, nefericiți. Uneori, ca o reacție la fenomenul de stigmatizare, copiii și tinerii pot deveni capricioși, răutăcioși, egoiști. Cu atât mai mult trebuie apreciat efortul marilor artiști cu tulburări din spectrul epilepsiei, care au depus efortul lor de afirmare în condiții sociale și de sănătate atât de vitrege.

Romanele lui F.M. Dostoievski (suferind de o formă genetică de epilepsie, cu crize recurente tip *grand mal*) se numără printre cele mai valoroase creații din literatură universală, din toate timpurile. *Demonii/Posedații* este un roman profetic, în care *pattern*-ul revoluționarilor imaginați de Dostoievski s-a regăsit perfect în revoluția comunistă bolșevică din 1917. Sub amăgirea ideii de progres în organizarea socială, revoluționarul din orice loc și timp combate cu vehemență societatea tradițională cu inerente imperfecțiuni, propunând un model nou de societate,

Manuscris din *Demonii*, Dostoievski

în aparență mai bun, dar în realitate utopic. Cel mai adesea, având la bază ateismul și nihilismul, mascate de un benign anticlericalism, noile societăți umane perfecte promise își arată fața hâdă, după chipul revoluționarilor: pline de nedreptate, tiranie, violență, crimă și genocid. În *Idiotul*, prințul Mășkin, suferind de epilepsie, este, în mod destul de evident, portavocea autorului, prin care aflăm concepțiile scriitorului rus asupra naturii umane. Urmărind acest personaj putem înțelege destul de bine și elementele care (înainte de apariția medicației anti-convulsivante, dar în bună măsură și astăzi, după apariția lor) particularizează gândirea și statutul social al unui epileptic. Romanul *Jucătorul* este o creionare psihologică foarte plastică a fenomenului de adicție, unde jocul de ruletă acaparează treptat, dar aproape complet, gândirea, voința și sentimentele personajului principal. *Amintiri din casa morților*, bazat pe experiența de închisoare a lui Dostoievski pentru uneltire contra țarului, la jumătatea secolului al XIX-lea, romanul descrie foarte expresiv persoane și întâmplări universului concentraționar.

În rândurile de mai jos amintim o mică parte din artiștii sau oamenii celebri care s-au confruntat pe parcursul vieții cu forme mai ușoare sau mai grave de crize convulsive, încadrate în spectrul larg al epilepsiei sau afecțiunilor epileptiforme.

Artiști plastici. Vincent van Gogh (1853-1890) artist plastic post-impresionist olandez, un nume de referință al generației sale. Asupra patologiei lui Van Gogh s-au emis multiple păreri, fiind foarte probabil și diagnosticul de crize convulsive epileptiforme. Printre artiștii care au încercat să transpună astfel de suferințe pe pânză amintim doar pe Hyeronimus Bosch (1450-1516) și Marcel Duchamp (1887-1968).

Lideri religioși și politici. Papa Pius al IX-lea (1792-1878), de numele său se leagă Conciliul I Vatican din secolul XIX, unde s-au luat importante hotărâri

dogmatice ale catolicismului. Împăratul bizantin Mihail IV Paflagonul (1010-1041); prințul John al Regatului Unit (1905-1919); V.I. Lenin (1870-1924) (decedat prin *status epilepticus* - convulsii prelungite zeci de minute, probabil pe fondul sifilisului terțiar); revoluționarul Leiba Braunstein (Lev Trotski) (1879-1940), una dintre macabrele eminente cenușii ale Revoluției bolșevice; împărații romani Caligula (12-41 d. Ch.) și Julius Caesar (100 î.Ch - 44 î.Ch.).

Artiști vocali. Prince (1958-2016), cu crize convulsive în copilărie; Jimmy Reed (1925-1976), interpret de blues; Neil Young (1945-), artist vocal canadian.

Scriitori. F.M. Dostoievski (1821-1881), amintit pe larg mai sus, cu o formă congenitală de crize generalizate tonico-clonice, severe. În romanele sale sunt prezente patru personaje suferind de această boală. Ion Creangă (1 martie 1937- 31 decembrie 1889), povestitor genial și clasic al literaturii române, a suferit de crize epileptiforme în ultimii 6 ani de viață; Gustave Flaubert, romancier și dramaturg francez (1821-1880). Cu tulburări la limita unor ușoare tulburări epileptiforme sau preocupări reflectate în operele lor pot fi menționați și poeții englezi Lord Byron (1788-1824), Percy Bysshe Shelley (1792-1822).

În concluzie, astăzi epilepsia are o varietate de forme, cu evoluții adesea imprevizibile. Trăind cu amenințarea imprevizibilă a declanșării unei crize, acești oameni dezvoltă o personalitate aparte, dominată de posibilitatea degradării psihice și de stigmatizarea din societate. În cazuri aparte, prin multă muncă și sacrificiu, sensibilitatea artistică a acestor persoane poate fi pusă în valoare, iar istoria ne dă numeroase exemple de artiști și oameni celebri cu această condiție medicală.

**Prof. Univ. Dr. Anamaria CIUBARĂ,
Dr. Dan-Constantin CORBEANU**

European Conference of Psychiatry and Mental Health

Galatia 2019

8-12 mai

Președinte conferință:
**Prof. Univ. Dr.
Anamaria Ciubară**

Președinte de onoare:
**Prof. Univ. Dr.
Aurel Nechita**

*Epilepsia în opera lui Dostoievski **

Înainte de a vedea cum apare epilepsia în operă, poate transfigurată și interpretată de autor și creația literară, amintim locul bolii în viața lui Dostoievski.

Controversele sunt numeroase în critica contemporană în ceea ce privește data apariției epilepsiei la Dostoievski. După tradiția familială, Dostoievski ar fi avut prima sa criză de epilepsie la aflarea morții brutale a tatălui său, medic al spitalului de nevoiași, alcoolic irascibil, asasinat de către șerbii săi în 1839. Henri Troyat, Dominique Arban, și Marthe Robert s-au făcut ecoul acestei teorii, astăzi contestată de cercetările lui G.-A. Fedorov, și pe care Freud s-a bazat pentru a-și dezvolta teza despre natura nevrotică a epilepsiei lui Dostoievski, ale cărui crize au fost „o autopedepsire pentru dorința de moarte împotriva tatălui detestat”.

După Jacques Catteau, specialist în Dostoievski, primele semne de epilepsie declanșată la ocnă datează din perioada petersburgheză. Dar „manifestările patologice din anii 1846-1849 nu au fost nici trăite pe moment, nici chiar interpretate mai târziu ca o epilepsie de către scriitor”. Jacques Catteau citează ca probă o scrisoare în care Dostoievski evocă „crize de ipohondrie” și o alta din 1856 în care acesta scrie că înainte de arestarea sa suferea de o „boală ciudată, morală”.

Epilepsia este declarată și din punct de vedere medical constatată în 1850 și 1851. În scrisorile către fratele său, Dostoievski îi minimizează întâi gravitatea: crizele sunt rare, spune el, ele seamănă cu crize epileptice, dar nu sunt așa ceva. Dar, în 1856, el se neliniștește: „Crizele se repetă neîncetat, îmi slăbesc puțin de fiecare dată memoria și facultățile mele și mă fac să mă tem ca nu cumva să înnebunesc.”

În 1857 el măsoară întreaga gravitate a bolii sale:

„Criza m-a zdrobit complet și ca fizic și ca moral: doctorul mi-a spus că aveam o epilepsie adevărată și mi-a prezis că dacă nu voi lua măsurile care se impun [...] crizele mele ar putea să ia o turnură foarte rea și că în cursul uneia dintre ele riscam să mă înăbuș prin spasmul de la gât care mă apuca mai mereu în acel moment.”

El obține atunci un concediu și, în 1859, se pensionează cu gradul de sublocotenent. Crizele descrise de Dostoievski se produc noaptea ori în timpul somnului de dimineață, ceea ce, observă J. Catteau, înlătură ideea că ele sunt rezultatul emoției produse

de un eveniment exterior. Frecvența lor, după Dostoievski, este funcție de climat (ceea ce nu recunosc epileptologii), de muncă și de condiții de viață mai mult sau mai puțin dificile. Umezeala, frigul, schimbările de timp vor fi nefaste și crizele lunare vor deveni săptămânale (la Geneva și la Sankt-Petersburg, de exemplu).

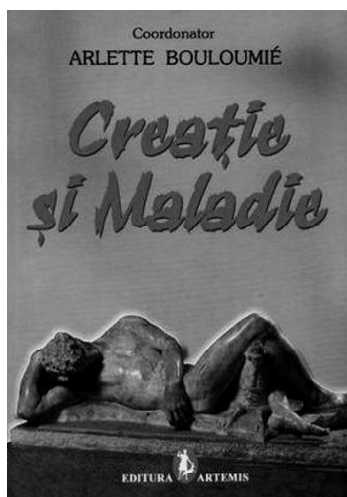
Munca intensă declanșează crize în serie. Specialiștii consultați de Dostoievski îl sfătuiesc să înceteze să mai scrie. De atunci, Dostoievski consideră boala sa ca incurabilă și o tratează cu dispreț. Jacques Catteau subliniază că aceste crize se declanșează în momentul efortului creator, al căutării formei adecvate, cum o arată geneza *Idiotului* (crize la 6 sept., 10 sept., 14 sept., 24 sept., 8 oct., 15 oct., 16 oct., 18 oct., 9 dec., 15 dec.) și J. Catteau conchide: „Este o cronică tragică.”

Când Dostoievski se străduiește să descopere semne premergătoare ale crizei, el evocă irascibilitate, ipohondrie, obsesie a nebuniei, palpitație ori senzație de oprire a inimii, sufocare, ori somnolență, cap greu. Criza generalizată se prezintă totdeauna pentru observator în același fel: țipăt răgușit, convulsii ale feței și membrelor, pierderi de urină, retragerea sângelui feței, scrâșniri de dinți, strabism al ochilor.

Când își recapătă simțurile, Dostoievski nu mai știe locul unde se află, el este în imposibilitate de a se exprima, copleșit de un sentiment de vinovăție și de „spaiume mistice”.

Se poate deci spune că Dostoievski datorează geniul său, chiar în parte, epilepsiei? Jacques Catteau concluzionează: „Boala sfântă nu este decât o nenorocire blestemată. Ea decima facultățile intelectuale ale lui Dostoievski, *cel puțin în momentul sau după crize*, îl epuiza, îi săpa memoria [...] îl silea să lucreze adesea într-o stare de iritabilitate, de tristețe, de neliniște. Nu, Dostoievski, precum Flaubert și Van Gogh, atinși de aceeași boală, au fost genii în ciuda și cu toată epilepsia.” Dar el adaugă imediat: „întreaga existență a lui Dostoievski este o veșnică înviere [...]. Omul atinge străfundul disperării din care se ridică imediat cu o voință dublată spre acțiunea însuflețitoare și liberatoare de angoase a creației [...]. Cronicii tragice îi răspunde cea a creației.”

Să ne interesăm acum de prezența epilepsiei în opera lui Dostoievski limitându-ne la două opere esențiale care o prezintă într-o lumină opusă: *Idiotul*

în 1867, în care prințul Mișkin, figură christică, declară deschis, la începutul romanului, că a fost îngrijit în străinătate pentru „o afecțiune nervoasă destul de ciudată, în genul Bolii Rele sau coreii care se manifestă prin tremurături sau convulsii” (I, 18) și *Frații Karamazov* (1879), în care Smerdeakov, fiul bastard paricid, este cel supus crizelor de epilepsie.

În opera sa, în care Dostoievski a pus multe elemente autobiografice, descrierea crizelor de epilepsie a frapat criticii prin adevărul clinic. În *Idiotul* ni se descriu două crize care marchează momentele puternice ale romanului (cap. V, partea a 2-a și cap. VIII, partea a 4-a). Dar originalitatea textului ține de „aura extazului” care precede crizele.

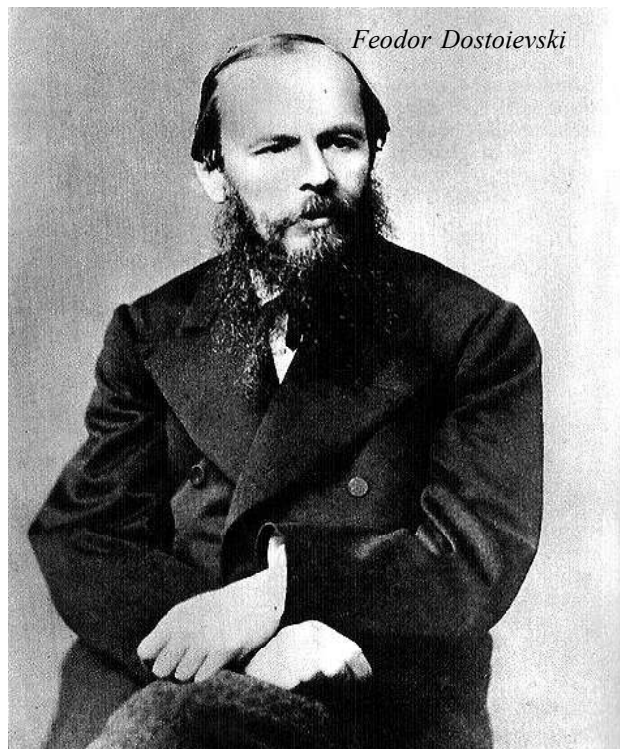
În portretul prințului insistă mai întâi asupra ochilor mari și albaștri: „Fixitatea expresiei lor avea ceva dulce, dar neliniștitor” care „va revela un epileptic” (I, p. 17). Prințul pretinde că este vindecat, dar el descrie astfel violentele atacuri ale bolii sale: „De fiecare dată când accesele deveneau mai frecvente cădeam în năucire și îmi pierdeam complet memoria. Mintea mea continua să lucreze, dar cursul logic al gândurilor mele era într-un fel oarecare întrerupt. Nu reușeam să leg două sau trei idei la rând. Când accesele se calmau, îmi recăpătăm sănătatea și puterea [...]. îmi amintesc tristețea intolerabilă care mă năpădea” (I, p.97).

Epilepsia a fost, de altfel, comparată cu melancolia și ea proprie intelectualilor și trăită în același timp ca o alegere și o fatalitate. Prințul însuși este cel care folosește cuvântul „idiot”, căci el a fost îngrijit într-un stabiliment care tratează „alienații cu ajutorul hidroterapieii și al gimnasticii” (I, p.54).

Debuturile mării crize de epilepsie care îi vor permite să scape încercării de asasinat de către Rogojin sunt descrise cu precizie: activitatea ambulatorie fără un scop precis (I, p. 356), „angoasă”, „nevoie intensă de singurătate”, „stare de surescitare morbidă”, vinovăție: „E greșeala mea în tot ce se întâmplă?”, „obsesie”, „doruri” (I, p. 357), „extraordnare neatentii” (I, p. 358).

Dar Dostoievski face astfel încât, în roman, angoasa morbidă să fie trăită ca o prevestire a crimei. Furtuna care amenință subliniază creșterea încordării și dramatizează impresia de sufocare. Criza epileptică face ca personajul să scape dintr-o situație critică: prințul cade trăsmit de criză exact în momentul în care îl vede pe Rogojin că e gata să-l asasineze. Speriat de strigătul ciudat pe care îl scoate, acesta din urmă o ia la fugă.

Notăm că o scenă analogă, deși inversată, există în *Gazda*, în care Murin are o criză epileptică exact în momentul în care el îl amenința cu pușca pe Ordinov

care îl surprinde într-o scenă amoroasă.

Deși unii psihanalizști interpretează criza ca un refugiu în fața unei situații de nesuportat, nu are aici legătură cu folosirea romanescă a bolii? La fel, aura care este proprie personajului prințului între toți epilepticii descriși de Dostoievski, are ea o realitate științifică?

Iată cum este descrisă aura prințului Mișkin:

„În plină criză de angoasă, de năucire, de apăsare, i se părea deodată că creierul lui se aprindea și că forțele sale vitale recăpătau un elan prodigios. În aceste momente, rapide ca fulgerul, sentimentul vieții și al conștiinței se decuplau, ca să spunem așa, în el. Gândul său și inima sa se luminau cu o lumină intensă; toate emoțiile sale, toate îndoielile sale, toate neliniștile sale se calmau deodată pentru a deveni o supremă seninătate, făcută din bucurie luminoasă, din armonie, din speranță cu ajutorul căreia judecata sa se ridica până la înțelegerea cauzelor finale.

Dar aceste clipe radioase nu făceau decât să fie preludiul secunde decisive [...] care preceda imediat accesul. Această secundă era categoric dincolo de puterile sale (I, p. 360).”

El descrie „această lumină interioară de o strălucire extraordinară” care luminează sufletul său înainte ca un „strigăt cumplit” să-i scape din piept, strigăt atât de inuman „încât se va crede că el emană dintr-o altă ființă care se va găsi în interiorul bolnavului” (I, p. 374) înainte de căderea în inconștiență. Aproximarea între „efectul groazei” stârnit de criză și impresia de plenitudine, de „viață superioară” (I, p. 360) care o

precede, subliniază ambivalența maladii.

Strigătul nestăvilat și inuman care îi scapă prințului îi dă impresia că în el sălășluiește o ființă străină și evocă fenomenul de dedublare sau de posedare. Aura, din contră, e trăită ca o revelație de ordin mistic, așa cum subliniază referirile religioase la Apocalipsa Sfântului Ioan (X, p. 6). „În prezent, mărturisește prințul Mișkin, am întrezărit sensul acestei ciudate expresii: «Nu va mai fi timp.»” El îl evocă și pe Mahomed: „Fără îndoială [...] era o clipă ca aceea despre care epilepticul Mahomed își amintește când povestește că a vizitat toate sălașurile lui Allah în mai puțină vreme decât se golise de apă ulciorul său” (I, p.361).

Într-adevăr, fericirea resimțită este precum prostația, orbirea mentală și idioțenia îi par prințului prețul drept răsplătă pentru acest „minut sublim” (I, p. 361). Fără îndoială el se întreabă cu prudență asupra caracterului patologic al acestor manifestări, comparabile poate cu „halucinații provocate de opium sau de vin care abrutizează spiritul, deformând sufletul” (I, p.360), pentru a conchide până la urmă: „Ce contează dacă fenomenul este anormal, dacă el permite atingerea unei armonii superioare într-adevăr reală?”

Conform profesorului Th. Alajouanine, neurolog care a comparat expresia literară a extazului în romanele lui Dostoievski cu poemele Sfanțului Ioan de la Croix (învățat al Bisericii, născut la Fontiveros (1542-1591) reformator al Ordinului carmelitelor și autor de lucrări mistice - se sărbătorește la 24 noiembrie (n.t.)), aura epileptică este un veritabil extaz din același motiv ca iluminarea mistică. După Jacques Catteau, dimpotrivă, ea va fi „o senzație de levitație,

Camera de lucru a lui Dostoievski din St. Petersburg

de ameteală, raționalizată retrospectiv ca o elevație, o asumare”. Se poate vedea orientarea tainică a lui Dostoievski spre temele armoniei universale a lui Dumnezeu. Aura extatică descrisă de Dostoievski îi va fi indus pe epileptologi în eroare. Ea va releva partea metamorfozată a viziunii creatoare a lui Dostoievski. Jacques Catteau se bazează aici pe opinia unui epileptolog renumit, Henri Gastaut, căruia i-a expus lucrarea sa, ceea ce l-a făcut pe ultimul să pună din nou în discuție existența chiar a aurei extatice, frumos exemplu de colaborare pluridisciplinară.

Să notăm că la începutul rarelor crize ale lui Dostoievski, prezentate în starea de veghe, precum cea din 1863 relatată de către una dintre rudele sale de aproape (Strakov) în 1883, Dostoievski a manifestat el însuși aceste momente de exaltare și a evocat „această fericire de necrezut în starea normală și inimaginabilă pentru cel care nu a trăit-o. această impresie de armonie perfectă cu sine și universul întreg; [...] pentru câteva secunde de o asemenea fericire ar da zece ani din viața sa, poate chiar toată viața sa”.

Jacques Catteau consideră această stare psihică „idealizată”, „o contemplație după lovitură” a spiritului lui Dostoievski în căutarea unei sinteze înalte a vieții, a Idealului Imitării lui Christos. Aceasta nu pune sub semnul îndoielii sinceritatea lui Dostoievski, care vede aceste momente ca „o formă de cunoaștere instinctivă, privilegiată a armoniei divine sau universale”. Jacques Catteau recunoaște de altfel, împotriva tezei sale, că personajele care acced la aceeași revelație ca prințul Mișkin, precum Kirilov în *Demonii*, sunt considerate ca având o pornire spre epilepsie.

Dacă epilepsia apare în *Idiotul* ca una dintre căile de acces spre o aură mistică, dacă ea caracterizează o figură chistică, cea a prințului Mișkin, ea capătă în *Frații Karamazov* un aspect demoniac: ea este fapta lui Smerdeakov, servitorul paricid, bastard presupus al tatălui Karamazov, fiu al Smerdeakovei Lisaveta, o naivă al cărei nume înseamnă „Puturoasa” (FK, p. 317).

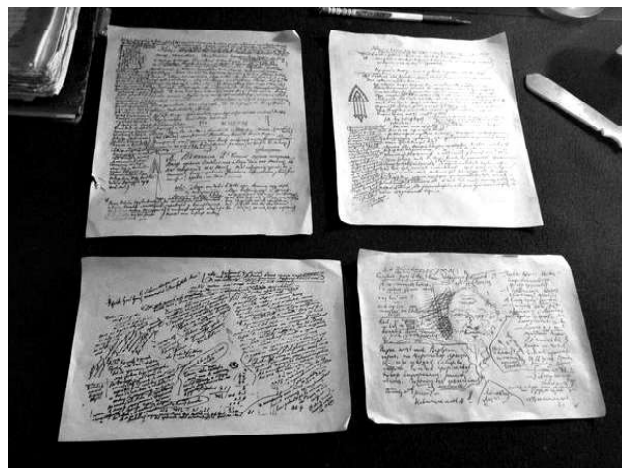
Servitorul lui Karamazov, Grigori, care crește copilul după moartea mamei, afirmă: „S-a născut dintr-un fiu al satanei și dintr-un om drept” (FK, p. 159), subliniind astfel caracterul său malefic. Smerdeakov este nesociabil, taciturn, arrogant și crud: îi place să chinuie animalele atât de mult încât Grigori, care îl învață totuși să citească și să scrie, se întreabă dacă el este în adevăr o ființă umană sau dacă nu s-a „născut din umezeala băilor de aburi” (FK, p. 190). Prima sa criză de epilepsie intervine spre anul al doisprezecelea, după o palmă administrată de Grigori în urma unei remarci impertinente a copilului asupra istoriei sfinte. Devenit al doilea senator al bătrânului Karamazov, la care

deține funcția de bucătar, Smerdeakov are crize de epilepsie în fiecare lună, apoi din ce în ce mai des, ceea ce îl face pe Karamazov să se întrebe dacă Smerdeakov, care nu se interesează încă de femei, nu va trebui să se însoare. Are aceleași scăpări, care ne amintesc amortirile letargice ale lui Dostoievski adolescent. Luat în răs de tatăl Karamazov, care îi spune „măgărița de Balaam” (FK, p. 193), cu dispreț de către Dimitri, fiul mai mare, care îl califică drept „găină epileptică” (FK, p.872), el este revoltat împotriva josniciei nașterii lui, urăște întreaga Rusie, îl disprețuiește pe tatăl său, se teme de Dimitri, dar simte admirație pentru Ivan Karamazov, al doilea fiu, ale cărui discursuri revoltate împotriva unei creații „saturate de lacrimi umane” îl seduc (FK. p. 341) precum și teoria „orice este permis”. Familiaritatea acestui servitor care se comportă de parcă o „înțelegere secretă” (FK. p. 370) ar exista între ei îl șochează de altfel pe Ivan Karamazov. Această ură și această admirație conjugate duc la uciderea tatălui Karamazov de către Smerdeakov care crede că îndeplinește dorințele secrete ale lui Ivan Karamazov.

Este o aventură diabolică pe care Ivan Karamazov are impresia că o trăiește arunci când descoperă acesta complicitate involuntară, dar reală, deși inconștientă. Smerdeakov l-a anunțat, într-adevăr, pe Ivan că va avea o criză de epilepsie în timpul absenței sale. „Dar este imposibil de a prevedea crizele de epilepsie”, obiectează Ivan Karamazov. „Dacă aș putea să mă prefac - asta nu e decât un joc atunci când omul are experiență - aș avea tot dreptul să recurg la acest mijloc pentru a-mi salva viața”, îi răspunde Smerdeakov (FK, p. 373).

Profitând de plecarea lui Ivan, pe care el o interpretează drept o autorizare de a acționa, Smerdeakov îl asasinează pe tatăl Karamazov într-un „context în care itele nu se pot descurca în crize adevărate și false de epilepsie, aspect clinic mai grozav decât istero-epilepsia lui Charcor, apoi, el se sinucide nu din cauza remușcării, ci din cauza decepției pe care i-o provoacă Ivan, pe care îl acuză: „Tu l-ai omorât, tu ești principalul asasin. Eu n-am fost decât ajutorul tău, unealta ta credincioasă, tu ai venit cu ideea, eu am executat.” (FK, p. 778).

Termenul „idiot”, care îl desemna pe prințul Mișkin, îl desemnează și pe Smerdeakov la sfârșitul cărții, deși ei se află, cum va spune Huysmans, la cei doi poli opuși ai sufletului. Paralela între moartea tatălui lui Dostoievski și cea a tatălui Karamazov, ambii violenți și alcoolici, i-a frapat pe critici. „Este remarcabil ca Dostoievski să fi atribuit propria sa boală, așa-zisa epilepsie, fratelui eroului (care este, față de omul ucis, în aceleași relații filiale ca eroul) ca și cum el ar căuta

Manuscrise ale lui Dostoievski

să admită că epilepticul, nevrozatul din el, era un paricid”, scrie Freud.

După Freud, Dostoievski ar fi simțit dorința de paricid și ar fi fost stupefiat să constate, cum el lasă să se descopere la Ivan Karamazov, că această dorință înăbușită în sine se realizase. De atunci, atacurile epileptice ale lui Dostoievski au, după Freud, „înțelesul unei identificări cu tatăl, ca pedeapsă, dar ele au devenit teribile precum moartea înspăimântătoare a propriului său tată”.

Boala va fi deci trăită și acceptată în cazul lui Dostoievski ca pedeapsa unei vini grave. „Dostoievski, scrie Freud, nu se va elibera niciodată de povara pe care intenția de a-l omorî pe tatăl său a lăsat-o asupra conștiinței sale.” Epilepsia simulată de Smerdeakov lasă, de altfel, ușa deschisă oricăror discuții.

Prințul Mișkin și Smerdeakov constituie deci un diptic asupra epilepsiei în opera lui Dostoievski. Această boală mintală apare acolo transfigurată în contextul religios propriu scriitorului, fie ca o cale privilegiată a accesului la experiența mistică, implicând suferința în contrapartidă, fie ca un semn al unei revolte demoniace. Diavolul însuși îi apare de altfel lui Ivan Karamazov, punând ateismul său pe o pistă greșită. Boala este așadar trăită de Dostoievski în toată ambivalența ei: ca o mare suferință, preț al unei adevărate alegeri divine, sau ca un blestem, demn de o veritabilă posedare. Și într-un caz și în celălalt, boala nu mai este misterioasă și absurdă, ci justificată, acceptată. În pofida încercării teribile pe care o reprezintă, ea a contribuit în a-l determina pe Dostoievski să se întrebe asupra răului. Dacă vom crede în interpretarea lui Freud, ea va fi trăită inconștient, ca o pedeapsă pentru o vină nu mai puțin teribilă, ceea ce va explica simțământul de vinovăție care însoțea crizele.

*** fragment din *Creație și maladie*, coordonator Arlette Bouloumié, Ed. Artemis, București 2006**

Buddha*

Buddha (cca. 560-480) provine dintr-o familie nobilă a clanului sakyā. Împreună cu alte familii conduceau la Kapilavastu un mic stat în apropiere de puternicul imperiu Kosala. Ținutul se află la poalele munților înzăpeziți ai Himalaiei, care strălucesc acolo din depărtare tot timpul anului. Copilul, apoi adolescentul Gautama a trăit fericirea unei existențe pământești îmbelșugate, așa cum o ducea această nobilime. Din căsătoria timpurie provine fiul său Rahula.

Fericirea i-a fost zgduidă atunci când a devenit conștient de starea fundamentală a ființării în lume. Gautama descoperă bătrânețea, boala, moartea. Își spune: nu se cuvine să simt oroare și dezgust în fața urâtei nefericiri a trupului, căci doar și eu voi îmbătrâni, mă voi îmbolnăvi, voi muri. „Și gândindu-mă la toate acestea, am simțit cum îmi pierd tot curajul de a mai înfrunta viața.” Ca urmare, a luat hotărârea (care în India cunoștea forme tradiționale), să-și părăsească casa, ținutul natal, familia și fericirea, spre a-și găsi mântuirea prin asceză. Avea pe atunci douăzeci și nouă de ani. Aflăm dintr-o relatare: „În anii de tinerețe, pe când forța lui era în plină înflorire iar el trăia întâia prosperitate a vieții, ascetul Gautama a plecat din țara-i natală într-acolo unde n-avea să mai existe țară. Cu toate că părinții săi n-au vrut aceasta, vărsând lacrimi amare și jeluindu-se, ascetul Gautama și-a tăiat părul și barba și s-a îmbrăcat în straie galbene.”

Fiind inițiat de învățători în exercițiile ascezei, în yoga, el s-a supus mortificării vreme de mulți ani, trăind în pădure. „Când zăream vreun păstor ori pe vreun om ce venise după lemne, o luam la goană dintr-o pădure într-alta, dintr-o vale într-alta, de pe o creastă pe alta. Și de ce asta? Pentru că nici ei să nu mă vadă, nici eu să nu-i văd.” În sihăstrie se împlinesc meditația: „Cu adevărat, e frumos acest petic de pământ, frumoasă această pădure; apele râului sunt limpezi, găsești locuri plăcute de scaldă; de jur-împrejur se află sate. Acesta-i un loc bun pentru omul nobil aflat în căutarea mântuirii.” În astfel de locuri zăbovește Gautama în așteptarea clipei cunoașterii, „cu limba strivită de cerul gurii”, „reținându-și, ținându-și, chinându-se să-și fixeze” gândurile cu forța.

În zadar însă. Mortificările trupului n-au dus la iluminare. Dimpotrivă, Gautama a înțeles că în asceza care nu-i decât asceză, adevărul rămâne ascuns, că a te supune constrângerii vide e un lucru ineficient. Și atunci a săvârșit ceva teribil din punctul de vedere al acestei credințe indiene: a luat o masă îmbelșugată spre a-și redobândi forțele. Așteptii prieteni l-au părăsit pe renegat. Gautama era singur. Meditația o practica acum fără asceza în puritatea ei.

Într-o noapte, aflat sub un smochin, i-a venit în timpul

meditației iluminarea. Dintr-o dată și pe deplin, această irumpere a făcut ca privirii sale spirituale să i se dezvăluie cu limpezime corelația universală: ceea ce este, de ce este, felul în care se într-amestecă ființele în oarba lor sete de viață, rătăcind pe cărările sufletului și nimerind în mereu noi renașteri ale nesfârșitei metempsihoze, - ce este suferința, de unde vine ea și cum poate fi suprimată.

Această cunoaștere e formulată ca o învățătură: nu-i potrivită nici viața petrecută în plăcerile și desfătările lumii, nici cea dusă într-o asceză în care omul se chinuie pe sine însuși. Una e lipsită de noblețe, cealaltă e plină de suferințe, și nici una nu duce la țință. Calea descoperită de Buddha se găsește la mijloc. Este Cărarea mântuirii. Ea pornește de la credința ce încă nu-și este sieși limpede, că orice ființare în lume înseamnă suferință și că esențială e eliberarea de suferință. Calea aceasta, trecând prin hotărârea omului de a trăi o viață dreaptă în vorbă și faptă, duce la adâncirea în treptele meditației, și pe baza acesteia la cunoașterea a ceea ce l-a tulburat pe om încă din faza credinței de la începutul drumului: a adevărului despre suferință. Așadar calea parcursă e luminată de cunoaștere abia la sfârșit. Cercul s-a închis, desăvârșirea a fost atinsă. Cunoașterea aceasta e pasul prin care se iese din sfera nesfârșitei deveniri și dispariții pentru a intra în veșnicie, se iese din ființarea în lume spre a ajunge în *nirvana*.

Gautama, devenit acum Buddha (Iluminatul), va ședea șapte zile sub smochin cu picioarele încrucișate sub el, simțind bucuria mântuirii. Iar apoi? Ajuns prin iluminare la certitudinea eliberării sale, vrea acum să păstreze tăcerea. Cunoașterea la care a pătruns îi este străină lumii. Cum l-ar putea ea oare înțelege? El vrea să „ocolască zadarnice strădanii”. Lumea își are mersul ei. În teribila lor peregrinare obligatorie de-a lungul eonilor unei periodice distrugerii și renașteri, cei mânați orbește, neștiutorii, sunt irezistibil târâți de roata reîncarnărilor pe suișurile și coborâșurile existenței lor. Ceea ce omul face în respectiva existență prezenta îi determină în chip de *karma* următoarea renaștere, la fel după cum și existența prezentă a fost la rândul ei determinată de existența anterioară. Lumea nu se schimbă, dar în lăuntru ei mântuirea e posibilă pentru cel inițiat. Eliberat de alte renașteri, el intră în *nirvana*. Această cunoaștere Buddha a dobândit-o în sihăstrie. „Nu leg prietenie cu nici un om.” Știe de eliberarea lui, și asta „e de-ajuns, n-o voi propovădui altora care trăiesc în iubire și ură - pentru ei această învățătură rămâne o taină”.

Dar Buddha nu se poate menține în solitudinea unei eliberări dobândite pentru sine însuși. E cuprins de milă pentru tot ce-i viu. Se hotărăște, ce-i drept fără tragere de inimă, să-și propovăduiască învățătura. Nu-și face

mari speranțe, iar mai apoi, când predicile lui au un succes atât de uriaș, el prezice că învățătura cea adevărată nu se va putea păstra îndelung. Dar pășește totuși mai departe pe calea aceasta a propovăduirii ce vrea să le ofere oamenilor ajutor: „în lumea căzută-n întunecime vreau să fac să răsune toba cea fără de moarte.”

Predica și-o începe la Benares. I se alătură primii discipoli. Buddha va mai trăi mai bine de patru decenii colindând din loc în loc, făcându-și cunoscută învățătura în vastele ținuturi ale părții răsăritene ale Indiei de Nord. Din punct de vedere spiritual, de acum încolo în el nu se mai petrece nimic nou. Conținutul predicilor îl constituie învățătura sa încheiată, varierea ei se produce pe un fond ce rămâne neschimbător. De aceea, despre această perioadă nu se poate relata decât în ansamblul ei. Buddha își propovăduiește învățătura sub formă de prelegeri, povestiri, pilde, aforisme; aflăm despre discuții purtate de el, despre multe întâmplări și situații, despre convertiri. El se folosește de limba populară, nu de sanscrită. Felul lui de a gândi e plastic, dar el utilizează și conceptele dobândite în filosofia indiană.

Decisivă însă pentru marea influență istorică exercitată de Buddha s-a dovedit a fi întemeierea unor forme stabile de comunități monahale. Discipolii mărturisitori își părăsiseră cu toții ținutul natal, îndeletnicirile și familia. Colindau prin lume, ducându-și viața în sărăcie și castitate, înveșmântați cu straiete galbene de călugări, putând fi recunoscuți și după tonsură. Ei atinseseră stadiul cunoașterii eliberatoare, nu mai vroiau și nu-și mai doreau nimic în această lume. Trăiau din cerșit, purtând în mână vasul în care oamenii le puneau câte ceva de-ale gurii atunci când treceau prin sate. Aceste comunități au avut de la bun început regulile și orânduilele lor, felul în care se exercita în sânul lor conducerea și controlul. Lor li se alăturau și laici care nu deveneau călugări. Printre aceștia se aflau regi, neguțatori bogați, aristocrați, hetaire faimoase. Cu toții făceau danii bogate comunităților monahale, care în felul acesta au ajuns să posede parcuri și case în care se puteau adăposti în anotimpul ploilor, și unde se puteau întâlni cu mulțimile sosite spre a primi din partea lor învățătura.

Răspândirea acestui sistem de comunități monahale a întâmpinat rezistență. „În popor s-a stărnit nemulțumire: a sosit ascetul Gautama să ne procopsească cu lipsa de copii, cu văduvia, cu pieirea semințiilor. Toți acești tineri aleși se duc la ascetul Gautama spre a trăi în sfințenie.” Când apărea mulțimea de călugări, poporul își bătea joc de ei: „Ia priviți la căpățânile lor pleșuve, la mutrele lor plouate și lăncede! Cât sunt de duși pe gânduri, ca pisica ce pândește șoricelul.” Buddha însă a stabilit principiul ca omul să nu lupte: „Eu nu mă sfădesc cu lumea, auziți, voi călugări. Ci lumea se sfădește cu mine. Să știți de la mine că cine vestește adevărul nu se sfădește cu nimeni în lume.” Erau folosite armele spirituale în confruntarea din discuții. Atunci când a apărut Buddha nu s-a găsit să-i stea împotrivă nici o forță spirituală unitară. În religia vedică existau multe orientări, existau de pe acum și comunități de asceți, existau numeroasele filosofii, exista și tehnica sofisticată de a-ți deruta interlocutorul

punându-i întrebări la care orice posibil răspuns ducea la contradicții. Deoarece însă Buddha a respins practica jertfelor din religia vedică și însăși autoritatea Vedelor, o dată cu el s-a produs într-adevăr o separare radicală de religia tradițională.

Textele ne oferă o imagine plastică despre cum se desfășurau în realitate viața și îndeletnicirile călugărilor și ale lui Buddha. Anotimpul ploilor care dura trei luni îi silea să-și caute adăpostul în case și parcuri. Acolo existau săli spațioase, cămări cu provizii, iazuri cu lotuși. În timpul celorlalte luni ale anului, călugării colindau ținuturile. Peste noapte erau găzduiți în casele credincioșilor sau dormeau în aer liber. Acolo unde se întâlneau mulțimile de călugări era o gălăgie nemaipomenită. De câte ori se-arăta Buddha, care iubea liniștea, se auzeau tot mereu îndemnuri la tăcere. Regi, neguțatori și nobili soseau în calești ori cocoțați pe elefanți spre a se întâlni cu călugării și cu Buddha. Buddha însuși ieșea zilnic la cerșit, mergând „cu vasul în mână din casa în casă, fără a se ruga de oameni, cu privirea în pământ, așteptând tăcut în picioare dacă i se punea o îmbucătură de mâncare în vasul său” (Oldenberg). În timpul călătoriilor, în jurul lui se strâneau numeroși discipoli. Adeptii laici însoțeau alaiul cu care și provizii.

Moartea lui Buddha și perioada imediat premergătoare ei s-au păstrat în amintirea oamenilor. Anul morții sale, în jurul lui 480 î.H., e socotit a fi o dată certă. Ultima sa călătorie e descrisă cu exactitate. Vrea mai întâi să-și biruie boala grea ce-i pricinuia dureri violente, căutând să se mențină în viață. Apoi însă se desprinde de această dorință. „De acum în trei luni Desăvârșitul va intra în *nirvana*.” Din mers mai aruncă pentru ultima oară o privire îndărăt asupra orașului iubit Vesali. Ajunși într-un crâng poruncește: „Pregătește-mi culcușul între doi pomi gemeni, cu căpătâiul spre nord. Sunt istovit, Ananda.” Și se întinde pe jos ca un leu. Buddha rostește ultimele sale cuvinte.

Flori cad peste el, iar din văzduh se aud melodii cerești. Dar altele sunt cinstirile ce i se cuvin: „Învățăceii care-i împlinesc învățătura, aceia sunt cei ce-i aduc Desăvârșitului cea mai înaltă cinstire.”

Unul dintre discipoli plânge, iar el îi spune: „Oprește-te, Ananda, nu te mai jelui și tângui. Oare nu ți-am spus încă dinainte? Trebuie să ne despărțim de tot ceea ce îndrăgim. Cum ar fi cu puțință ca ceea ce-i născut, devenit, alcătuit, supus vremelniciei, să nu piară?”

Discipolii își închipuie că o dată cu moartea lui Buddha învățătura își va pierde maestrul. „Să nu credeți astfel, învățătura și orânduiala pe care v-am învățat-o, aceea va fi maestrul vostru atunci când voi pleca dintre voi.” „Desăvârșitul nu-și spune: vreau să stăpânesc peste comunitate. M-am șubrezit de-acum; am optzeci de ani. Fiți voi așadar, Ananda, propria voastră lumină, propriul vostru adăpost. Lăsați adevărul să vă fie lumină și adăpost.”

Ultimele lui cuvinte au fost: „Vremelnică-i orice alcătuire; străduiți-vă fără-nțetare.” Suind apoi de la o treaptă a contemplației la alta, Buddha a intrat în *nirvana*.

*** fragment din *Oamenii de însemnătate crucială*, Karl Jaspers, Ed. Paideia, 1996**

Sfântul Pavel *

Apostolul Pavel (n. cca. 5 AD, Tars, Cilicia - d. cca. 64 sau 67, Roma) este, probabil, cel mai influent misionar creștin timpuriu. Este cunoscut de asemenea ca „Pavel apostolul”, „Sfântul Pavel” și „Saul din Tars”.

Dacă se ia în considerare episodul din Noul Testament care descrie convertirea Sfântului Pavel pe drumul Damascului, se poate presupune că ceea ce a trăit Pavel acolo este rezultatul unei crize de epilepsie caracterizată prin crize senzitivo-motorii acompaniate de o stare de extaz.

Tocmai am recitat Epistolele sale, de parcă aș fi făcut-o pentru prima oară. Atât de tare m-a prins modul surprinzător al dialecticii lui, înflăcărea bunătății sale. O să retrăiesc pentru moment povestea vieții lui la modul unei vechi drame care va rămâne nouă până la sfârșitul timpurilor.

Povestea lui Pavel începe cu martiriul lui Ștefan, al lui o încheie.

Sublimă și teribilă aventură! Bătălie în toate zilele și toate nopțile!

Când își face el apariția, aceasta se întâmplă în mijlocul unei scene de oroare. Acest tânăr aplaudă la moartea Nazarineanului Ștefan; el păzește hainele martorilor care aruncau în acela cu pietre. Îl vom regăsi curând după aceea investit împotriva sectei nazarinene cu puterea înaltei administrații publice. Intră prin case, îi scoate afară pe cei suspecti, îi înghesuie în închisori, îi constrânge să-și renege credința, intervine în fața tribunalelor pentru ca să fie trimiși la supliciu.

Dar, pe drumul Damascului, pe la amiază, o lumină divină îl transformă complet; o voce îl cheamă: Saule! Saule! și zărește, înălțându-se într-o strălucire glorioasă, pe cineva care era om, și mai mult decât un om, și care îi spune:

- Eu sunt Isus Nazarineanul, cel pe care îl persecuți. Tulburat, docil, încearcă să întrebe:

- Ce trebuie să fac, Doamne? Iar Domnul răspunde:

- Ridică-te, intră în cetate, și ți se va spune ce trebuie să faci.

Orb, purtat de mână de însoțitorii săi, el intră în Damasc. Un discipol, avînd numele Anania, este prevenit printr-o viziune că trebuie să-i redea vederea lui Saul atingându-l cu mâinile. Saul vede, se ridică, este botezat, din acest moment, el are revelația faptului că va suferi în numele lui Christos.

De îndată intră într-o sinagogă și, cu vocea lui puternică, anunță că „Isus este fiul lui Dumnezeu”. Își iubește frații, pe oamenii din seminția sa; vrea salvarea lor înaintea aceleia a celorlalți; căci mai întâi lor le-a fost oferită Evanghelia. Astfel că, în toate cetățile, el va începe prin a încerca să-i convertească.

Propovăduirea lui produce o surpriză enormă: „Cum! Cel care a devastat secta nazarineană susține acum că Isus este Mesia?”

La început este ascultat din curiozitate. Dar fanatismul izraelit se pune de îndată în gardă. Saul este judecat drept un renegat. Învățații cetății îl atacă plini de furie; el le ține piept. Împotriva lui sunt puse la cale violențe. La capătul câtorva zile pleacă, luând drumul deșertului Arabici.

Ce va face acolo? Printre muntenii din Hanran, colonii

evrei erau destul de numeroși. Va încerca, fără îndoială, să li-l predice pe Christos.

Cu o încredere magnifică, trei ani după aceea, revine la Damasc. Evreii complotază să-l asasineze. În plină noapte, evadează coborînd din înaltul zidurilor cetății ascuns într-un coș de dus pâine. Pleacă la Ierusalim, nepăsător față de capcanele care și acolo îi pândesc fiecare pas. Vrea să intre în legătură cu discipolii; dar lor le este teamă și nu admit deloc că ar fi și el cu adevărat un Discipol. Dar unul dintre cei Doisprezece, Barnabeu, îl introduce pe lângă Apostoli. Uimitoare întâlnire a lui Pavel cu Petru, eroii care cu două bețe puse în cruce vor purcede să cucerească lumea!

Saul începe să polemizeze împotriva evreilor; le demonstrează că Mesia a venit; de acum înainte, toți oamenii sunt chemați să se mântuiască.

Rezistența fanaticilor devine disperată; vor să-l extermine. Pe când se ruga în Templu, cade într-o stare de extaz și aude aceste cuvinte:

„Ieși degrabă din Ierusalim, pentru că ei nu-ți vor accepta mărturia despre mine... Pleacă, te voi trimite departe la străini.”

Pe când lui Petru îi sunt încredințate bisericile de origine evreiască, lui îi revine partea cea mai umilă: cei necircumciși.

Din acel moment, el are confirmarea „evangeliei sale”. Calea sa proprie va fi să ducă lumină aceluia care sunt așezați în umbra morții, păgânilor.

Émile Baumann

*** fragment din *Viața și lucrările câtorva mari sfinți în viziunea unor comentatori celebri*, Ed. Crater, București, 1994**

Convertirea pe drumul Damascului, Michelangelo

Ioana d'Arc *

Ioana d'Arc (*Ioana de Arc, Fecioara din Orleans*; în franceză **Jeanne d'Arc**; n. 6 ianuarie 1412 - d. 30 mai 1431) este una din figurile emblematice ale Franței și sfântă a Bisericii Catolice, dar și foarte controversată, întrucât unii autori au considerat că era schizofrenică (auzea voci). A fost supranumită de naționaliștii francezi *Fecioara din Orleans* și i s-a atribuit faptul că, în urma unor viziuni, Dumnezeu i-a spus să elibereze pământurile Franței care erau dominate de Anglia după Războiul de 100 de ani (1337-1453).

Neurologii au analizat înregistrările de la procesul Ioanei D'Arc din 1431. Aceștia consideră că simptomele descrise în cadrul mărturiei sunt asemănătoare cu cele ale unui tip de epilepsie, fapt ce sugerează că eroina ar fi auzit voci din cauza afecțiunii sale.

În timpul procesului, Ioana D'Arc a susținut că poate auzi voci divine, considerându-le un semn al relației sale cu divinitatea. După ce a devenit un simbol al societății franceze, mărturiile sale despre abilitățile incredibile au condus la execuția sa la vârsta de 19 ani.

Neurologii de la universitățile din Foggia și Bologna din Italia au explicat că eroina medievală, care a condus Franța către victorie în lupta cu Anglia, ar fi avut o formă de epilepsie. Însă nu este prima dată când acest fapt a fost sugerat. În 1991, în cadrul unui studiu, s-a afirmat că viziunile și vocile ar fi putut fi provocate de aure epileptice extatice, boală pe care a avut-o și Dostoievski.

După analizarea simptomelor posibile obținute din înregistrările procesului de condamnare, neurologul italian a considerat că vocile pe care Ioana D'Arc le auzea ar fi putut fi cauzate de halucinații auditive epileptice.

Ioana d'Arc s-a născut în 1412 - ea însăși declarând la procesul de condamnare că avea „aproape nouăsprezece ani” - în satul Domremy, din comitatul de Champagne, în apropiere de hotarul răsăritean de atunci al Franței. Părinții săi, Iacob și Isabela sau Zabillet, erau țărani liberi, bucurându-se de o oarecare stare și de o bună reputație printre consătenii lor. Ioana avea trei frați mai mari și o sora mai mică. Consătenii anchetați cu prilejul procesului de reabilitare, referindu-se la perioada de dinaintea plecării ei din sat, povesteau că Ioana era o copilă bună și modestă, care, ca și celelalte fiice de țărani, ajuta pe părinții săi la ducerea gospodăriei, torcea, însoțea pe tatăl său la plug, ajuta la dusul vitelor la pășune sau la păzitul lor. Carte nu avea, ea însăși declarând că „nu știu nici A, nici B”.

Încă din copilărie, Ioana a cunoscut calamitățile războiului, care se abătuse și asupra ținutului său natal și a fost martoră la rezistența desfășurată acolo împotriva englezilor și a burgunzilor. Totodată, eoul desfășurării războiului și al încercărilor prin care treceau țara și suveranul său legitim răzbatuse pînă pe meleagurile sale și Ioana luase cunoștință de ele, astfel încît cele pe care le vedea ea însăși și cele pe care le auzea se îmbinau în cugetul său într-un tot. Cotropirea unei mari părți a teritoriului țării și împresurarea Orleans-ului de către englezi, pustiirea țării și suferințele populației, încercările prin care trecea și eșecurile pe care le suferea Carol al VII-lea, slab și neajutorat, trezeau în sufletul Ioanei, după cum ea însăși mărturisise, „o mare jale”. În același timp, rezistența crescîndă pe care o întîmpinau englezii pe tot cuprinsul țării și îndeosebi la Orleans, a dat naștere în cugetul Ioanei năzuinței tot mai hotărîte de a lua parte la lupta pentru eliberarea Franței, în mintea Ioanei, fire de o sensibilitate și de o evlavie profundă, această năzuință a luat o întrucipare supranaturală; i se părea că privește și ascultă vedenii și glasuri cerești, care îi

întăreau convingerile și o îndemneau să le înfăptuiască. Potrivit propriilor mărturii de la procesul de condamnare, începînd cu vîrsta de 13 ani, vedenii, sub înfățișarea sfîntului Mihail și a sfîntelor Ecaterina și Margareta, însoțite de îngeri, îi apăreau tot mai des. Îi înfățișau „marea jale în care se găsea regatul Franței” și o îndemneau să vină „în ajutorul regelui Franței”. Treptat, îndemnurile lor deveneau tot mai dese, mai stăruitoare și, în raport cu desfășurarea evenimentelor, mai lămuritoare: „să vin în Franța”, „să despresor orașul Orleans”. În mintea Ioanei, vedeniile cerești care îi apăreau erau sprijinitoarele Franței. Ele o îndrumau și o îndemneau în franțuzește: „vocea e frumoasă, dulce și simplă; ea vorbește în graiul Franței”. La constatarea unui judecător că sfînta Margareta nu îi vorbea în englezește, replica Ioanei arată cît era ea de sigură de bunăvoința față de Franța a sfîntei, care „de ce ar vorbi englezește, cînd nu e de partea englezilor?”. Vocile vedeniilor sale nu erau altceva decît glasul propriei conștiințe, frămîntată de dorința de a găsi calea și mijloacele de izbăvire a Franței. Astfel, năzuința de a lupta pentru eliberarea Franței a dat naștere în conștiința Ioanei la convingerea că ar fi primit misiunea divină de izbăvitoare a țării sale.

Hotărîta să-și înfăptuiască gîndurile, Ioana d'Arc a venit în ianuarie 1429 la Vaucouleurs pentru a cere sprijinul căpitanului acestei cetăți, Robert de Baudricourt, rămas credincios lui Carol al VII-lea. Ioana a stăruit pe lîngă Robert de Baudricourt să-i înlesnească să ajungă la curtea lui Carol al VII-lea, pentru a-l ajuta să elibereze țara și să se încoroneze ca rege la Reims. A căutat să-l convingă de dreptatea și de caracterul divin al misiunii pe care o avea de îndeplinit.

Văzîndu-i neîncrederea față de ea, i-a reamintit de acea „profeție potrivit căreia Franța va fi pierdută de o femeie și mîntuită de o fecioară din ținutul Lorenei”. Potrivit relatării unei martore, aceasta „și mulți alții

am crezut în cuvintele ei”. Locuitorii din Vaucouleurs i-au procurat haine, echipament și un cal, iar câțiva nobili din împrejurimi s-au oferit s-o însoțească la rege. Unii dintre ei nu numai că îi împărțeau, ci îi și întăreau convingerile și o îndemneau la acțiune, ca nobilul Jean de Metz, care îi spunea: „Prietenă mea, ce faci aici? Oare trebuie ca regele să ajungă să fie izgonit din regatul sau și noi să devenim englezi?”. La rîndul său, Robert de Baudricourt, chibzuind mai bine și, probabil, influențat și de locuitorii din Vaucouleurs, a intuit că Ioana ar putea contribui, prin înflăcărea sa, la restabilirea încrederii și la sporirea curajului celor care luptau pentru eliberarea Franței și pentru tronul lui Carol al VII-lea, ceea ce, în caz de izbîndă, ar fi atras, în chip firesc, luarea aminte a regelui victorios și față de meritele credinciosului slujitor regesc care întrevăzuse utilitatea unei atari misiuni.

Însoțita de câțiva cavaleri și oșteni, Ioana a plecat din Vaucouleurs la 12 februarie 1429 și, după o călătorie plină de primejdii prin ținuturi controlate de burgunzi și de englezi, a ajuns, la 23 februarie, la castelul din Chinon, una dintre reședințele preferate ale lui Carol al VII-lea.

Deși prevenit de venirea ei de către Robert de Baudricourt, Carol al VII-lea, neîncrezător, temător și superstițios, a ezitat la început s-o primească și s-o asculte. În condițiile concepțiilor dominante de cîrmuire monarhică și de purtare nobiliară a războiului, se întreba dacă se cuvenea măcar să ia în seamă pretenția unei fete simple de la țară de a i se încredința o armată pentru a izbăvi țara și de a-l încorona ca rege, izbîndind acolo unde regalitatea și nobilimea dăduseră greș. Se temea de știrbirea prestigiului monarhiei și de batjocura dușmanilor în caz de înfrîngere, ceea ce nu ar fi fost de mirare, ținînd seama de condițiile cu totul neobișnuite în care ar fi urmat să fie purtat și condus acest război. Exista și temerea ca Ioana să nu fie o eretică sau o vrăjitoare, unealtă a diavolului, venită să adîncească nenorocirea țării. Îndoieli și temeri care, ținînd seama de concepțiile politice, militare și religioase ale vremii erau, dacă nu justificate, cel puțin explicabile.

După cîteva întrevederi prealabile cu regele, Ioana a fost supusă, la Chinon și îndeosebi la Poitiers, de către un grup de prelați și magiștri universitari, unei amănunțite anchete, menită să edifice pe rege asupra țelurilor misiunii ei și a căilor de a le înfăptui. Luna martie și o parte a lunii aprilie s-au scurs cu desfășurarea anchetei.

Cum a izbutit Ioana d'Arc să convingă pe Carol al VII-lea, curtea și pe anchetatori de justețea, însemnătatea și sorții de izbîndă ai misiunii sale? Ioana

însăși, în întrevederile cu regele, la anchete, în cursul campaniilor și la procesul de condamnare, martorii audiați cu prilejul procesului de reabilitare, izvoarele narrative ale vremii au pomenit de „semnul” sau de „semnele” menite să dovedească scopul înalt al misiunii sale. În ce constau „semnul” sau „semnele” pomenite de Ioana? Un martor a relatat că la Poitiers „învățații i-au spus într-o zi să le arate un semn care sa-i facă să creadă că era într-adevăr trimisă de Dumnezeu; dar ea le-a răspuns că semnul pe care i

l-a încredințat Dumnezeu era despresurarea orașului Orleans și că ea nu se îndoiește de izbîndă”. Un alt martor a relatat și el că Ioana a spus „nu am venit la Poitiers ca să arăt semne, dar duceți-mă la Orleans și vă voi arăta semnele pentru care am fost trimisă... Ne-a prezis atunci, mie și altora de față, patru evenimente ce vor avea loc și care s-au împlinit puțin după aceea. *Primo*, că englezii vor fi bătuiți și că orașul Orleans va fi despresurat și eliberat de englezi... *Secundo* că regele va fi încoronat la Reims. *Tertio* că Parisul se va întoarce sub ascultarea regelui; în sfîrșit că ducele d'Orleans se va întoarce din Anglia”. Iar ducelui Jean d'Alençon Ioana îi spunea adesea în timpul campaniilor că „a primit patru

însărcinări: să-i izgonească pe englezi; să se îngrijească ca regele să fie încoronat și uns la Remis; să-l elibereze pe ducele d'Orleans din mîinile englezilor și să despresoare orașul Orleans”. „Semnul” sau „semnele” indicate de Ioana nu aveau deci un conținut fantastic, ci erau „însărcinări” sau obiective cu un vădit caracter pămîntesc și realizabil, a căror manifestare și aducere la îndeplinire urmau să constituie dovada concretă și controlabilă și deci vrednică de crezare, a justeței, însemnătății și sorților de izbîndă ai misiunii sale. În schimb, la interogatoriile de la procesul de condamnare, ea a înfățișat „semnul” de recunoaștere și de încredințare al misiunii sale sub o formă simbolică și fantastică, menită a demonstra cît mai convingător caracterul divin al acestei misiuni, dar care nu îi schimba, în esență, conținutul și scopul. În gîndul Ioanei d'Arc lupta de eliberare a Franței, începută, în chip firesc, cu despresurarea orașului Orleans, trebuia să se încheie cu alungarea englezilor din întreaga țară. Încă de la 22 martie, ea le adresa englezilor faimoasa scrisoare-ultimatum, prin care îi soma: „dați-i Fecioarei, cea trimisă de Dumnezeu, împăratul din ceruri, cheile tuturor orașelor pașnice pe care le-ați cucerit și cotropit în Franța... Am venit aici, din porunca lui Dumnezeu, împăratul din ceruri, trup din trupul lui, pentru a vă alunga din întreaga Franță”.

* fragment din *Procese Ioanei d'Arc*, Ed. Științifică, București, 1972

Gustave Flaubert

A trăit 59 de ani. S-a format în plină dezlănțuire a romantismului. A aparținut burgheziei, tatăl său fiind medicul șef al spitalului din Rouen.

A avut o sănătate fragilă care l-a obligat să-și întrerupă studiile.

A fost un împătimit al metodei și al stilului.

A scris relativ puțin, totul intens gândit și profund șlefuit.

S-a păzit de lirism, de implicare prea personală.

A fost un discipol al realului și a frazei îndelung cizelate.

Epilepticul Flaubert a fost cel ce a condus literatura franceză spre realism, dacă nu chiar naturalism.

Pozitivist, a ironizat dur mentalitatea pozitivistă pseudoștiințifică a burgheziei căreia îi aparținea (Bouvard et Pécuchet).

A văzut cu luciditate și limitele intelectual-morale ale lumii sale.

A fost realist și satiric. Mare crimă! Avea să o plătească. Societatea fățarnică a vremii se răzbuna dur cu cei ce îi ofereau oglinda.

Războiul a început în Anglia în 1857, deschis de ministrul de justiție, Lordul Campbell. Victima era franceză, Alexandre Dumas fiul, autorul Damei cu camelii. Acuzația: „comerț cu otrăvuri, mai primejdioase decât vânzarea de acid prusic, stricnina sau arsenic”.

Cenzura comunistă a avut strămoși de rang.

În același an, în Franța sunt traduși în fața justiției Flaubert și Baudelaire.

„Madame Bovary”, romanul la care Flaubert muncise patru ani, era publicat în foileton într-o revistă liberală, opusă politic, prin republicanism, noului împărat Napoleon „cel mic” instalat prin lovitură de stat.

Biserica s-a implicat și ea în procesul intentat și încercarea de interdicție.

Să nu uităm, „pusul la index” este o inițiativă a Bisericii catolice.

Flaubert a recepționat dureros atacurile.

„Aștept din minut în minut hârtia timbrată care îmi va indica ziua în care să mă așez pe banca golanilor și pederăștilor pentru crima de a fi scris în limba franceză”.

A căutat să dea la pace acceptând să se autocenzureze (lucrarea apărea în foileton), încercând să apeleze la împărăteasa Eugenie și scoțând în evidență, ca alibi, bonitatea socială a familiei sale.

Procurorul în procesul ce i s-a intentat căuta însă să facă carieră.

Până la urmă „și capra, și varza”.

Familia de vază din Normandia a Flaubertilor a fost menajată, iar procurorul a ajuns ministru.

Numai că sub lovitura Prusiei și Napoleon III, și miniștrii săi s-au rostogolit în neant, iar Flaubert a rămas.

Mai târziu vor tăbări și pe Guy de Maupassant.

Nu scrieți voi ce vreți, dragilor!

Flaubert disecând-o pe Doamna Bovary

Poate că s'ar simplifica mai mult critica dacă, înainte de a enunța o judecată, fiecare și-ar declara preferințele; căci orice operă de artă închide un ce particular, ținând de personalitatea artistului și care, independent de execuție, face să fim seduși sau iritați. Așa că admirația noastră nu e completă decât pentru operele satisfăcând în același timp și temperamentul și spiritul nostru. Nesocotirea acestei distincții prealabile e o mare pricină de injustiție... Și în loc să se pătrundă în intenția autorului și să i se arate abaterile dela scopul ce și-a propus, sau cum ar fi trebuit să

procedeze ca să-l atingă, criticii îl șicanează pentru o mie de lucruri, fără legătură cu subiectul și pretind întotdeauna contrariul de ceea ce el a voit să dea.

* * *

... Mă urc în turnul meu de fildeș și închid fereastra... (altminteri ar trebui să-mi prăpădesc gura sau să înnebunesc). Însă când veți face critică, străduiți-vă din umanitate să ridicăți pe cetitori până la voi, în loc să vă coborâți până la ei; gândiți-vă la sacerdoțiul vostru, cum ar zice d-l Prud'homme...

* * *

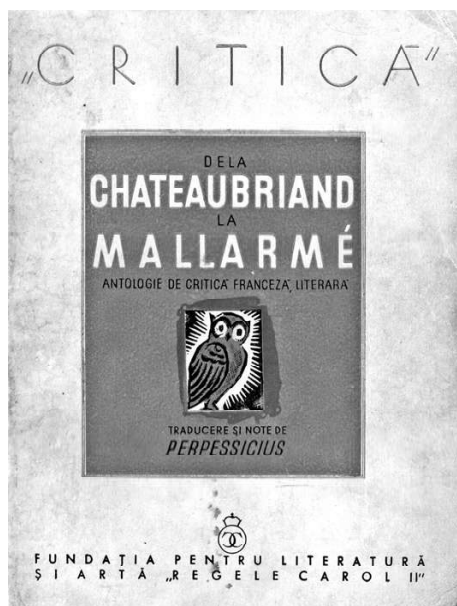
Lui Victor Hugo

Exilul, cel puțin, vă cruță vederea. A, dacă ați și în ce murdării ne înfundăm! infamiile particulare decurg din turpitudinea politică; și nu poți face un pas fără să nu calci pe ceva murdar. Atmosfera e grea de aburi ce dau greață. Aer! Aer! deschid fereastra și mă îndrept spre voi. Ascult trecând marile bătaii ale aripilor Musei voastre și aspir ca pe-o mireasmă a pădurilor pe- ceea ce se înalță din adâncimile stilului vostru.

Și-apoi, Maestre, ați fost în viața mea o obsesie încântătoare, o lungă dragoste care nu slăbește. V'am cetit în lungi veghi sinistre, și la țărmul mării, pe plajele dulci, în plin soare de vară. V'am luat cu mine în Palestina și tot voi m'ați consolată, acu zece ani, când muream de plictiseală în Cartierul Latin. Poezia voastră a intrat în constituția mea ca laptele doicii; cutare din versurile voastre a rămas pe veci în amintirea mea, cu toată semnificația unei aventuri.

Mă opresc. Dacă e ceva sincer, totuși, e aceasta. De acum încolo, nu vă voi mai importuna cu persoana mea și veți putea folosi pe corespondent fără să vă temeți de corespondența lui.

Cu toate acestea, deoarece îmi întindeți mâna pe deasupra Oceanului, o apuc și o strâng. O strâng cu

mândrie, această mână care a scris *Notre Dame* și *Napoleon le Petit*, această mână care a tăiat coloși și a cizelat cupe amare pentru trădători, care a cules în înălțimile intelectuale cele mai splendide desfătări și care, acum, ca și a biblicului Hercule, rămâne singură ridicată printre îndoitele ruine ale Artei și Libertății!

* * *

Scrisoare către Guy de Maupassant

Cred în ura inconștientă a stilului. Când scrii bine, ai contra ta doi inamici:

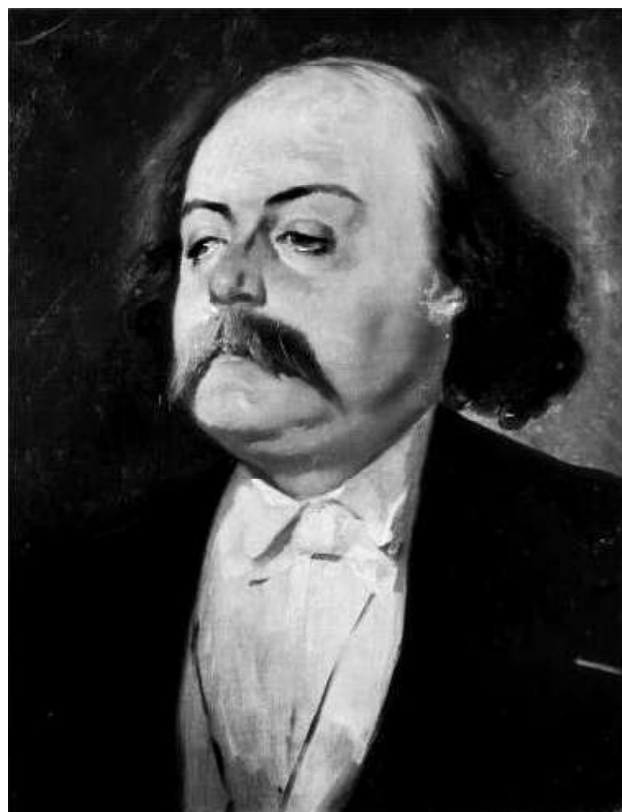
- Publicul, pentru că stilul îl constrânge să gândească, îl

constrânge la muncă.

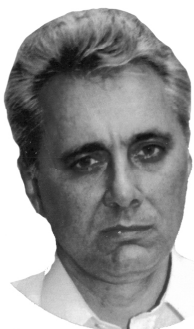
- Guvernarea, pentru că simte în tine o forță și că puterii nu îi place să existe o altă putere.

Guvernele vin și se duc, Monarhia, Imperiul, Republica nici o importanță. Dar estetica oficială nu se schimbă! Oamenii guvernării și oamenii justiției au monopolul bunului simț.

* **fragmente din *Dela Chateaubriand la Mallarmé*, Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, București, 1938**

Portretul lui Gustave Flaubert de E. Giraud, Muzeul Versailles

Un poet al penelului: Sterică Bădălan

Neobositul și fecundul critic Corneliu Stoica, care veghează artele plastice gălățene, ne-a dăruit ultima sa creație, albumul „Sterică Bădălan”, lucrare apărută sub generosul patronaj al Consiliului Județean Galați și al Centrului Cultural „Dunărea de Jos”.

Bădălan este în prezent o certitudine a picturii gălățene și nu numai, un nume și o operă care o să reziste și o să rămână.

S-a născut în 1955 la Pisica, pe marele cot al Dunării, și a urmat liceul de artă plastică al orașului.

În 1976 și 1977 au avut loc primele sale expoziții personale la librăria „Centrul” din Galați. Era un tânăr debutant iar eu un tânăr medic la Spitalul Județean. Atunci i-am cunoscut pentru prima dată lucrările.

Nu-mi amintesc să-l fi văzut personal, deși am achiziționat câteva pânze de la acele expoziții în care pictura se strecurase în spațiul de carte pentru că în galeriile oficiale nu era încă primită.

Tablourile lui Bădălan, cel de atunci, erau peisaje de mici dimensiuni, total lipsite de elementul uman, în care ocrul se îngemăna cu griurile și vinețiile vârstate cu alb. Scăldate într-o lumină ca a după-amiezilor sau a începuturilor de toamnă, emanau un soi de melancolie împăcată cu sine.

Picta pământurile lutoase ale Galațiului, lunca întinsă a Prutului, dealurile Basarabiei, lacurile din jurul orașului, Dunărea și străvechii munți ai Măcinului.

Pe pânzele sale apăreau casele de pe malul povârnit, cel dinspre gara fluvială și am și acum pe perete un peisaj de iarnă, o străduță a Galațiului vechi, aproape rural, povârnit sub zăpezi, care îmi aduce aminte de Luchian și a sa gheretă de la berăria Filantropiei.

Nu apăreau blocuri și nici peisaje industriale.

Bădălan cel tânăr, a cărui pictură am cunoscut-o în anii șaptezeci, nu era un toboșar al timpurilor noi care să încerce să atragă atenția și simpatia autorităților, ci un romantic păgubos, bolnav de sinceritate absolută care își întindea trăirile pe pânză.

Am avut revelația acută a talentului autentic și viguros.

Nu a urmat învățământul superior de specialitate. O fi dat examen, nu o fi dat... Și dacă

dădea... Locuri puține, câștigători știuți dinainte. Nu avea ce să caute un pisican dintr-o familie cu șase copii.

Cine își închipuie că pe vremea lui Ceaușescu exista egalitatea de șanse nu e decât un plăvan.

A avut acest lucru un impact negativ asupra devenirii sale artistice sau a fost un fapt fericit?

Bădălan este un produs al școlii lui Bădălan, propria sa creație. De unde și nota de originalitate a operei sale.

După expozițiile de la „Centrul”, soarta a făcut să plec din oraș.

Bădălan a continuat să germineze și se dezvoltă.

Până ce într-o zi culorile i-au explodat, i-au devenit esențiale, vii, volumele i-au sărit și ele în aer ca apoi să se reconfigureze în alcătuirii savante, sfielnicul din tinerețe a căpătat aplomb și grandoare, a început să compună triplicule și să-și aștearnă pictura pe suprafețe de mari dimensiuni. A devenit Sterică Bădălan din albumul oferit nouă de Corneliu Stoica. Un artist remarcabil.

Eu mi-l amintesc pe celălalt, cel tânăr.

Ce este mai important la un creator?

Inocența, neperversitatea gândirii sau tehnicitatea, măiestria artistică care se dobândește odată cu anii?

O întrebare la care nu am găsit încă răspunsul.

Albumul de artă Sterică Bădălan

Silvia DUMITRIU

Ca istoric și critic de artă, Corneliu Stoica a consacrat plasticii gălățene câteva cărți de referință, cum sunt, de pildă, „Artiști plastici de la Dunărea de Jos” (1999), „Identități artistice” (2004), „Dicționarul artiștilor plastici gălățeni (două ediții, 2007; 2013), „Monumente de for public din municipiul Galați” (2015), „Destine artistice. Membri și colaboratori ai Filialei Galați a UAPR care au fost, 1951-2017” (2017), „Arta gălățeană feminină” (2018), „Artiști gălățeni interbelici” (2018). Aceștia li se adaugă importante albume de artă dedicate vieții, activității și operei pictorilor Nicolae Mantu (2003; 2015), Mihail Gavrilov (2010), Teodor Vișan (2003; 2012), Nicolae Einhorn (2008) și Sterică Bădălan. Acesta din urmă a apărut recent la prestigioasa editură a Centrului Cultural „Dunărea de Jos” Galați în colecția „Artiști români contemporani”. Este o realizare editorială și tipografică de calitate, care reține atenția cititorilor iubitori de artă prin bogăția informațiilor referitoare la acest foarte cunoscut pictor, iar foto-reproducerile sunt edificatoare pentru cunoașterea și înțelegerea operei de până acum a artistului și a contribuției sale la dezvoltarea plasticii locale și naționale.

Albumul „Sterică Bădălan” are o structură des întâlnită în literatura de specialitate: Text critic, Cronologie, Bibliografie, Rezumate în limbile franceză și engleză și Reproduseri. El se bucură, de asemenea, de un cuvânt introductiv, intitulat „Sterică Bădălan și Simfonia Culoarelor”, semnat de dr. Dan Basarab Nanu, managerul Muzeului de Artă Vizuală din Galați, din care reținem: „Am urmărit pictura lui Sterică Bădălan timp de aproape 30 de ani și nu pot să nu constat profesionalismul abordărilor și eterna căutare a soluțiilor de la arta contemporană în stil tradițional, până la sublimarea totală a imaginii prin accentul debordant al culorii”; „De la dealurile molcome, peisaje, ape, flori, aspecte rustice, Sterică Bădălan ajunge la o frenezie cromatică simfonică, bănuită, așteptată, împlinită”;

„Albumul realizat de Corneliu Stoica, cu sprijinul Centrului Cultural «Dunărea de Jos», scoate în evidență amplitudinea operei sub semnătura «simfonicului» Sterică Bădălan”.

După ce fixează coordonatele biografice ale pictorului, care nu a avut deloc un drum neted în artă, intrând „în atenția criticii de specialitate, a presei și chiar a unor colegi de breaslă mai ales după 1998, când a fost primit în rândurile membrilor UAPR”, deși el și-a organizat expoziții personale încă din 1976, Corneliu Stoica nu analizează creația artistului din perspectiva timpului care a trecut, ci având în vedere că de-a lungul anilor a scris despre mai toate expozițiile personale ale pictorului, îl lasă „pe cronicarul de artă al momentului să-și spună

cuvântul așa cum a perceput și a receptat lucrările prezentate în cadrul acestor manifestări” deschise singur sau împreună cu sculptorii Dan Mateescu (Tecuci) și Relu Angheluță sau cu fiii săi Cristian și Ciprian, ambii artiști plastici, primul - pictor bisericesc, al doilea - grafician și designer. Îi urmărim astfel prezentarea operei lui Sterică Bădălan prin 16 cronici plastice apărute în perioada 1996-2016 în ziarul „Independentul”, „Jurnalul de Galați”, „Viața liberă”, ca și în revistele „Porto-Franco”, „Școala gălățeană”, „Dominus” și „Dunărea de Jos”.

Modalitatea aceasta de abordare a lui Corneliu Stoica ni se pare destul de interesantă, fiindcă alături de comentarii asupra lucrărilor din expozițiile respective, întâlnim și informații referitoare la climatul artistic al Galațiului din anii trecuți, la factorii culturali sau la participanții la evenimentele organizate sub auspiciile unor instituții (Muzeul de Artă Vizuală, Muzeul de Istorie, Inspectoratul Județean pentru Cultură și Patrimoniu Național).

Referitor la opera pictorului căruia i-a consacrat albumul, Corneliu Stoica subliniază: „Creația lui Sterică Bădălan se revendică în ceea ce are mai important de la datele realului. Originar dintr-o localitate scăldată de ape, el a abordat cu

predilecție peisajul, căutând să surprindă frumusețea, poezia și pitorescul acestuia, dar a cultivat cu aceeași dăruire și compoziția, natura statică și florile. Dacă într-o primă etapă s-a dovedit un continuator al tradițiilor clasice ale picturii, ale impresionismului și postimpresionismului, pe măsură ce a devenit stăpân pe mijloacele de limbaj plastic, pictura sa a devenit mai elaborată, accentul căzând pe interpretarea realității, pe transfigurarea acesteia. Datele realului vor constitui doar puncte de pornire pentru realizarea unor compoziții în care abstractizarea, sinteza și stilizarea sunt preponderente. Culoarea devine și ea mai rafinată, câștigă în sonoritate. Tonurile se subtilizează, se nuanțează, artistul apelează mai mult la griuri colorate ce emană o poezie de mister, ca mai apoi să revină la o cromatică foarte puternică, chiar șocantă, și la o pictură vădit abstractă (care solicită și un efort intelectual mai mare pentru receptarea mesajului ei), dar neabandonând nici factura realistă, mai ales în lucrările realizate în taberele de creație la care a participat”.

Imaginile color incluse în album, în număr de peste 140, realizate de fotografii Ilie Stan sau provenind din arhivele pictorului și autorului albumului, constituie o selecție reprezentativă pentru opera artistului și pentru tehnicile în care s-a exprimat. Ele sunt bine imprimare tipografic, reproducând în cea mai mare parte cromatica lucrărilor originale. Prin intermediul acestora avem posibilitatea să parcurgem traseul unei opere făurite cu trudă, dăruire, pasiune și probitate profesională, să urmărim evoluția unui pictor care a făcut din arta sa însuși rostul major al existenței sale pământești. Aceste imagini, dimpreună cu textele menționate, ne dau dimensiunea drumului străbătut până acum de Sterică Bădălan în domeniul atât de fascinant al artei, constituind pentru toți cei care vor avea plăcerea să răsfoiască albumul un prilej de satisfacții estetice. O listă cuprinzând titlurile cărților scrise de Corneliu Stoica din domeniul artelor plastice și fotografia autorului încheie acest album de artă, care cu siguranță constituie un important instrument de lucru pentru cunoașterea vieții, activității și creației pictorului Sterică Bădălan, dar și a evoluției mișcării plastice de pe aceste meleaguri, una dintre cele mai dinamice din România, cu o existență în formă organizată de peste 70 de ani. Felicităm Editura Centrului Cultural „Dunărea de Jos” pentru frumoasa inițiativă de a publica astfel de albume și ne exprimăm speranța că ea va continua în viitor cu prezentarea și a altor artiști și a creației acestora.

Cititorul virtual

Lumea se redefineste din perspectivă globală. Cuvântul „reformă” a ajuns la ordinea zilei, mereu preocupant, mereu bulversant, mereu surprinzător.

Deseori, înnoirile care apar în universul „reformei”, în diverse domenii, schimbările abrupte, sfidătoare care intervin, obiectivele propuse în ambalaje scilpitoare, calitatea corifeilor și a adepților se manifestă agresiv, fără scrupule, cu superioritate obraznică sau insidios și cu abilități de dădacă intransigentă.

Tornada tehnologiei amplifică gradul de dificultate al receptării fenomenului. În calitatea sa de reper al edificiului uman, cultura ar trebui să fie vehiculul esențial al mutațiilor din societate. Însă ce se întâmplă când și cultura intră în acest carusel amețitor, generator de halucinații sociale, de coșmaruri, de spaime, de neînțelegeri?

Parte consistentă a culturii, literatura încearcă să țină pasul cu instalarea iluziei ca realitate, dar combustibilul imaginației - altădată sublim, stimulator - devine garanția eșecului, fiindcă, prin incapacitatea de a procesa informațiile, pare o fatalitate, până când se vor petrece mutații în mentalul aglomerat de prejudecăți și de visări de cai verzi pe pereți, fără sms sub coadă, fără e-mail-uri pe coamă și fără click-uri atașate la copite.

În lumina filozofiei literare pentru supraviețuire, toate elementele componente își dau interesul: „autorul” constată liber și nesilit de nimeni că vremea literaturii de sertar a trecut fără să fi fost decât ca o briză de vorbe; inspirația a consemnat rapid și episodul „amintirilor” facturate autobiografic, cu faze eroice cusute cu ață albă; „subiectul” s-a vrut șopârlă și a alunecat pornografic (masculin, feminin) prin vizuini cu intrări și ieșiri multiple: politic (pe cărări neumbrate, cu limbi străine la brâu și cu multe cărămizi în piept), științific (inclusiv în căutarea timpului pierdut), intelectual și educativ (cu plecăciuni pe spate și rânjete voioase), sportiv (cu prinți și regi de carton ieftin), muzical (după auzul clientelei). Cât despre stil, numai de bine, suntem pe drumul oralizării triumfătoare și a artei involuntare de prestigiu.

Se profilează silueta înfricoșătoare a unui erudit analfabet, iute la mânie semidoctă și degrabă vărsătoriu de capodopere prin reclame și prin zvonuri bine calibrate în cutia cu maimuțe: domnul „cititor virtual” pare să fie un amestec de autor-operă-consumator, care anunță vremuri literare cețoase. Să sperăm că realitatea nu le va depăși conform rețetelor demult exersate.

Despre o carte: ce este și ce reprezintă?

Anton Adămuț, Amicus Platosedmagis amica veritas. Istoria spusei de la Homer la Tarski

Spunea cineva că proba cea mai importantă pentru ca o carte să facă istorie în ordinea receptării și a impactului asupra cititorului este ca acea carte să poată fi povestită. Adică să poți identifica ideile drept personaje, iar transformarea lor de-a lungul lecturii, arhitectura cărții și locul unde se oprește autorul să se constituie în tot atâtea structuri ale unei povestiri cu personaje, intrigă, dinamism și tensiuni care să facă din acea carte o istorie personală, interioară.

Situația ideală este aceea a cititorului care, însoțindu-l pe autorul cărții, ajunge să interiorizeze în așa manieră lectura, încât devine conștient că ceea ce spune cartea este despre el. Cărțile de acest fel sunt rare și sunt de două tipuri: mai întâi, sunt cărțile care construiesc o gândire arhitectonică și drumul acestei gândiri poate fi povestit (bunăoară, *Critica rațiunii pure* a lui Kant, *Fenomenologia spiritului* a lui Hegel sau *Ființă și Timp* a lui Heidegger); apoi, sunt cărțile care reconstituie și edifică, iar relevanța lor pentru prezent constă în aceea că prezentul se înțelege pe sine ca parte a unei istorii - ce poate fi

povestit într-o carte de acest fel este tocmai istoria. Poate fi istoria unei idei sau poate fi istoria unei expresii care s-a rostogolit în interiorul unei civilizații încât acea civilizație nu poate fi înțeleasă fără această istorie. O asemenea carte, de felul celor care reconstituie și edifică, este a profesorului Anton Adămuț (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) și poartă titlul *Amicus Plato sed magis amica veritas. Istoria spusei de la Homer la Tarski* (Editura Institutul european, 2018).

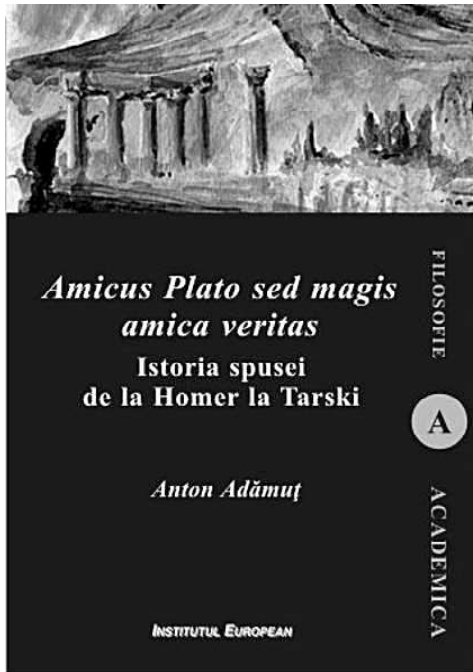
Despre ce este această carte o spune autorul însuși: cartea aceasta este despre *locis obscuri*. Anume: a cui este expresia *Amicus Plato sed magis amica veritas?*, unde și când a fost exprimată? Paternitatea ei este ascunsă, în joc par să fie Platon și Aristotel, *Republica* și *Etica Nicomahică*. Aristotel pare deranjat de o

intervenție a lui Platon din *Republica* (595 b-c) cu trimitere la Homer, îi răspunde ironic în *Etica Nicomahică* (1096 a) fără să-l numească în mod direct, trimiterea la Platon este însă evidentă. Astfel că lucrarea de față pleacă de la disputa Aristotel-Platon pe tema lui Homer și urmărește destinul acestei dispute. Importanța temei este dată chiar de actualitatea ei în sensul în care nu am identificat o astfel de cercetare amănunțită, cu siguranță nu în țară și doar câteva articole semnificative în străinătate. Din acest punct de vedere, cartea aceasta este de tot originală și, ca atare, cel puțin interesantă pentru piața de carte, și pentru cititor, oricare ar fi el.

Despre ce reprezintă cartea cu istoria ei referitoare la „prietenie” și „adevăr” încerc să ofer o cheie de lectură care să o așeze într-un orizont original filosofic, dar și dincolo de filosofie. Poate deloc întâmplător, profesorul Adămuț plasează, chiar înainte de a intra în materia subiectului, alături de cele două texte din Platon și Aristotel, un

fragment al lui Gh. Ceaușescu din prefața la Félix Buffiere, *Miturile lui Homer și gândirea greacă*, unde citim că afirmația *Amicus Plato sed magis amica veritas* este de neconceput în Orientul antic. Cred că indiciul acesta este esențial în planul receptării cărții, în cuprinsul căreia sunt abordați autori precum Cicero, Iustin Martirul și Filosoful, Roger Bacon, Sfântul Toma, Luther, Aleman, Cervantes, Gracian, Newton, Laurence Stern, Balzac și Tarski. Dar faptul că spusa aceasta este specifică grecilor, nu arată altceva decât că una dintre preocupările originare ale civilizației și culturii europene a vizat adevărul - tot în spirit aristotelic, fără a mărturisi neapărat o preferință, „toți oamenii au sădită în firea lor dorința de a cunoaște” și nu pot ignora continuarea: „Dovada acestui lucru stă în plăcerea pe care le-o procură activitatea simțurilor.

(continuare în pagina 51)

Alexandru Moruzi *

Alexandru (V) (1815-1878)

Fiul lui Dimitrie (III) și al Sevastiei Gheraki.

S-a născut la Constantinopol la 30 martie 1815.

După salvarea membrilor familiei în 1821 aceasta s-a stabilit la Pechea, în Moldova. Acolo tânărul a beneficiat de o educație aleasă din partea profesorilor greci pe care tatăl său i-a adus special din Constantinopol.

La vârsta de 20 de ani s-a înrolat în armata rusă, dar nu a reușit să se acomodeze cu disciplina care domnea în aceasta și s-a întors la Pechea. De acolo a întreprins o serie de călătorii în Europa, stabilindu-se pentru câțiva ani în Italia, unde a studiat muzica și pictura.

După întoarcerea la Pechea, a început să se ocupe de culturi agricole, dar și de teme de economie. În biblioteca sa se aflau lucrări ale marilor economiști ai epocii, dar și mai vechi. Asta însă nu l-a împiedicat să se ocupe și de politică, mai ales din 1848, an tulbure în toată Europa. Alexandru a fost unul dintre cei 340 de boieri care i-au trimis la 28 martie acel an un manifest domnului Mihai Sturza, cuprinzând 33 de propuneri de reformă. Domnul însă, după ce s-a prefăcut inițial că acceptă manifestul, i-a arestat pe capii boierilor, printre care și pe Alexandru, pe care

i-a trimis la Galați cu scopul de a-i preda autorităților otomane. Au evadat însă, ajungând la Brăila. În cele din urmă, Alexandru s-a întors la Pechea. Târziu, în 1856, a obținut și cetățenia de moldovean.

Un an mai târziu i s-au încredințat numeroase misiuni la Galați și în județul Covurlui, de care s-a achitat cu succes.

În semn de recunoaștere a activității sale, la sfârșitul anului, 161 de oficialități ale orașului i-au adresat o scrisoare de mulțumire.

În anii următori, pregătitori ai Unirii, Alexandru a reușit să fie ales deputat de Covurlui în Parlament. Convins adept al acesteia, după alegerea lui Alexandru Cuza ca domn al ambelor Principate, a desfășurat o strânsă activitate atât în

Comisia Centrală de la Focșani, cât și în Parlamentul unit. În plus s-a ocupat și de redactarea unor scrieri cu caracter economic.

A fost un fervent susținător al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, atrăgându-și mulțumirea și afecțiunea acestuia.

În chestiunea împrăștiării țăranilor a avut o atitudine conservatoare.

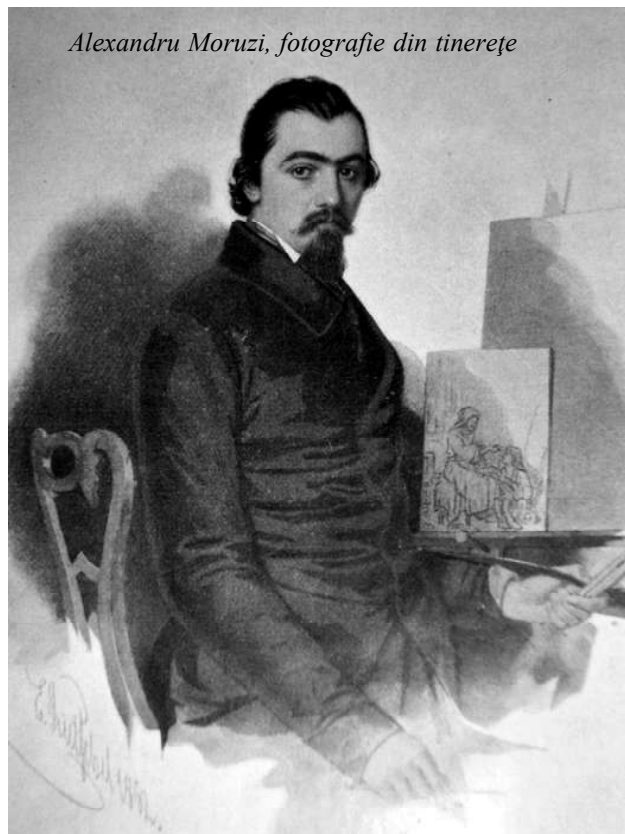
În 1864 Alexandru a părăsit viața politică și a revenit la Pechea. După suirea pe tron a prințului Carol I, a devenit deputat în 1870-1871 și apoi în 1875. De asemenea a fost ales primar al Galațiului (decembrie 1870-1873), post în care a desfășurat o intensă activitate în folosul locuitorilor orașului.

De numele său se leagă și primul proiect de sistematizare a orașului, cu drumuri largi, piețe, grădini publice, electricitate, instalații de apă.

Alexandru (V) s-a căsătorit de patru ori: 1) cu Ermioni, fiica cunoscutului scriitor și om politic Gheorghe Asachi, care i-a dăruit un fiu, pe Gheorghe (VII); 2) cu Ecaterina Manu, care de asemenea i-a dăruit un fiu, pe Oscar; 3) cu Eliza Balș, sora caimacamului Teodor, cea care l-a născut pe Vasile; 4) cu Adela Sturza, cea care i-a dăruit alți trei copii: Sebastian, Dimitrie (VII) și Maria (VI).

Alexandru a murit subit la Galați luni, 6 februarie 1878, la ora 9,30 dimineața, și a fost înmormântat în interiorul bisericii din Pechea, alături de părinții săi (se păstrează acolo și o inscripție funerară pe care am văzut-o și fotografiat-o cu mulți ani în urmă), biserică restaurată din nou în ultimii ani.

* fragment din *Familia Moruzi din Trapezunt*, Florin Marinescu, Ed. Corint, 2019

Dramă și neuitare

Cartea lui Dumitru Nicodim-Romar, *Scoală-te și scrie* (Libris Editorial, Brașov, 2017) transcrie o serie de revelații desfășurate în registru nocturn, cuprinzând povestea celui mai important personaj al lucrării, Maria, în fond chiar cea care comunică mesajele. Ca într-un dicteu, avem acces la descrieri realiste ale unui sat românesc din regiunea Hunedoarei, împreună cu numeroase figuri care exteriorizează accentuate tipologii morale. Destinul Mariei este marcat de evenimente dramatice, încercări greu de uitat. Lupta pentru pământ, lumească atitudine ignobilă, brăzdează adânc viețile. În decursul acestor comunicări noptatice substanțiale se ivesc anumite detalii aproape naturaliste, ce evidențiază o condiție umană *la limită*. Evocarea iubirii de mamă contribuie la funcția tămăduitoare a acestui dialog atipic din care a luat naștere volumul lui Dumitru Nicodim-Romar. Pe de altă parte, detestabilele gesturi ale semenilor

certifică, *mutatis mutandis*, aserțiunea sartriană *l'enfer c'est les autres*. Suferința mamei determină ipostazieri hipersensibile: „M-a rugat să-i țin lumina, am aprins lumânări și în același timp lacrimile se scurgeau șiroaie pe obrajii mei. Printre suspinele ce ieșeau din inima mea se puteau auzi deseori cuvintele *mămică dragă să nu mori, nu mă lăsa singură*. Grea a fost aceea zi. Mămica nici nu putea muri de milă. Multe lacrimi s-au scurs din ochii mamei în acea zi și mi se părea că nici nu mai văd bine. Mama nici nu mai putea plânge, era foarte foarte slabă”. Terapia prin cuvânt caută să aline dorul prilejuit de lipsa mamei. În carte sunt inserate și elemente folclorice, ceea ce facilitează accesul către zone perene, cu farmec deosebit. Iată niște stihuri

inspirate de o baladă populară: „*Tângui-m-aș dar n-am cui/ Că tată și mamă nu-i/ Tata-i mort în copârșeu/ Nu știe necazul meu/ Mama-i sub pașiște verde/ Nu m-aude, nu mă vede/ De-ar ști maica traiul meu/ N-ar mai sta în copârșeu/ s-ar scula la miezul nopții/ Și mi-ar ruga ceasul morții/ De-ar ști maica viața mea/ M-ar chema pe lângă ea/*

Tângui-m-aș codrului/ El își are frunza lui/ Tângui-m-aș la străin/ Până mâine satu-i plin/ Tângui-m-aș la străină/ Până mâine țara-i plină”.

Maria, figura principală care transmite fluxul întâmplărilor, subliniază și excepția prilejuită de găsirea unor admirabili semeni care să empatizeze cu ea. Doleanța ei, „scoate-mi sufletul în lumină cum scoate sculptorul din piatră chipul statuii”, propune o acțiune esențială, aproape maieutică. Intervin adânci implicații spirituale: „Spune-le că sufletul nu moare. Spune-le cum scrie în Carte: unde sunt doi sau trei adunați în numele meu sunt și eu în mijlocul lor. E valabil pentru orice nume. De fapt ei

știu. Cu această credință sunt pomeniți cei adormiți (...) *Scoală-te și scrie*; prin scrisul tău sufletul mamei și al meu învie. *Nu socotești cumva că eu țin loc de Dumnezeu?* Nu ești decât creionul pe care-l ții în mână. Prin tine și prin el se scurge apa neagră din fântână.” Pe coperta IV a volumului, Adrian Lesenciuc subliniază esența specială pe care o are volumul: „Parcă vrând să răzbune tăcerea literaturii, Maria îl vizitează în șapte nopți succesive pe autor și-l îmboldește să scrie. Ia chipul tinerei de 19 ani, proaspăt ieșită «din bătaia vântului, din copilărie, din naivitate», din cadrul subiectiv descris al Necrileștilor din Apuseni, din țesătura de relații de un cinism barbar al rudelor înrăite, din dramele unei vârste de o copleșitoare tristețe, din îndreptarul de semne ale tragediei pe cale să se reverse.”

Ioan Gh. TOFAN

Cuiburile de rândunică

fragment din romanul *Pe malul de lut al fluviului*

- Stai puțin, milițienii ăia nu au venit după voi cu altă șalupă?

- Nici vorbă, dar am fost prevăzători, Albert cunoștea un zăclăian¹ care avea casa chiar la șosea și mai întâi ne-am dus la ăla ca să luăm vreo două sticloaște cu vin, dar am mai stat vreo oră pitiți după gard, să vedem dacă nu suntem urmăriți. Liniște și pace însă. Cine știe, poate gaborii ăia nu după noi se uitaseră. Nu am rezistat prea mult timp în baltă. Noaptea se lăsa totuși cancer², era frig, nu glumă. Am dormit în stufăriș ca vai de steaua noastră, nici nu-ți poți închipui cât de nasol a fost. În prima zi am prins niște cărășei cât palma, pe care i-am fript la proțap, pe mal, dar a doua zi nexam. Vinul îl terminasem, haleală nu mai aveam, așa că foamea ne-a dat brînci să plecăm de acolo în a treia zi. Ne-am întors seara la Galați, iar Albert s-a dus să doarmă la un prieten. Se aștepta ca miliția să-i fi aflat adresa, de aceea a doua zi a întins-o la Iași ca să vîndă ceasul pe care-l ținuse tot timpul asupra lui. După câteva zile am primit o scrisoare de la Nicu Ciochină din care am aflat că Albert îl căutase la căminul studentesc din Iași, unde era cazat și îi dăduse ceasul *Atlantic*, rugându-l să i-l vîndă cât mai urgent. Descurcăreț cum era, Dumnezeu să-i odihnească ciolanele, a reușit chiar în acea zi să prăduiască ceasul unui profesor universitar cu o mie de mangoți³. Albert i-a mulțumit și s-a topit imediat cu banii. Acasă, la Galați, întrebându-mi vecinii, știi doar că locuiam acolo, în pasaj, cu mai multe familii în același corp de case, am aflat că nu mă căutase nimeni. Nuța nu venise încă din capitală, iar bătrâna venise de la dragă, dar plecase repede înapoi. Mi-am dat seama de asta după cratița plină cu ciorbălu găsită în bucătărie și după cei câțiva marafeți lăsați pe masă. Mama, tot mamă! Am răsuflet ușurat. Iar era de trăit pe lume. Mai bine de două săptămâni nu m-a mai căutat nimeni. Credeam că miliția renunțase la caz, dar mă înșelam. Marocanul, al cărui cargou nu plecase încă din port, pentru că nu-i sosise toată marfa pe care trebuia s-o încarce, văzând că nu primește nici un răspuns favorabil de la miliție privind furtul și vătămarea corporală, s-a șucărit și a înaintat un memoriu la Ambasada Greciei. Am aflat asta chiar de la căpitanul Cosma, pe care credeam că n-o

să-l mai văd vreodată. Era fierț când m-am trezit în dimineața aia că-mi bate iar în ușă. Mi-a spus că numai în mine este speranța lui ca să pună mâna pe Albert, altfel riscă să fie aspru sancționat de superiori. Mi-a vorbit atunci, cum să-ți spun, ca unui prieten, nu ca unui potențial infractor sau tăinuitor. M-am mirat că-mi vorbea de la egal la egal, zicându-mi că și asta era vreo tactică milițienească, dar mai târziu mi-am dat seama că îl judecasem greșit. Era doar un om bun și atîta tot, dar asta nu însemna că nu se putea folosi de mine ca să devin ciripitor⁴. Cât a trăit l-am tratat cu respect, iar când îl întâlneam pe stradă, chiar și după ce ieșise la pensie, stăteam împreună de vorbă la vreo țucică. Cum îți spuneam, în dimineața aia, după ce m-a informat ca pe un coleg ce a intervenit în anchetă, mi-a cerut să mă îmbrac. Urma să plecăm împreună la Tulcea cu pasagerul.

- He-he! Să nu-mi spui că și polițaiul te-a invitat la pescuit, că nu te cred.

- Nu chiar. La Tulcea m-a tot plimbat prin oraș, pe unde era lume multă, cerându-mi să-i spun dacă identific cumva mecla lui Albert printre oameni.

- Nu prea înțeleg de ce la Tulcea și nu pe la Dorohoi, să zicem.

- Sticletele era chiar așa de disperat tare încât să caute acul în carul cu fân.

- După aceea aveai să umblați prin toate orașele și satele țării ca să găsiți un delincvent care, ce făcuse? Bătuse un străin căruia îi luase basca din cap și ceasul de la mână. Era oare Albert inamicul nr. 1 al Republicii Populare Române? Dar criminalii și violatorii, pe ăștia când îi mai prindeau?

- Stai să vezi că totul are un înțeles. Și eu m-am mirat de plimbările alea. Nu știam că Albert avea un frate mai mare care făcea armata la marină, în Tulcea. Cosma aflase asta de la Ariton și a judecat logic. Dacă infractorul pe care-l urmăreau ar fi fost tentat să-și caute frățiorul? După ce mi-au intrat picioarele-n fund de la atîta mărșăluială prin tot orașul, Cosma m-a băgat seara într-o cărciumă unde a comandat mici și bere pentru amândoi. Era și timpul. De foame, mi se cam lipise burta de spinare. Mi-a zis atunci de Gradea, fratele lui Albert. A doua zi, după ce noaptea ne-am soilit în port la un ponton al miliției, m-a trimis să-l trag de limbă pe marinar. Știa exact unde am să-l găsesc. Era îmbarcat pe un dragor⁵, care era tras la mal în dana Marinei Militare de la Mila 37. Comandantul dragorului primise probabil telefon înainte de a sosi eu

în dană, altfel nu l-ar fi învoit imediat pe militarul în termen, deși se afla în timpul serviciului de cart. A coborât pe mal, unde îl așteptam. Trebuia să-i dau două pachete de țigări, pe care le cumpărase Cosma pentru el, dar le-am păstrat pentru mine.

Ionel se uită cu oarecare condescendență spre prietenul lui, întrerupându-l:

- În consecință, te-ai apucat să-l descoși, așa cum ai primit indicațiile, nu?

Fane pricepu unde bate și îi răspunse cu ochii plini de scânteii.

- Mai curând ai fost tu ciripoi⁶, altfel n-ai fi rezistat să lucrezi atâta vreme cu vapoare străine. Dacă vrei să știi, Bolovănescule, niciodată n-am dat în primire pe cineva la miliție, seico, sau pe unde mai crezi tu.

- Dar la biserică, în timpul spovedaniei, tot i-ai șoptit câte ceva preotului la ureche, îi replică Ionel cu maliție.

Adăugă apoi, căutând s-o scalde, văzându-și prietenul schimbat la față, abia mai reușind să respire:

- Răstălmăcești întotdeauna ce spun și nu eziți să mă jignești atunci când ești pus la colț. M-am gândit doar la țigările pe care le-ai blătuit, nu că ai fost informator. Un fumător înrăit ca tine știe mai bine decât oricine cât de mult contează pentru un militar în termen să nu ducă lipsă de țigări.

- N-am răstălmăcit nimic. Ți-am tradus exact ce-ai gândit, nu te mai da după piersic. Nu, tâmpitul! N-am fost informator. I-am zis imediat lui Gradea cum stăteau lucrurile și ce mi se ceruse să fac. Chiar dacă Albert îl căutase, nu mă interesa, era treaba lor de frați. Nu-l căutase, mi-a răspuns. Nu l-am crezut, bineînțeles. După ce i-am relatat tot ce știam despre tâlhărie, felul în care a reacționat după aceea mi-a întărit convingerea că nu mă crezuse atunci când îi dădusem cuvântul că nu sunt bengănitor. „Dacă îl prind pe aici, îl rup în două cu bătaia, apoi îl leg fedeleș și îl predau caraliilor”, a ridicat tonul, cu prefăcută furie în glas. Nu i-ar fi fost greu, după cum arăta, o huidumă de om cu spatele cât șifonierul și înalt de vreo doi metri. Îl depășea și pe Albert ca înălțime, mi-am zis, măsurându-l din ochi.

- Asta a fost tot?

- Da. M-am întors la pontonul miliției și i-am zis căpitanului că nu aflasem nimic despre Albert, iar Gradea nu avea informații în această privință. La prânz ne-am urcat pe pasager și seara eram acasă. Mult mai târziu mi-au ajuns la urechi peripețiile lui Albert înainte de a fi prins și arestat. N-am aflat niciodată dacă a trecut pe la Tulcea sau nu ca să-și vadă fratele. Eu unul sunt ferm convins că l-a vizitat, altfel Gradea n-ar fi reacționat așa de teatral. Știu sigur că apoi s-a dus în deltă la tăiat stuf ca să i se piardă urma. Tot atât de sigur sunt că până la urmă miliția a aflat unde stă și a făcut rost și de o fotografie, ca să-l poată identifica. Cosma mi-a zis toate astea, după ce a ieșit

la pensie. L-au prins până la urmă la o mină, unde lucra în subteran. În închisoare cică nu-i sufla nimeni în ciorbă, se înrăise. Mereu bătea pe câte unul care se credea mai bengos. După aceea îl scoteau la plimbare numai cu cătușe la picioare. Asta o știu de la Caranghel, Dumnezeu să-l odihnească și pe el. L-a întâlnit acolo pe Albert, în pușcărie. Știi că am avut și un primar comunist cu numele acesta?

- Dă-l naibii! Ce mai făcuse și idiotul ăsta de Caranghel? Știu că a fost închis, dar pentru ce, n-am habar.

- Dobitocul intrase la pârnaie pentru că se folosisse de niște monezi false de cincizeci de bani, ștanțate la o matriță. Nu el le meșterise, bineînțeles. I le dăduse cineva, ca să le testeze pe piață, dar nu cunosc alte amănunte. Tot ce mai știu este că Caranghel avea acolo un atelaj în primire, cal și căruță, pe care îl folosea ca să transporte roșii, sau alte legume, culese de deținuți pe câmp, unde erau scoși atunci la muncă. Intrase chiar în conflict cu Albert la un moment dat. Pușcăriașii, printre care s-a nimerit să fie și Albert într-o zi, când nu mai era la carceră, au fost scoși la muncă pe tarlăua unei Gospodării Agricole de Stat. Fiind pe câmp, cu atelajul lui, Caranghel a început să se creadă un fel de șef peste deținuți. Din proprie inițiativă și din exces de zel, ca să se dea bine și pe lângă gardieni, a început să monitorizeze activitatea deținuților. Îți cam dai seama ce-a ieșit.

- Era tipic pentru Caranghel așa ceva. N-am să înțeleg de ce ai fost prieten cu un individ așa de alunecos, Dumnezeu să-l ierte pentru toate potlogăriile făcute! interveni disprețuitor Ionel.

- Prieten e prea mult spus. Îmi era milă de el că nu muncea pe nicăieri. Trecusem și eu prin așa ceva de câteva ori. Sunt convins că îți aduci aminte cum îmi vindeam toată mobila din casă, dormind apoi pe ziare. Când mă pomeneam cu el, bătându-mi în ușă cu o sticlă de vin în brațe, pretextând că nu avea cu cine s-o bea, știam că de fapt venise ca să se împrumute iar de ceva lovele. Se plângea că nu mai avea bani nici de mâncare, ultimii dându-i pe butelca aia. Deși știam că mă mințea, nu știu de ce, nu-l refuzam. Hai să-l lăsăm în plata Domnului. Despre morți numai de bine!

Note:

¹ Locuitor al comunei Zaclău (acum I.C.Brătianu), situată pe malul dobrogean al Dunării, în dreptul orașului Galați.

² Frig (argou).

³ Lei (argou).

⁴ Informator (argou).

⁵ Navă militară care detectează și neutralizează minele de sub apă.

⁶ Informator (argou).

(va urma)

Editura Meridiane, fondată în anul 1952, a avut ca obiectiv principal publicarea unor lucrări de istoria artei. Dar primele

lucrări care au constituit o colecție de mare prestigiu, sub denumirea de „**Biblioteca de artă**”, au apărut în anul 1962.

Primele 100 de volume din această colecție sunt prezentate într-un catalog omagial în anul 1972, sub conducerea directorului **Ion Frunzetti** (1918-1985). În epoca respectivă, s-a constatat lipsa unei literaturi în limba română, consacrată artei în general, un bun motiv pentru inițierea unei asemenea colecții.

Colecția a publicat cărți clasice ale istoriografiei de artă europeană, scrierile despre arta abstractă sau despre pictura romantică, dar și despre arta

Biblioteca de artă

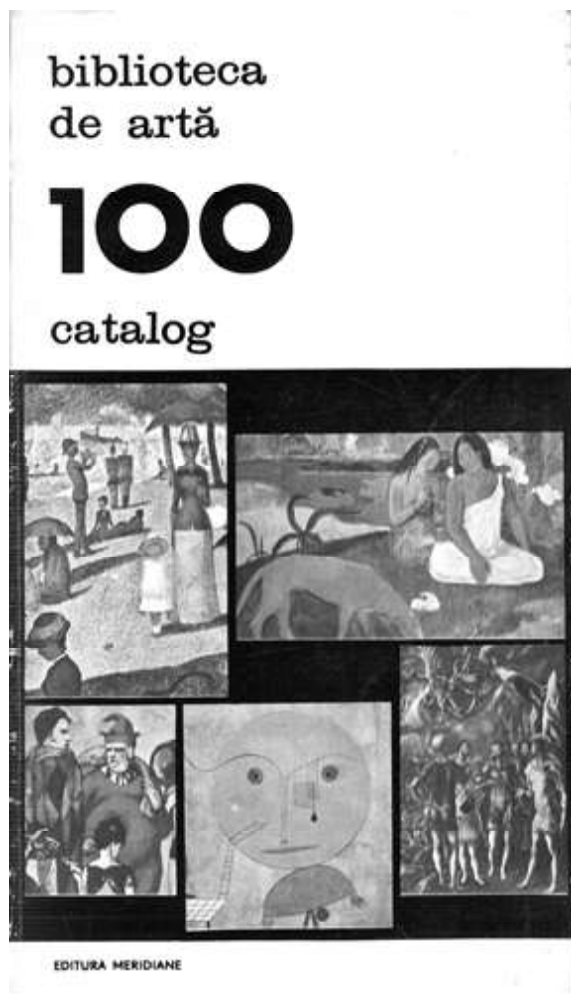
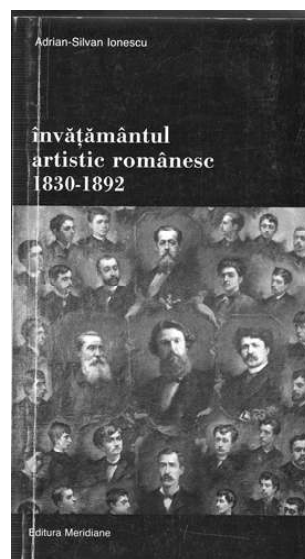
Egiptului faraonic și biografiile unor maeștri ai picturii ultimelor două secole.

Într-o perioadă relativ scurtă au apărut primele 100 de volume din această colecție, **Biblioteca de artă**, care nu au fost numerotate. Următoarele volume apărute în această colecție au început să fie numerotate, astfel încât în anul 1999, volumul intitulat: „**Învățăământul artistic românesc 1830-1892**”, avându-l drept autor pe Adrian-Silvan Ionescu, a purtat numărul 587.

Se poate constata totuși faptul că într-o perioadă de șapte ani (1992-1999) au fost publicate numai 53 de lucrări, în comparație cu cele 100 de volume publicate într-o perioadă de numai cinci ani. Se poate presupune că la această diminuare a colecției **Biblioteca de artă** a contribuit și închiderea librăriilor de tradiții și cu siguranță instabilitatea economică din țară.

În memoria criticului de artă **Ion Frunzetti**, editura a publicat un volum care se referă la: „**Arta românească în secolul XIX**”, apărut în anul 1991, fiind consemnat cu numărul 514. Lucrarea trece în revistă principalii pictori din epoca respectivă, precum: Carol Popp de Szatmari, H. Trenk, Emil Volkens și Epaminonda Bucevschi.

Cu siguranță că au existat modele în străinătate pentru a concepe o asemenea **Biblioteca de artă**. Influența culturii franceze, unde mulți dintre criticii de artă români au terminat studii universitare, a contribuit decisiv la

alcătuirea unui concept de colecție.

Un bun exemplu credem că a fost „Collection des Maîtres” publicată de Editura Braun & Cie din Paris,

înaintea de anul 1939. Colecția a fost îngrijită de **George Besson** și a cuprins 39 de lucrări, din care nu au lipsit textele și ilustrațiile bine selectate cu lucrările pictorilor: Cézanne, Corot, Courbet, Degas, Delacroix, Dürer, Gauguin, Picasso, Rembrandt, Renoir, Rodin, Rubens Titien, Velazquez etc.

Textele erau publicate în trei limbi: franceză, engleză și germană.

După războiul mondial, această editură, sub aceeași coordonare a criticului de artă George Besson, a reluat publicarea colecției.

În perioada anilor 1953-1954, erau deja publicate 14 lucrări cunoscute nouă. Printre aceste lucrări semnalăm câteva, care constituie lucrări de sinteză ale unor pictori dintr-o anumită țară:

- Peinture Flamande (1550-1800), Paul Fierens;
- Peinture Française, de la origini până la sec. XVI, Germain Bazin;
- Peinture Espagnole, Gabriel Rouchès;
- Peinture Allemande XIV-XVI siècle. Gabriel Rouchès.

Interesant este și faptul că după cel de Al Doilea Război Mondial, editura a considerat că trebuie să mențină această tradiție de a publica textul în cele trei limbi. După 1950, Editura Braun din Paris și-a extins agențiile de vânzare în toată Europa Occidentală și a

împunătorit galeriile *Soho* din Londra și *Erich Hermann* din New York să vândă această **Collection des Maîtres**, care avea avantajul de a utiliza cele trei limbi de largă circulație, pentru textele monografice.

Este regretabil că această colecție, **Biblioteca de artă**, care a încântat publicul cititor cu lucrări de istoria artei din care nu lipseau biografiile și ilustrațiile strict necesare, și-a încetat activitatea.

Din fericire, bibliotecile publice conservă aceste lucrări și în anticariate se mai găsesc câteva dintre aceste prețioase volume încărcate cu informații artistice strict necesare consolidării unei culturi individuale pentru tineretul atât de stresat de informații diverse.

DICTIONAR

ARTIȘTI PLASTICI GĂLĂȚENI 142

Corneliu STOICA

VRÂNCEANU, Mugurel Aurelian - sculptor. S-a născut la 11 februarie 1968, în Galați. A absolvit Academia de Arte Plastice din Iași, clasa profesorului Dan Covătaru, promoția 1996. Profesor la Liceul de Artă „Dimitrie Cuclin”, Galați. Membru al UAPR, din 1999. Expoziții personale: Galați, Galeriile de Artă „Nicolae Mantu” (1997). Din 1996 participă la Saloanele Filialei Galați a UAPR Participări la expoziții de grup: 1994, „Student Fest”, Timișoara; 1994, 1995, Iași; 1994, 1998, 1999, Muzeul de Artă Vizuală Galați; 2001, 2002, 2003, 2004, Expozițiile „Poarta”, „Edificiu”, „Remember” și „Portret - Autoportret” ale Grupului „Axa”, Muzeul de Artă Vizuală Galați; 1995, Expoziție de grup, Trianon, Iași; Bârlad; 1996, Galeriile „Nicolae Mantu” Galați; 1998, Expoziția plasticienilor gălățeni, Brașov; 2000, Centrul Militar Național, București; 2001, „10 profesori - 10 artiști plastici”, Muzeul de Artă Vizuală, Galați; 2005, Expoziția taberei de creație „Arta ca viață”, Muzeul de Artă Vizuală, Galați; 2010, „12 plasticieni - 12 profesori”, Muzeul de Artă Vizuală, Galați; 2013, „Artiști la Dunărea de Jos”, Muzeul de Artă Vizuală, Galați; 2014, „In activitas”, Muzeul de Artă Vizuală, Galați; 2015, Expoziția Filialei Galați a UAPR, Galeria „Căminul Artei”, București; 2016, „Artiști gălățeni la Dunărea de Jos”, Palatul Parlamentului, București. Participări la expoziții

naționale: 2000, Muzeul de Artă Piatra Neamț; Cercul Militar Național; 2007, Bienala Națională de Sculptură, Piatra Neamț. Participări la tabere de creație din țară și din străinătate: Bucium (1991), Pârcovaci, Hârlău (1992), Pașcani (1993), Festivalul artistic al românilor din Voivodina, Serbia (1994), Burg Academie Wolfsburg (1995); Hinsbeck, Nittetal, Germania (1997); Cleves, Germania (1998); Durău, Piatra Neamț (2000); ISJ Galați (2003); „Arta ca viață”, Muzeul de Artă Vizuală Galați (2005), Mânjina, Costache Negri-Galați (2008); „Vasile Blendea”, Târgoviște (2015).

Mugurel Vrânceanu a debutat cu o expoziție personală intitulată „Chipuri”. De ce acest titlu? Un posibil răspuns l-am găsit în cartea lui Mihai Diaconescu „Prelegeri de estetica Ortodoxiei”, vol. II - Ipostazele artei (Editura „Porto-Franco”, 1996), în care autorul spune la pagina 287: „*Chipul este inerent ființei umane, este o proprietate ontologică ce-l definește în relația sa dinamică cu Creatorul, cu ceilalți oameni și cu lumea întreagă. Chipul nu este static, împietrit într-o stare definitivă, într-un anume termen fixat. Chipul tinde, tocmai datorită libertății și voinței individuale susținute de sinergie, respectiv de răspunsul credinciosului la chemarea Duhului Sfânt, spre asemănare, altfel spus spre starea de desăvârșire pentru care a fost creat*”. Chipurile prezentate de Mugurel-Aurelian Vrânceanu sunt ale lui Iisus Hristos, ale Maicii Domnului, Îngerilor, Heruvimilor, Apostolilor, călugărilor. Pornind de la arta iconografică românească și bizantină, artistul a ajuns la lucrări în care lemnul și metalul își dau mâna într-o fericită simbioză. Arhaicul se îmbină cu modernul,

Icar

sacru este caracteristica fiecărei sculpturi, comunicarea cu iubitorii de artă se face la nivel simbolic. Una dintre cele mai reușite lucrări este o compoziție ce creează un ambient parcă de capelă. Un sistem de linii, realizate din sfoară, închipuie un fel de triunghi isoscel, unde la unul din vârfuri, cel perpendicular cu simeza, se află chipul Mântuitorului Iisus Hristos în ipostaza crucificării. La baza de jos, pe pardoseala sălii de expoziții, autorul a așezat un strat de ipsos, pe care a imprimat niște urme de pași venite dinspre Cel Răstignit. Lucrarea amintește într-un fel de una dintre ultimele poezii ale lui Marin Sorescu, „Scară la cer”, pe care poetul o încheie astfel: „Deși am slăbit îngrozitor de mult/ mă gândesc că trupul meu/ este totuși prea greu/ pentru scara asta delicată./ / - Suflete, ia-o tu înainte,/ Păș, Păș!” . Așadar cel care l-a cunoscut cu adevărat pe Iisus Hristos și s-a pătruns de credința învățurii Lui, poate părăsi liniștit lumea pământească spre viața cea veșnică. Urmele pașilor imprimați pe stratul de ipsos nu sunt altceva decât niște amprente care au ca punct de plecare pașii lui Iisus sau poate o aluzie la urmele lăsate în piatră de tâlpile

Don Quijote și Sancho Panza

Acestuia în momentul înălțării la cer. Alteori, în construcția compozițiilor lucrărilor, Mugurel-Aurelian Vrânceanu pornește de la ferecăturile metalice ale cărților bisericești („Adormirea Maicii Domnului”, „Cei 12 Apostoli”, „Heruvim I, II”, „Sfânta Treime I, II”). Ceea ce este de remarcă, e că din bogăția ferecăturilor metalice, din fastul lor, sculptorul nu reține decât modalitatea de suprapunere a metalului peste lemn. Imaginile construite de el sunt simplificate, chipul apostolilor, de pildă, este redus doar la niște linii de contur. Uneori, când lucrează numai în metal, imaginea este doar sugerată de decupajul și inciziile făcute în placa metalică. O lucrare ca cea intitulată „Înălțare” poate fi reluată oricând la o altă scară mărită, putând constitui o Troiță sau un monument al jertfei, al sacrificiului, amplasat într-un spațiu de reculegere. Și în alte sculpturi create în anii care au urmat debutului, artistul a abordat tema religioasă, alături de cea a reclusiunii, a limitelor cunoașterii umane sau cu trimitere la o simbolică a spiritualității melegurilor dunărene. Alteori, motivele de la care pornește în

Bustul lui Alexandru Popovici din Iași

compozițiile sale sunt de sorginte livrescă. Mugurel Vrânceanu este și autorul unor medaliaone dedicate unor personalități din istoria poporului nostru, ca și a Bustului profesorului Alexandru Popovici, aflat în Grădina Botanică „Anastase Fătu” din Iași.

Bibl.: Corneliu Stoica, *Artiști plastici de la Dunărea de Jos*, Editura Alma, Galați, 1999; Valentin Ciucă, *Un secol de arte frumoase în Moldova*, vol. II, Editura Art XXI, Iași, 2010; Valentin Ciucă, *Dicționarul ilustrat al artelor frumoase din Moldova 1800-2010*, Editura Art XXI, Iași, 2011; Corneliu Stoica, *Dicționarul artiștilor plastici gălățeni*, Editura „Axis Libri”, Galați, 2013; *Un secol de sculptură românească*, Enciclopedie on-line, Fundația Culturală Meta, București, 2013.

Gheorghe Petrașcu, 70 de ani de la moartea pictorului

Corneliu STOICA

Gheorghe Petrașcu, de la moartea căruia se împlinesc în această primăvară 70 de ani, este nu numai unul dintre cei mai mari artiști pe care i-au dat meleagurile binecuvântate ale județului Galați, ci unul dintre cei mai importanți pictori români a cărui valoare a fost recunoscută pe plan internațional încă din timpul vieții sale. El este creatorul unei opere robuste, profund originale, durabile, care prin ineditul exprimării l-a singularizat pe artist în contextul picturii românești din prima jumătate a secolului al XX-lea

Artistul s-a născut la 5 decembrie 1872, în Tecuci. După absolvirea gimnaziului în orașul natal și al liceului în Brăila, se înscrie în 1893 la Facultatea de Științele Naturale din București și în paralel studiază și artele plastice la Școala de Arte Frumoase. Își dă seama însă că singura sa vocație este pictura și i se consacră definitiv acesteia. În atelierul profesorului Gh. Dem. Mirea este remarcat de Nicolae Grigorescu. Acesta intervine pe lângă Spiru Haret, ministrul Instrucțiunii Publice, pentru a-i acorda o bursă de studii în străinătate. În 1898 pleacă pentru desăvârșirea studiilor la München, apoi la Paris, unde urmează cursurile Academiei Julian, avându-i profesori pe William Bouguereau și Gabriel Fèvrier. Vacanțele și le petrece în țară, la via părintească de la Nicorești și la Agapia. Capodoperele din marile muzee din capitala Franței, înnoirile pe care le aduce în pictură impresionismul, postimpresionismul, școala de la

Pont-Aven, pictura lui Van Gogh, precum și deseale călătorii întreprinse în Italia și Egipt, îi vor prilejui o aprofundare temeinică a artei, acumularea unor experiențe care, sintetizate și trecute prin filtrul propriei personalități, vor face din Petrașcu un pictor unic în peisajul plasticii românești. Expune la Tinerimea artistică, începând cu 1904, la expozițiile Asociației Arta, la Bienala de la Veneția, la expozițiile de artă românească organizate la Bruxelles, Haga, Amsterdam, Berna, Basel, Stockholm, Zürich etc. Expozițiile personale din 1900, 1907, 1909, 1911 reprezintă tot atâtea izbânzi. Maturitatea concepției, stăpânirea deplină a mijloacelor de expresie plastică sunt calități des remarcate de critica de artă. „Simplitate, forță, execuție largă și păstoasă, colorit în același timp cald și discret - nimic nu-i lipsește”, notează academicianul George Oprescu, referindu-se la expoziția din 1907. Dar anii deplinului triumf al creației lui Petrașcu sunt cuprinși între cele două războaie mondiale. Acum pictura sa atinge maturitatea spirituală, culorile sunt așternute pe pânză sau pe carton cu o fervoare ce ne lasă să vedem pasiunea pictorului pentru materie, pentru lucrul bine făcut, cu răbdarea făuritorilor de giuvaeruri. În 1921 este numit director al Pinacotecii statului, în 1925 primește Premiul național pentru pictură, în 1932 guvernul francez îi acordă Legiunea de Onoare, în 1936 este ales membru al Academiei Române, alături de George Enescu, iar în 1937 i se acordă Marele Premiu

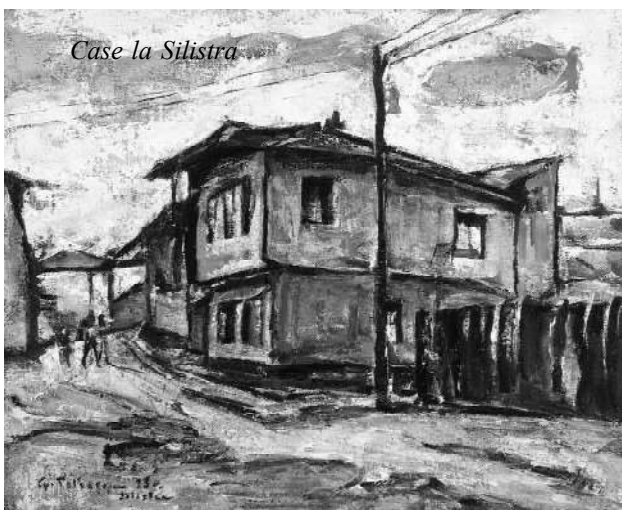
Casa-atelier în Târgoviște

Cismea în Nicorești

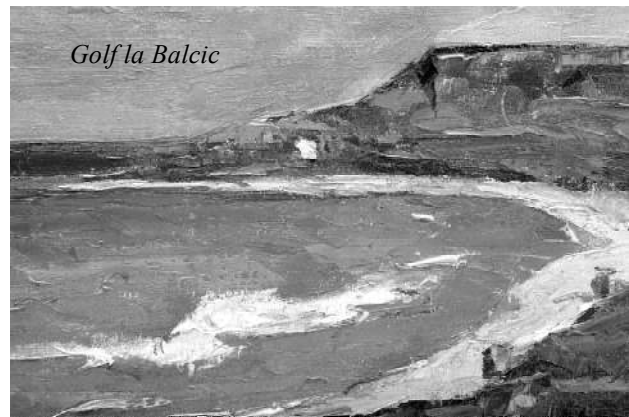
la Expoziția Internațională de la Paris (în cadrul Pavilionului României). A încetat din viață la 1 mai 1949 la București.

Opera lui Gheorghe Petrașcu dezvăluie frumuseți estetice pe care timpul nu numai că nu le-a alterat, dar parcă le-a sporit semnificațiile și încărcătura emoțională. În fața tablourilor sale, bine hrănite cu pastă, a viziunii grave, interiorizate, tinzând spre marea sinteză, îți vin în minte cuvintele rostite cândva de artist: „Pictura trebuie să fie ca vinul de calitate, pe măsură ce se învechește să devină mai bună”. Artistul a pictat de preferință peisaje (de la Târgoviște, Turtucaia, Siliștra, Mangalia, Balcic, Viforâta, Plumbuita, Câmpulung, Sighișoara, Brașov, Târgu Ocna, Văleni etc., dar și din Italia, Egipt, Spania, Franța), scene de interior, naturi moarte, flori, portrete și autoportrete. Dacă la început, influențat de Grigorescu, a realizat o pictură luminoasă, caldă, tinerească, entuziastă („Seară de toamnă”, „Lumină nouă”, „Raze de septembrie”, „Răsărit de lună”, „La vii, toamna”), de prin 1913 încep să predomine în tablourile sale tușele grave de roșu, negru, gri, albastru, verde, pentru ca în așa-numita perioadă neagră, care ține până în 1925, pasta să dobândească prețiozitate, căpătând reflexe de smalt și de agată. Artistul caută

Case la Siliștra

acum esența în interiorul lucrurilor, relevarea sensurilor adânci ale acestora. Chiar și peisajele sale sunt lipsite de pitoresc și spectaculos. Venețiile, de pildă, sau peisajele din Spania, casele vechi de la Sighișoara, pe zidurile cărora se citește patina timpului, aduc în fața privitorului ecoul unei lumi apuse, evocând-o într-o cromatică gravă și reținută, de un dramatism tulburător. Pereții unei case țărănești capătă luciri de porțelanuri, un buchet de flori seamănă cu vitraliile sau cu scoarțele noastre populare. „Un magic șlefuitor de diamante”, îl va numi sculptorul Oscar Han, iar N. N. Tonitza sublinia că „în pictura românească Petrașcu nu are încă seamăn. La el, în fiecare lovitură de cuțit, în fiecare urmă de penel, e o nesfârșit de variată lume cromatică, trăind aparte și totuși legându-se cu o surprinzător de logică incursiune pentru nunta feerică a întregului”. Sub penelul lui Petrașcu, și un recipient de aramă, și o carte roasă și îngălbenită de vreme, și cel mai umil obiect casnic dobândesc un veșmânt somptuos, se încarcă de o stranie lumină siderală.

Golful Balcic

Prin 1969, aflându-mă în compania criticului de artă Ion Frunzetti și a fiilor pictorului, graficiana Mariana Petrașcu și arhitectul Gheorghe (Pichi) Petrașcu, am avut prilejul să privesc printr-o lupă specială câteva tablouri ale lui Petrașcu. Țesătura cromatică pare într-adevăr de domeniul miracolului. Tușele sunt în așa fel așezate, pasta este atât de frământată și strălucitoare, dar o strălucire minerală și grea, încât în fața pânzelor sale încerci sentimentul unui travaliu artistic ce nu cunoaște limite, a unei elaborări meticuloase. Fiecare tușă pare a fi așezată de mâna unui meșter zidar care în loc de tencuială folosește smalt și piatră nestemată. Un tablou de Petrașcu este un ansamblu arhitectonic durat să înfrunte eternitatea. Opera sa, „o supremă laudă adusă lucrurilor simple” (Vasile Florea), care a reținut atenția și i-a determinat pe unii critici de talia lui Lionello Venturi, J. Alazard, J. Lassaigue sau H. Focillon să facă aprecieri superlative, este mărturia probității desăvârșite, expresia discursului unei puternice individualități, care a dat strălucire picturii românești moderne și a făcut-o admirată pe toate meridianele lumii.

Cronici optimiste *

Virginia CHIRIAC

Un parcurs cultural impresionant, prin anvergura implicării și diversitatea abordărilor opționale, îl propulsează pe profesorul Ghiță Nazare, în rândul elitei intelectuale gălățene. Absolventul Facultății de Istorie-Filosofie, cu o carieră didactică solidă, dezvoltă o adevărată pasiune pentru publicistică, domeniu abordat cu talent, dăruire și consecvență, așa cum rezultă din numeroasele sale studii, eseuri, cronici literare și interviuri.

Ultima apariție editorială, volumul *Cronici optimiste* parafrazează într-o notă jovială, în virtutea unei filiații de gen, titlul celebrei rubrici, *Cronica optimistului*, ținute de marele critic George Călinescu, în săptămânalul cultural, *Contemporanul*, cu aproximativ șase decenii în urmă. În această lucrare, Ghiță Nazare intenționează să „ofere o perspectivă diacronică și sincronică a scrisului gălățean, în primul rând, dar și a celui național.” (Ion Manea). Prin urmare, se conturează o imagine generală asupra mișcării literar-artistice zonale, cu precădere, într-un ansamblu cuprinzător de selecții valorice.

Autorul volumului evaluează, pe un ton moderat, nerecurgând la incizii tranșante, generatoare de polemici, opera confracților săi, cu scopul evident de a arhiva fenomenul, într-o lucrare de sinteză. Pornind de la premisa lansată de Buffon, „Le style c'est l'homme meme”, Ghiță Nazare își propune să realizeze o perspectivă completă asupra fiecărui profil de autor, confirmându-și convingerea, că opera poartă pecetea substanței umane a creatorului ce i-a dat viață. Elocventă în acest sens este cronica realizată volumului de proză *Taifas la Șapteape*, aparținând reputatului scriitor și profesor universitar Coriolan Păunescu: „Poet, prozator și jurnalist de forță, redactor și publicist la mai multe publicații, Coriolan Păunescu este autorul a zece

volume de poezie (...) și a trei volume de proză”. Asistăm la o trecere în revistă a unui univers artistic fascinant prin coloratură, diversitate și amplitudine spirituală, printr-o prezentare inteligentă, pertinentă și convingătoare, realizată într-o ambianță prietenească.

În rostirea lui Ghiță Nazare, cuvintele se rostuesc în structuri sintactice clare, ce compun nucleul unui discurs echilibrat, dinamic și incitant. Se observă alternanța registrului stilistic, capacitatea auctorială de nuanțare a expunerii, prin valorificarea resurselor expresive oferite de fiecare lucrare analizată. Cu o remarcabilă intuiție, Domnia Sa știe să conducă cititorul către zona de adâncime a textului, punctând cu precizie, elementele constitutive esențiale. Există o diversitate captivantă în această unitate fundamentală, căci fiecare capitol al cărții (beletristică, carte științifică, carte

pedagogică, reviste) reconstituie într-o manieră personală, imaginea unei lumi inedite, concentrate în jurul unor portrete memorabile. Paginile dedicate lui Nicolae Bacalbașa, el însuși un personaj faimos, a cărui notorietate publică îi devansează cariera de scriitor, luminează sensurile scrierilor sale, dintr-o perspectivă social-istorică: „Romanul *Instituția* se adresează cu prioritate cititorilor de până la 40 de ani, care nu au trăit plenar și matur istoria antedecembristă, este o carte-document, de memorii, de reflecții ale autorului, de încordări, de regrete, uneori sau de iluzii pierdute. Autorul surprinde adesea, cu fină subtilitate și cu ironie-clisee din realitatea acelor zile: revoluția la televizor, isprăvile *teroriștilor*, graba profitorilor, distrugerea a tot ceea ce avea iz comunist. Sarcina celor aleși în FSN era să *reinstauraze dreptatea, să desființeze corupția și să apere interesele oamenilor*.”

Scrierea lui Ghiță Nazare relevă experiența indubitabilă a lectorului împătimit, subtilitatea și rafinamentul cunoscătorului, capabil să-și organizeze discursul într-o expunere convingătoare și incitantă,

fapt ce-l ferește de formalismul clișeeilor. Rigoarea metodică a exercițiului critic nu exclude încărcătura emoțională a unei spiritualități luminoase, ce se revarsă în evidente manifestări empatice, care însuflețesc argumentația. Este limpede faptul că o carte precum *Misterele Galațiului*, aparținând autoarei Violeta Ionescu, rezonează intim cu sensibilitatea istoricului de profesie. Se fac aprecieri în legătură cu narațiunea „Palpitantă și plină de suspans” și sunt valorificate cu un vădit simț al detaliului, întâmplările de coloratură anecdotică, ce condimentează „cotidianul din viața Galațiului interbelic”. Pe un ton vădit amuzat, se prezintă o istorioară în legătură cu doamna Paula, „patroana Casei de modă cu același nume, care confecționa și vindea pălării de damă și diverse accesorii-genți, corsaje, curele, șnururi, panglici eșarfe etc.” și care devine „victimă unui incident *cu tricoulul maghiar atașat la pălărie*”.

Uneori, autorul intervine cu precizări și nuanțări asupra subiectului, suplimentând informațiile prin note lămuritoare. O personalitate copleșitoare, precum aceea a lui Emil Cioran, lasă câmp deschis interpretărilor, fiind o inepuizabilă sursă a dezbaterilor pentru specialiștii în domeniu. Într-o acoladă de la începutul cronicii, aflăm că Ionel Necula își publică volumul *Cioran - scepticul nemântuit* „în anul în care savantul Emil Cioran pleca la cele veșnice”. „Martorul ocular la ceremonia religioasă” este impresionat de răsunetul evenimentului în presa franceză, care „aducea la cunoștința publicului francez, și nu numai, zguduitorul veste a morții lui Emil Cioran. Fără excepție, ziarele franceze anunțau, prin fotografiile îndoliate și știri-clîșeu, că marele scriitor și filosof de origine română s-a stins din viață, într-un spital din Paris, la vârsta de 84 de ani”.

Nu putem trece cu vederea aspectul că inventarierea și analizele minuțioase ale aparițiilor editoriale din spațiul gălățean sau tangențial acestuia presupun un angajament generator de energii uriașe, conștiința fiind de faptul că munca unui critic literar constă în deconstruirea textului inițial și reconstruirea lui într-o viziune inedită. Cu acest volum, Ghiță Nazare ne oferă o parte din universul trăirii și înțelegerii sale, cu deschiderea și generozitatea unui spirit superior, orientându-ne, în același timp, propria cale spre cunoaștere.

* **Ghiță Nazare, *Cronici optimiste*, Editura Centrului Cultural Dunărea de Jos, Galați, 2017**

(urmărire din pagina 37)

Despre o carte: ce este și ce reprezintă? Anton Adămuț, Amicus Platosedmagis amica veritas. Istoria spusei de la Homer la Tarski

Ei resimt această plăcere pentru ea însăși, chiar când nu e vorba de urmărirea unui folos” - sunt primele rânduri din *Metafizica* Stagiritului și indică, alături de revelația iudeo-creștină și spiritul juridic roman, sâmburii unei lumi în care se va naște *homoeuropaes*.

Nu aș ignora faptul că fragmentul platonician este din dialogul *Republica*, chiar la începutul cărții a X-a, unde, după ce a întemeiat cetatea „cum nu se poate mai bine”, Socrate afirmă că arta imitativă nu trebuie să-și găsească locul în cetate. Pot, așadar, să merg într-un plan mai adânc al cărții și să constat că, plecând de la preferința pentru adevăr - *aletheia* (ne-ascundere) astăzi s-ar traduce prin transparentă, fără a ignora sensul mistic prezent în *apocalipsă* - tot în jurul treburilor publice (*res-publica/ politheia/ ecclesia*), adică a acelor care vizează cetatea urmează să dezbaterem, fără a uita că fundamentul întemeierii unei cetăți este cunoașterea, tocmai!, a adevărului. În această direcție înțeleg că *Amicus Plato sed magis amica veritas. Istoria spusei de la Homer la Tarski* a profesorului Anton Adămuț poate fi așezată - asta ca să punem în lumină rolul edificator al filosofiei făcută la firul ierbii, adică pe texte, uzând de un rafinat spirit al etimologiilor, cu o scriitură erudită dar fără să sufoce sau să descurajeze, reușind, însă, să poarte cititorul, chiar și pe cel neinițiat (aviz studenților umaniști și nu numai!) într-o călătorie unde povestitorul interoghează pas cu pas, edifică și reconstituie, asemenea arheologului, cu migala cu care doar el știe că sub stratul care cade sub privire e ceva prețios de descoperit și decide să nu se grăbească, să ia o perie fină și să scoată la lumină.

Cartea profesorului Anton Adămuț devine (ca supra-text, așa cred că trebuie citită...) o călătorie și o mărturisire. Dar aflăm asta abia la sfârșit când, negăsindu-l pe Platon (doar platonisme!) - adică pe cel în a cărui operă s-ar găsi *in nuce* întreaga gândire europeană, autorul poate exclama: „Da, lumina adevărului e durabilă, finalitatea cunoașterii e autoperfecționarea!”

Dixi et salvavi animam meam!

Revista Dunărea de Jos
EDITOR: CONSILIUL JUDEȚEAN GALAȚI
Președinte: COSTEL FOTEA
CENTRUL CULTURAL „DUNĂREA DE JOS”
Manager: Florina ZAHARIA
florinazaarina@yahoo.com

DTP: Ina Diana PANAMARCIUC

Culegere și corectură: Laura DUMITRACHE, Ina Diana PANAMARCIUC

Coperta: imagine - BSGStudio

Str. Domnească, nr. 61, Galați, cod. 800008
tel.: 0236 418400, fax: 415590, e-mail: office@ccdj.ro
ISSN: 1583 - 0225

Tematici:

Mai 2019 - Literatură și călătorie

Iunie 2019 - Personalități gălățene de altădată

Din sumar:

Morbus sacer, morbus demonicus?; Boală și destin istoric, Nicolae Bacalbașa - p. 4, Iuliu Cezar, W. Shakespeare - p. 8, Amintiri, Anna Dostoievskaia - p. 9, Feodor Dostoievski - p. 10, Omul cu urechea tăiată, Henri Perruchot - p. 12, Viața lui Ion Creangă; Aniversarea unui suflet - p. 15, Epileptici celebri - p. 18, Epilepsie și creație, Anamaria Ciubară, Dan-Constantin Corbeanu - p. 22, Epilepsia în opera lui Dostoievski, Arlette Bouloumié - p. 25, Buddha, Karl Jaspers - p. 29, Sfântul Pavel, Emile Baumann - p. 31, Ioana d'Arc - p. 32, Gustave Flaubert, Nicolae Bacalbașa - p. 34, Un poet al penelului: Sterică Bădălan, Gheorghe Bacalbașa - p. 36, Albumul de artă Sterică Bădălan, Silvia Dumitriu - p. 37, Cititorul virtual, Elena Parapiru - p. 38, Despre o carte; ce este și ce reprezintă..., Ion Cordoneanu - p. 39, Alexandru Moruzi, Florin Marinescu - p. 40, Dramă și neuitare, Octavian Mihalcea - p. 41, Cuiburile de rândunică (VI), Ioan Gh. Tofan - p. 42, Biblioteca de artă, Radu Moșoc - p. 44, Dicționar artiști plastici gălățeni 142, Corneliu Stoica - p. 46, Morphochroma, Corneliu Stoica - p.48, Cronici optimiste, Virginia Chiriac - p. 50

 DUNĂREA DE JOS

Suflet
către suflet!

Responsabilitatea pentru grafie, conținutul opiniilor, argumentelor sau părerilor aparține, în exclusivitate, autorilor.

Materialele primite, publicate sau nepublicate, nu se înapoiază. Redacția revistei nu împărtășește întotdeauna ideile conținute în textele publicate.

Alte detalii despre activitatea Centrului Cultural „Dunărea de Jos” Galați pot fi aflate pe pagina web a instituției (www.ccdj.ro) sau pe pagina de facebook *Centrul Cultural Dunărea de Jos Galați*. Arhiva parțială a revistei se găsește pe site-ul instituției.

Revista *Dunărea de Jos* este membră APLER (Asociația Publicațiilor Literare și a Editurilor din România).

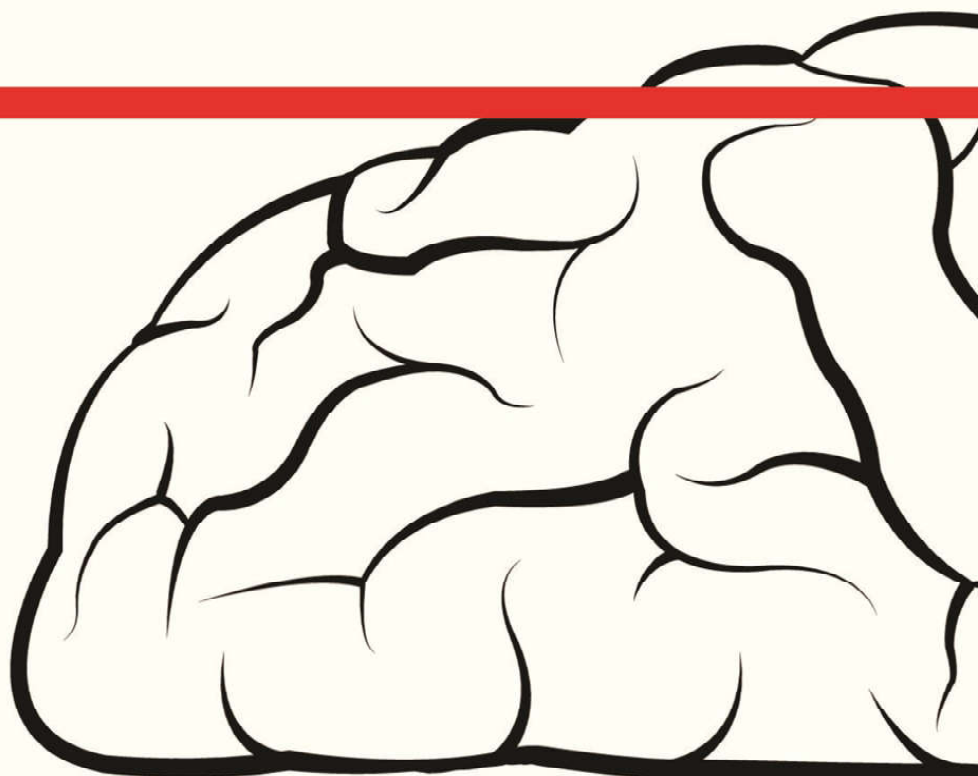

Fyodor Dostoevsky

Sunteți cu toții sănătoși,
dar nu aveți nici cea mai vagă
idee ce fericire trăim noi, epilepticii,
cu o secundă înaintea crizei.
Nu știu dacă această fericire
durează secunde, ore sau luni,
dar, credeți-mă, nu aș schimba-o
pentru toate plăcerile lumii.

Dostoievski

CREAȚIE ȘI EPILEPSIE

Ceafă, cod 800008, str. Domnească, nr. 6
Tel./fax: 00-40-238-418400; 00-40-238-415590
Email: office@cedj.ro; revistadeumarecedj@cedj.ro
www.cedj.ro